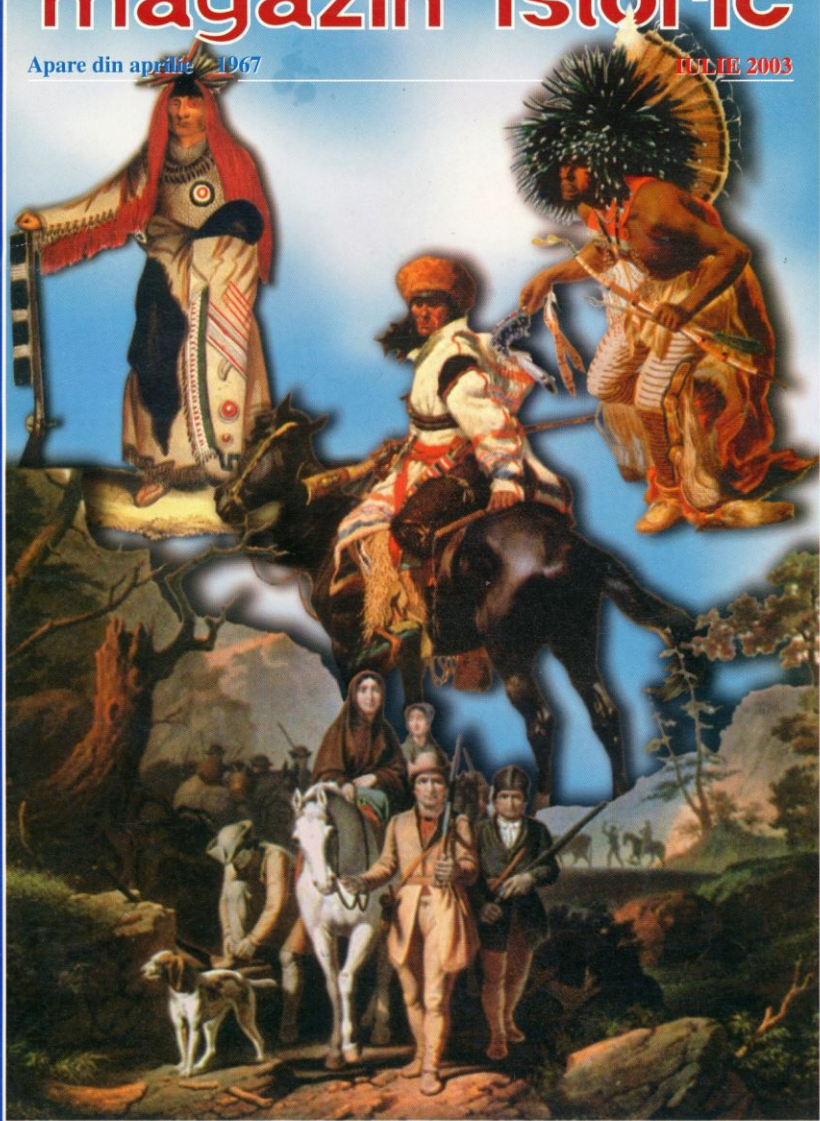
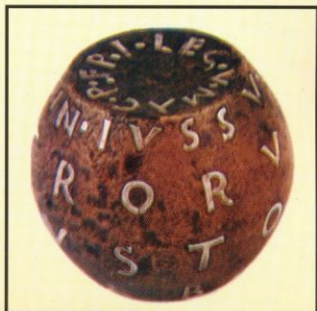
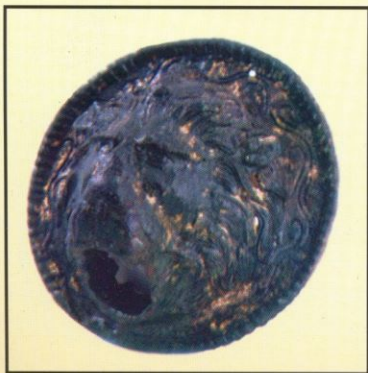
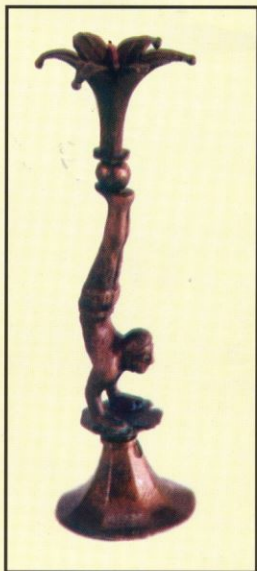
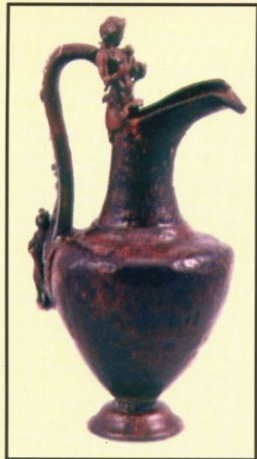

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2003

magazin istoric

Anul XXXVII – serie nouă – nr. 7 (436)

iulie 2003

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>

e-mail: mistoric@itcnet.ro

1 Daniel Boone este un personaj simbol pentru istoria colonizării Statelor Unite (aici într-o pictură de George Bingham, la 1852), așa cum „pieile roșii”, imortalizate pentru generații de romanul lui Karl May, *Winnetou*, constituie un alt simbol al trecutului american

2 Câteva piese din Expoziția *Bronzuri Antice din România*, deschisă la Muzeul Național de Istorie a României; de sus în jos: rândul 1 – vas pentru măsurat vinul (*oinochoe*) cu reprezentări bahice (Callatis, Mangalia); căldărușă (*situla*) de la Gilău (jud. Cluj); rândul 2 – lampă cu un cap negroid (Fântâna Mare, jud. Tulcea); suport pentru lumânări (Potaissa, Turda); rândul 3 – gargui (capăt de burlan) cu un leu cu gura deschisă (Ulpia Traiana Sarmizegetusa, jud. Hunedoara); greutate etalon, cu inscripție (Potaissa)

3 Reprezentări ale celor trei luni de vară din calendarul Revoluției franceze: *Messidor*, *Thermidor*, *Fructidor*

4 Vetre de cultură și credință strămoșească, mănăstirile noastre închid între bătrânele lor ziduri neprețuite comori de meșteșug arhitectural, de artă plastică sau a tiparului, de orfevrărie sau iscusite odăjdii sfinte. Detaliu din complexul monastic de la Hurezi: paraclisul, trapeza și Foișorul lui Dionisie

Revistă editată de FUNDAȚIA CULTURALĂ MAGAZIN ISTORIC

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

Consiliul științific:
academician DAN BERINDEL,
academician VIRGIL CÂNDEA,
academician
DINU C. GIURESCU

Redactor-șef
Dorin Matei
Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
Ioan Lăcustă,
Irina Sălăvăstru,
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan

**Secretar de redacție
și macheta artistică**
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Documentare
Mădălina Geambașu

Corectura
Georgeta Apreoteșei

Secretariat:
Constanța Avram,
Floarea Dragne

Difuzare
Constantin Mușat

Consilieri:
Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilăș

București, Piața Valter Mărăceanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287, Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 010155, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu,
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

iulie

2003

4 Lecția care
nu trebuie uitată

N. IORGA

5 Istoria ca un roman
polițist

*Cazul Decei
și misterioasa doamnă X*
I. CALAFETEANU

11 Maica Domnului
lăcrimândă

*Icoane făcătoare
de minuni*

V. BARBU

CE ȚIE NU-ȚI
PLACE ALTUIA
NU-I FACE

15 Carte
pentru Mărioara

*Scrisoare de la deținutul
Gh. Gheorghiu-Dej*

L. BETEA

21 Exterminare
la Aiud

*Raportul
medicului închisorii,
din august 1947*

A. ȘIPERCO

23 Pasărea măiastră
din lagună

*Constantin Brâncuși-
Peggy Guggenheim*

M. RADNEV

27 Eliza Brătianu
debarcă pe frontul
din Normandia

A. BREZIANU

CITITORII
ÎNTREABĂ,
ISTORICI
RĂSPUND

31 Bizonia

33 Unde-i unul,
e puterea

Comparații și statistici
S. ALEXANDRESCU

37 România
acum 100 ani

G. FILITTI

41 Mic tratat
de diplomație

Corneliu Bogdan

C. NIȚULESCU

48 Obrazul subțire
cu adevăr se ține

*Citta Davila despre
imaginea externă a
României*

G.G. POTRA

51 Un patron
de altădată

Nicolae Malaxa

L. BASTOREALĂ

55 Britanicii
de la Germisara

A. PESCARU,
E. PESCARU

POVESTEA UNOR
ACTE MICI

57 Inspecție
în lăcașul
lui Bachus

S. CÂLȚIA

◆
58 Mr Pertractare

Iuliu Maniu

D. BERINDEI

**HOOVER
INSTITUTION**

**61 Memoriu
despre Restaurație**

L. COSOVANU

◆
64 Politici de locuire

O carte de
Nicolae Șt. Noica

**65 Milenii, secole și
o lună într-o pagină**

66 Invitație la Curte

Bacău, reședința fiului
lui Ștefan cel Mare,
Alexandru

AL. ARTIMON

70 Prințul antinazist

Ernest Rüdiger von
Starhemberg

P. TERZER

**73 Un ambasador
și șase președinți**

F. DOLGHIN

**OPINII —
CONTROVERSE**

**76 Suedezul
din Răzvad**

Despre trecerea
lui Carol XII prin
Țara Românească

T. NICOLIN

◆
**79 Dacă Romeo
și Julieta ar fi trăit
în Scoția...**

**84 Andrew Mellon,
un Brătianu al lor**

Informare
din Washington
despre culisele
Cabinetului Hoover

O. PANAIT

**87 Memoriile
unui militar lucid**
*Îșirea din alianța
cu Germania
sau sinuciderea*

T. GÂRBEA

**92 Bun îi vinul
ghiurghiului...**

M.A. TEODORESCU

RUBRICI

32; 72 Eveniment

**47 Pentru biblioteca
dumneavoastră**

69 Amprente în timp

26; 94; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

NOILE AȘEZĂRI

A murit omul prin ale cărui idei – întrate în cercul de viziune al diplomaților la capătul războiului, impuse prin valoarea intervenției americane și menținute cu o energie nezguduită – trăim noi astăzi între hotarele statului național aproape deplin, întemeiat prin voința însăși a mării majorități de locuitori ai lui.

Și, dacă ideile lui ar fi fost sincer adoptate până la sfârșit, astăzi Societatea Națiunilor n-ar fi prea adeseori redusă a exprima deziderate, ci în legătura ei, primită cu convingere adevărată, s-ar rezolvi toate problemele încă deschise și care vor rămânea probabil tot astfel până la noi vărsări de sânge.

Acel care a izbutit a stabili o așa de binecuvântată realitate și a începe îndeplinirea unui și mai îndrăzneț program a jucat un astfel de rol, unic în istoria omenirii, prin două împrejurări care nu pot fi îndestul de prețuite.

A vorbit în numele unei țări, mare cât o lume, care era în deplin acord, măcar în ce privește sfântul principiu al liberării popoarelor prin dreptul lor de autodeterminare, cu șeful său oficial. Și, mai ales, pentru că propunerile lui nu veneau din chibzuirea cât de deșteaptă a unei situații de fapt, ci din tezaurele neprețuite ale unei ideologii la care ajunsese prin gândirea unei vieți întregi.

N-a fost o lecție mai usturătoare decât aceea care s-a dat Europei, mândră de cugetarea ei milenară, de către acea societate americană pe care cei mai mulți o considerau ca închinată cuceririlor materiale.

Un binefăcător al omenirii s-a trecut din viață. Nu, însă, fără a lăsa formula, simplă și mare, prin care opera lui poate fi continuată.

Dacă Wilson ar mai fi rămas să conducă soarta marii republici de peste Ocean, dacă ar

N. IORGA

fi reușit să miște mai departe opera de împăciuire politică la care i se ducea gândul, el ar fi trecut poate și la alt capitol din orânduirea lumii: la acela, așa de important și de greu, al noilor așezări economice.

Am ajuns acolo, în adevăr, încât războaiele

nu mai sunt pornite din capricii sau pasiuni de suverani, atât de reduși în acțiunea lor, nici din neastâmpărul unei clase militare, nici din furia nesocotită a unor mulțimi fanatizate, ci din necesitatea – tristă necesitate! – de a învinge, altfel decât prin calitatea și cantitatea producției, pe un adversar economic.

Trăim în faza asasinatelor în masă, cu milioanele, pentru a servi interesele producătorilor industriali, cari strâng o nație întreagă în jurul avântului de cucerire, de înlăturare, de cotropire.

Astămpăra această furie de producție anarhică și prea adeseori inutilă, a cruța și mijloacele naturii și energiile umanității, a distribui roluri prin care popoarele să se completeze în loc să se împiedice, a supune munca rasei noastre unui program din care să poată folosi oricine, această reglementare ar fi, fără îndoială, după aceea a statelor naționale de drept național, cea mai mare pe care, astăzi, o poate dori conștiința lumii.

A stabili apoi, după mulțămirea cui se află în statul pe care l-a vrut și a știut de ce-l vrea, și aceea a muncitorului care lucrează la ce și-a ales și, știind că ajută la altceva decât câștigul capitalistului, adesea anonim, a pune problema socială, ca și cea politică, pe bazele conștiinții umane, aceasta ar încorona opera lui Wilson.

Cine o va face cândva, atâta timp după moartea inițiatorului, nu va uita, însă, tot ce se cuvine acestuia.

1924

(Pagini alese,
Editura pentru Literatură, 1965)

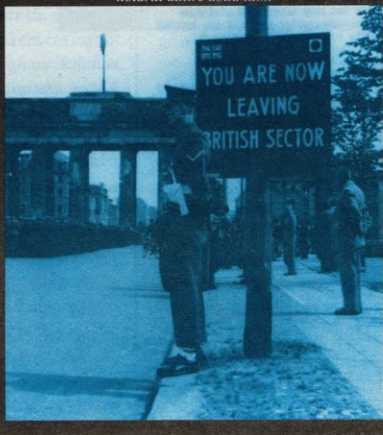

CAZUL DECEI ȘI DOAMNA X

În cartea sa Culisele spionajului românesc, apărută în anul 1997, Mihai Pelin a prezentat – pe baza documentelor anchetei declanșate la Direcția de Informații Externe a Securității după fuga lui Mihai Pacepa – principalele elemente ale răpirii istoricului Aurel Decei (1905-1976) din Berlinul Occidental. Cu ajutorul agentului „George”, un grec originar din România, Decei a fost atras în 1957 în Berlinul de Vest, în vederea încheierii unei afaceri de zile mari. Ajunși acolo, un ofițer DIE, Vasile Turcu, care s-a prezentat drept șofer al grecului, l-a dus în zona controlată de sovietici – zidul nu se ridicase încă –, unde a fost capturat și adus în țară.

Putem prezenta acum cititorilor revistei Magazin istoric reacțiile și supozițiile emise în cadrul emigrației, după confirmarea răpirii istoricului.

Berlin: atunci doar un simplu panou marca hotarul dintre două lumi

Dr. ION CALAFETEANU

Odată cu venirea Anei Pauker la conducerea Ministerului Afacerilor Externe (noiembrie 1947), s-a declanșat faza finală a „curățirii” aparatului diplomatic românesc de reprezentanții „vechiului regim”. Diplomați aflați în străinătate au fost rechemati urgent de la post, dar puțini dintre ei au dat curs chemării. Printre cei care au refuzat să revină a fost și Aurel

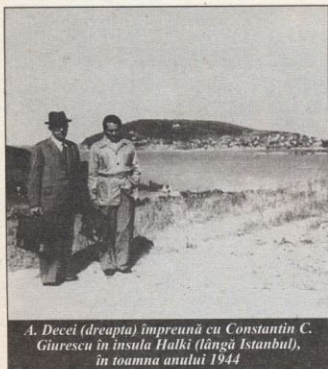
Decei (*Magazin istoric*, nr. 7/1998, 7/2000).

În Turcia, Aurel Decei s-a angajat în lupta politică a exilului pentru informarea lumii democratice asupra situației reale din România. După 1950, a fost numit reprezentant în Turcia al Comitetului Național Român (C.N.R.) de la Washington și, pe lângă munca științifică, a desfășurat o bogată

activitate publicistică anticomunistă.

Prietenul descumpănit

Primul semnal de alarmă privind „dispariția” lui Aurel Decei a fost tras de Comitetul Național Român de la Washington. Pe la mijlocul lunii martie 1958, Ghiță Ionescu, secretar general al C.N.R., îi

A. Decei (dreapta) împreună cu Constantin C. Giurescu în insula Halki (lângă Istanbul), în toamna anului 1944

cerea lui Radu Arion, reprezentantul Comitetului la Atena, să culegă toate informațiile posibile asupra cazului și să le transmită la Washington.

Până la sosirea scrisorii de la Ghiță Ionescu (21 martie 1958), Radu Arion primise trei telefoane de la o doamnă, care refuzase să-și decline identitatea și pretindea că este o prietenă a lui Aurel Decei. Ea susținea că acesta din urmă îi scrisese de la Strasbourg și o anunșase că urma să sosească la Atena, ceea ce nu se întâmplase.

Radu Arion nu s-a arătat îngrijorat, sperând ca Decei să-și facă apariția după un timp petrecut prin arhive și biblioteci. Când dispariția acestuia i s-a confirmat, a luat, chiar de a doua zi, sâmbătă 22 martie 1958, o serie de măsuri: a intervenit la poliția din Atena, a cerut Ambasadei Statelor Unite în Grecia să solicite la Istanbul informațiile pe care le dețin autori-

tățile turcești asupra acestui caz, a contactat cercurile refugiaților români din Grecia, care îl cunoșteau pe Aurel Decei, a strâns câte date a putut și le-a comunicat C.N.R. la Washington etc.

Un prim set de informații prețioase i-au venit de la D.G. Petropouliadis, unul dintre fondatorii ziarului de limbă

română ce apărea la Atena, *Vocea libertății*. Acesta tocmai primise la 19 martie o scrisoare de la Istanbul din partea lui N. Malioglu, un bun prieten al lui A. Decei, care îi anunșase dispariția. Malioglu arăta că la 16 decembrie 1957 Decei i-a făcut o vizită acasă și i-a spus că va pleca peste două zile la Ankara și va lipsi „câteva zile”. (Dintr-o altă sursă, Arion a aflat că la 18 decembrie Decei trimisese o scrisoare menajerei sale cu un conținut asemănător.) Dar Decei nu plecase la Ankara, iar Malioglu nu putea să-și explice de ce acesta nu-l informase corect asupra planurilor sale.

După aproape o lună de tăcere, Decei a dat un prim semn de viață: menajera lui a primit o scrisoare „laconică” de la acesta, datată 10 ianuarie 1958, dar expediată de la Strasbourg trei zile mai târziu. Malioglu a scris atunci la Paris lui Romulus Boilă (un prieten apropiat al lui Decei, la care

acesta locuia, de regulă, când se afla la Paris). Răspunsul primit l-a îngrijorat și mai mult: Decei nu a fost în Franța. În acel moment, în mintea lui Malioglu a încolțit ideea că Decei „a căzut în capcană” și a sesizat autoritățile turcești. Curând după aceea, la Istanbul s-a zvonit că Decei „s-ar afla în spatele Cortinei [de Fier]”.

Serisoare „cu cheie”?

La 22 martie, în ziarele turcești au început să apară primele informații despre dispariția lui Decei. Cotidienele *Cumhuriyet* și *Akşam* menționau că „se bănuiește” că Decei „a fost răpit de ruși”.

Scrisoarea pe care Decei o trimisese din Strasbourg menajerei sale a ridicat semne de întrebare. În primul rând faptul că fusese expediată cu o întârziere de trei zile față de data la care fusese scrisă. În plus, după cum vom vedea, la 10 ianuarie, Decei expediasse totuși o scrisoare de la Paris (sosită la Atena la 13 ianuarie). Se ridica întrebarea: de ce, dacă a pus o scrisoare la poștă, nu a pus-o și pe a doua, către menajeră? Situația a devenit și mai complicată în momentul în care s-a aflat că misiva către menajeră fusese scrisă în limba franceză, o limbă pe care ea nu o cunoștea. Și Decei știa, desigur, acest lucru!

Constantin Vișoianu, președintele C.N.R., considera că aici se afla cheia enigmei:

numai în felul acesta Decei putea să atragă atenția prietenilor săi asupra faptului că fusese obligat să scrie după dictare și sub amenințare. Era deci un mesaj criptat, în care conținutul comunicării – că va mai întârzia în Occident, dar se va întoarce la Istanbul – îi fusese dictat. Decei știa că menajera va trebui să arate scrisoarea prietenilor cunoscători ai limbii franceze, pentru a o traduce, iar aceștia ar fi înțeles mesajul lui. Fiindcă – credea C. Vișoianu – dacă Decei ar fi vrut pur și simplu să-și anunțe menajera că mai întârzie, i-ar fi scris într-o limbă care îi era accesibilă.

Pe la începutul lunii aprilie, enigmatică doamnă X se deconspiră și are o întâlnire cu Radu Arion. Într-o scrisoare către Ghiță Ionescu din 7 aprilie, Radu Arion o prezenta astfel: „X este o doamnă măritată, foarte bună prietenă cu Decei. E persoana care mi-a telefonat de trei ori, fără a vroi să-mi dea numele său [...] Îngrijorată însă de lunga tăcere a lui Decei și de publicațiunile din ziarele turcești, s-a decis să vie la mine cu scrisorile, implorându-mă să fiu de o discreție totală în ce privește numele său și corespondența, aceasta pentru motive strict personale și familiale. Este primordial ca nici un fel de indiscreție să nu se facă în acest sens, atât pentru Doamna X, cât și pentru continuarea investigațiilor. De aceea am menționat în scrisoare: X, iar nu Doamna X.“

Misiune „foarte secretă“

Radu Arion a aflat că Aurel Decei, după ce și-a luat la revedere de la Malioglu, spunându-i că se duce la Ankara, i-a telefonat doamnei X, fixându-i o întâlnire pe aeroportul Hellinikon din Atena, unde cursa Swissair, cu care se ducea la Zürich, făcea o escală. În adevăr, la 18 decembrie doamna X s-a întâlnit cu Decei pe aeroport, între orele 11-12. El era însoțit de un cuplu: o femeie („mai iute, grasă, de vreo 50 ani“) și un bărbat (mai în vârstă decât Decei, 50-55 ani, brunet), care „păreau să fie prieteni cu el“. Acel „George“, folosit pentru răpirea lui Oliviu Beldeanu, inițiatorul atentatului de la Legația română din Berna (*Magazin istoric*, nr. 4/1997), acționase împreună cu sora sa. Nu este exclus ca personajul feminin de pe aeroportul din Atena să fi fost și de această dată sora lui „George“. Decei

a spus despre ei că sunt români, iar despre bărbat că era un „prieteni“. Discuția care avusese loc între Aurel Decei și doamna X era astfel prezentată în scrisoarea lui Radu Arion către Ghiță Ionescu: „S-a retras într-un colț cu X. I-a spus că se duce la Berlin, că a primit o misiune foarte secretă din partea americanilor, care îi vor raporta foarte mulți bani, că l-a «depistat» [din franțuzescul *dépister*, a face să ți se piardă urma] pe Malioglu din cauza aceasta, că aici nu poate vedea pe nimeni, nici chiar pe mine [Radu Arion], tot din această cauză; a adăugat că după împlinirea acestei misiuni se va reîntoarce, trecând prin Atena, și că îl va ține la curent pe X prin scrisori regulate. Crede că va reveni la Atena de Crăciun. Spunea, de asemenea, că Comitetul [Național Român] l-a trimis la Berlin pentru câteva zile și pentru câțiva refugiați [...] X știe că Decei a mai făcut spionaj

A. Decei în mijlocul unor prieteni la Atena

O imagine din Atena (1957), iar în medalion Radu Scarlat Arion

împotriva comuniștilor, la Istanbul, cu diferite ambasade.“

Doamna X a arătat lui Arion și corespondența primită de la Decei, după întâlnirea lor de la aeroport. Este vorba de trei scrisori și o telegramă. În ordine cronologică, prima era o scrisoare de la Berlin, din 19 decembrie (deci chiar a doua zi după sosire), prin care o anunța că avionul aterizase la 22.15; că în momentul în care îi scria era ora 8.30 dimineata, iar afară era „întuneric, frig și zăpadă“. De remarcat însă că data înapoierii la Atena devine nesigură: dacă la întâlnirea de la aeroport credea că va reveni la Atena „de Crăciun“, acum scria că „nu știe“ dacă va pleca duminică (22 decembrie) la Atena, însă va telegrafia. Spera totuși să fie la Atena „luni sau marți seara sau miercuri seara“ și promitea că prin telegrama de sâmbătă

(21 decembrie) „va putea spune data exactă“. Nu dădea nici un fel de explicații pentru întârzierea sa. Și nici nu a trimis telegrama promisă la 21 decembrie, ci la 22, ora 9.00 seara, expediată însă de la München, prin care o înștiința că „va întârzia câteva zile, va telegrafia sosirea“. Tot de la München, Decei a expediat o a doua scrisoare, la 27 decembrie, prin care anunța că mai are treabă la postul de radio „Europa liberă“ și că îi pare rău că ea nu-l va putea asculta. În sfârșit, la 10 ianuarie, în cea de-a treia (și ultima) scrisoare, expediată din Paris (sosită la Atena la 13 ianuarie), Decei arăta că a fost bolnav „de gripă asiatică“, fiind obligat să stea 11 zile în pat, perioadă în care „nu a putut să-și vadă nici unul dintre prietenii săi“. Acum s-a restabilit, dar se simte „destul de slăbit“. Din această cauză nu i-a dat doamnei X adresa

ca să-i scrie. Totodată, o anunța că va pleca în aceeași zi (10 ianuarie) la Strasbourg (de altfel, scrisoarea este pusă la poștă din gara Saint-Nazaire), unde va rămâne „câtva timp“, dar spera ca la începutul lunii următoare (februarie) să fie la Atena. Îi promitea că-i va da „preciziuni“ mai târziu.

Noi semne de întrebare

Radu Arion și doamna X au cercetat cu atenție cele trei scrisori și au ajuns la concluzia că era scrisul lui Decei, că scrisul „pare normal“, doamna X recunoscând chiar și „stilul“ acestuia. Radu Arion avea mari dubii cu privire la „misiunea secretă“ primită de Decei de la americani. Într-o scrisoare din 21 aprilie 1958 către Ghiță Ionescu, el își exprima cu claritate rezervele: „În principiu, e greu de a se concepe ce misiune secretă americanii ar fi încredințat lui Decei [...] Prin vârsta lui, prin caracterul lui, prin cultura lui nu putea prezenta idealul pentru americani, în misiuni secrete atât de periculoase. În plus, suprafața lui era prea mare în tot ce era istorie, limbi, conferințe, era prea cunoscut internațional în direcția aceasta, încât întrebuițarea lui într-o altă direcție, unde nu ar fi fost nici indicat, nici apt, nu și-ar fi avut nici un rost și nici nu ar fi prezentat un avantaj real – această întrebuițare nepotrivită prezentând, dimpotrivă, în plus, pericolul ca toți prietenii lui și, desigur,

Comitetul [Național Român] să facă cercetări care ar fi fost în dezavantajul americanilor. Nu s-ar putea concepe o misiune secretă americană, decât dacă, din lipsă totală de apreciere sau din apreciere greșită, americanii i-au încredințat o astfel de misiune – și, în cazul acesta, de ce ar fi acceptat-o Decei, din nevoie absolută de bani?”

Într-adevăr, situația financiară a lui Decei era destul de grea. Sursele sale de venit erau limitate la unele colaborări, ore la Universitate, precum și o sumă modestă primită de la C.N.R., al cărui reprezentant era în Turcia (unor prieteni le mărturisea că primea 300 dolari lunar). La sfârșitul anului 1957 însă, această ultimă sursă de venituri a încetat, deoarece „Free Europe Committee” (Comitetul pentru Europa Liberă), o organizație neguvernamentală din S.U.A., care finanța activitatea C.N.R. (ca și a altor comitete ale națiunilor din Europa răsăriteană, ocupată de sovietici), a sîstat ajutorul. Aflat la Atena în momentul în care a primit vestea, Decei – relatează un martor ocular – „a fost foarte impresionat și l-am văzut imediat plin de griji. M-a întrebat chiar dacă cred că a făcut vreo greșală față de Comitet”.

Primele informații culese de Radu Arion asupra acestui aspect al vieții lui Decei arătau că acesta nu își plătitse menajera și chiria apartamentului de 4-5 luni, iar la plecare a lăsat menajerei bani „numai

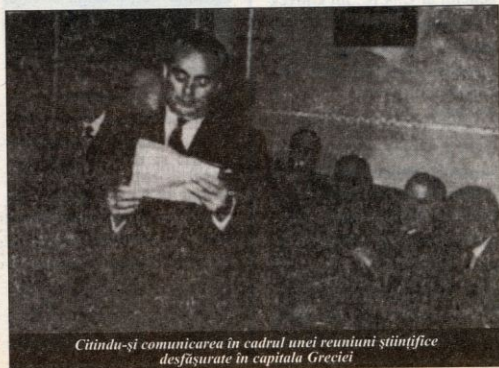
pentru o săptămână”. Cu toate acestea „avea des invitați la masă, la dejun și seara”, ceea ce presupunea o anumită disponibilitate financiară. Conrad Grubăr, un prieten din Istanbul al lui Decei, observase însă că de câțiva timp („de prin septembrie” 1957) acesta „avea multe parale” și arăta acest fapt în mod „marcat”: dădea multe mese, cu mâncăruri „alese și scumpe”.

Se declanșează dezinformarea

„Prietenii – arăta Grubăr – se întreba de unde avea atâtea parale, de unde acest mod de viață transformat, de unde Decei a plătit biletul [de avion] atât de scump, dus și întors. Decei înainte era – dacă nu econom – foarte cumpătat în tot ce era ban, cu mare băgare de seamă.” Dar în noiembrie 1957, când Decei făcuse o vizită în Grecia, Radu Arion nu observase nici o schimbare: locuise într-un hotel modest și nu dăduse impresia că „chel-

tuia în neștire”; părea, dimpotrivă, „foarte cumpătat”!

În momentul în care s-a produs răpirea lui Decei, primele gânduri ale celor ce s-au angajat în lămurirea dispariției au fost îndreptate spre clarificarea condițiilor în care s-a produs și – dacă mai era posibil – salvarea lui. În caz contrar, urma să se dea cea mai largă publicitate internațională cazului, să fie condamnate actele de forță ale regimului comunist, să se organizeze manifestații și alte acțiuni de protest, inclusiv la forurile internaționale cele mai înalte. Aceasta cu atât mai mult cu cât era pentru prima dată când un regim comunist din Europa Răsăriteană îndrăznește să răpească pe reprezentantul unui Comitet Național. Radu Arion se pronunța în favoarea unei acțiuni de protest energice și imediate, deoarece – spunea el – comuniștilor le este frică de scandal și nu pricep decât „limba forței”.

Citindu-și comunicarea în cadrul unei reuniuni științifice desfășurate în capitala Greciei

Presa exilului românesc, indiferent de orientarea politică, s-a implicat de la început în „denunțarea oribilului act comis de comuniști”.

O atenție specială a acordat C.N.R. reflectării cazului în presa internațională. În această direcție, tactica folosită a fost de a acorda exclusivitatea unui cotidian important. A fost ales *The New York Herald Tribune*. La 11 aprilie 1958, președintele C.N.R., Constantin Vișoianu, s-a adresat lui Charles E. Wingenbach, șeful Biroului din Washington al ziarului. Scrisoarea cuprindea o succintă prezentare a informațiilor culese până atunci asupra dispariției lui Decei, fiind însoțită de o fotografie și o scurtă biografie a acestuia, „pentru a vă ajuta să vă faceți o idee mai clară asupra omului și carierei sale”.

O scrisoare în același scop a fost expediată câteva zile mai târziu, la 15 aprilie, și de Ghiță Ionescu, secretarul general al C.N.R., lui Cloyce K. Houston, director adjunct pentru politică și administrație al Free Europe Committee.

Acțiunea de informare corectă a opiniei publice internaționale era necesară, întrucât fusese deja declanșată campania de dezinformare. Radu Arion arăta că, la Atena, în vara anului 1958, circulau două variante asupra cazului. Prima considera că Decei ar fi fost agent comunist și s-ar afla deja „în spatele Cortinei de

Fier, liber și influent”. Cealaltă, total opusă, susținea că acesta ar îndeplini o misiune secretă americană, „poate într-o țară din Occident”.

Veninosul „Agent nr. 19”

Pe la începutul lunii iunie 1958, atacurile împotriva lui Decei s-au concretizat într-o suită de trei articole – nesemnate – apărute într-un ziar atenian independent de dreapta, *Ethnos*, în zilele de 9, 10 și 11 iunie 1958, sub titlul *Misterul dispariției unui profesor român. Soarta profesorului Decei* – se arăta în articol – preocupă de aproape șapte luni serviciile de siguranță ale țărilor NATO. Apoi articolul continua: „Subit, acum aproximativ 15 zile, un mesaj secret din Budapesta a anunțat știrea de necrezut că Decei, teoretic considerat anticomunist al Occidentului, trăiește în capitala Ungariei și că se înfruptă de pe urma bogatei sale activități de spionaj în lumea liberă.”

Articolul reproducea, în continuare, fragmente dintr-un așa-zis raport din 1955 al unui „agent al aliaților” („Agentul nr. 19”), care conținea informații asupra lui Aurel Decei: „Din cercetările mele la Ankara, am constatat că abia începuse înlăturarea membrilor Ambasadei române din Ankara prin oamenii Anei Pauker, că Decei a dat o sumedenie de fișe acuzatoare

noilor veniți ai partidului comunist al Republicii Populare Române sosiți din București, în dauna colegilor săi (cei vechi) din ambasadă. Până la urmă însă, el însuși a fost izgonit din ambasadă, pe care totuși, în mod curios, a vizitat-o deseori și după izgonirea sa [...] Din copiile de pe rapoartele sale se poate trage concluzia că urăște pe aliații noștri greci. La Atena reușește să vină în contact cu un belgian de origine rusoebraică. Decei are multe contacte secrete cu diverși români anticomuniști. Cercetările noastre însă arată că nici un român anticomunist nu este sută la sută convins că Decei este «O.K.».”

În momentul în care a devenit clar cine se afla în spatele acestei acțiuni, Radu Arion a luat contact cu directorul presei din Ministerul de Externe grec, Cavounidis, căruia i-a arătat pericolul infiltrării în coloanele presei naționaliste ateniene a unor articole comuniste camuflate, care ar fi putut avea ca rezultat o influență, abil concepută, asupra opiniei publice grecești, dirijarea ei împotriva organizațiilor anticomuniste și, indirect, alunecarea spre stânga. Campania s-a stins. Autoritățile de la Atena erau alarmate de faptul că la alegerile ce avuseseră loc recent, comuniștii greci obținuseră 25% din voturi, după ce cu doi ani în urmă dobândiseră numai 12%. ■

MINUNILE ICOANELOR MAICII DOMNULUI

Dr. VIOLETA BARBU

„Noi sfântă icoana ta/Vrem cu toți a săruta,/Buzele să ne sfințim/Minunile să-ți grăim...”

Versuri dintr-un vechi cântec transilvănean de pelerinaj la mănăstirea Nicula, care păstrează peste timp venerația de care se bucură din vechime icoanele la noi, în mod special cele socotite „făcătoare de minuni”.

Cinstirea icoanelor este foarte veche în mentalul colectiv românesc, asociată întotdeauna mersului la biserică sau participării la liturghie. Istoricul sas Johann Filstich mărturisește, la sfârșitul secolului XVII, că și ciobanii risipiți pe coamele munților, singuri în pustietatea pășunilor, purtau cu ei icoane. Datorită puterii lor protectoare, icoanele s-au răspândit rapid în epoca medievală, fiind prezente în toate ceremoniile importante legate de ciclurile vieții: la nuntă, cum a văzut diaconul Paul de Alep în Muntenia secolului XVII, sau pe pieptul răposaților, obiceiuri curente până în zilele noastre.

Un loc deosebit îl dețineau „icoanele făcătoare de minuni”, destul de răspândite în spațiul românesc.

La sfârșitul secolului XIX, episcopul de Roman, Melchisedec, alcătuiă lista icoanelor miraculoase,enerate în Moldova și Muntenia; din cele 19 despre care avea știință, 17 o reprezentau pe Maica Domnului. Să vedem câteva tipuri dintre acestea, atestate în spațiul românesc.

Protectoare și fondatoare

De departe, cea mai faimoasă icoană făcătoare de minuni este icoana bizantină cu două fețe de la mănăstirea Neamț, databilă din vremea Paleologilor (sec. XI-XV) și primită în dar, potrivit tradiției, de către domnul Alexandru cel Bun de la împăratul Ioan al VIII-lea Paleologul (1425-1448), ca semn al dependenței canonice a Mitropoliei Moldovei de Patriarhia de Constantinopol.

Cea dintâi manifestare miraculoasă a fost notată în timpul dom-

Maica Domnului cu Fiul în icoane de la: Schitul Prodromu (Athos)...

niei lui Gheorghe Ștefan, în 1655, când icoana s-a mișcat de la locul ei, a plutit în aer, s-a așezat pe amvon și apoi „s-a înclinat”. Puterea ei era așa de mare, încât preoții nu o puteau ține, ne spune povestirea mitropolitului Gheorghe din 1723, care reia o istorie a icoanei alcătuită de spătarul Nicolae Milescu. Acesta, tânăr diac, a asistat la manifestarea miraculoasă și a consemnat-o mai târziu. La fel a procedat și teologul

ucrainean Ioanichie Galeatovschi, care se grăbește să includă miracolul de la Neamț între cele câteva sute întâmplare în toată lumea și consemnate de el în cartea *Cerul Nou* (Liov, 1661).

O icoană „zburătoare”, cea de la Sihăstria (Moldova), este legată de o interdicție. Călugării ctitori ai schitului o așezaseră la început pe malul unui râu (Pârâul Icoanei), pentru a împiedica prezența femeilor în incinta schitului. Ulterior, a fost adusă în biserică. Zadarnice au fost însă eforturile de a o fixa pe perete. În fiecare dimineață, era găsită zăcând pe jos, semn că dorea să se întoarcă la locul unde o puseseră fondatorii. Era deci o icoană protectoare.

De altfel, obiceiul de a încredința unei icoane misiunea de a păzi o zonă în jurul unei mănăstiri, unde accesul femeilor să fie interzis, era răspândit și în Țara Românească. Chiar astăzi

il mai putem vedea în practică la mănăstirea Frâsinei (județul Vâlcea), ctitorie a sfântului Calinic, unde obștea viețuiește după cea mai strictă regulă atonită.

O altă categorie de icoane înzestrate cu puteri deosebite o formau cele denumite fondatoare, legate de întemeierea unor lăcașuri de cult. Găsite în scorbura unui copac, într-o fântână, într-o mlaștină, icoanele fondatoare nu se lasă duse într-altă parte. Trebuie să construiești pentru ele. Toate legendele legate de ridicarea unor lăcașe pleacă de la revelații pe care ctitorii le-au avut în vis sau aievea.

Schitul Nămăiești (județul Argeș), așezat pe dealurile Carpaților Meridionali, își datorează începuturile unei icoane făcătoare de minuni a Fecioarei, ascunsă într-o peșteră. Arătându-se unor păstori, aceștia se apucă pe dată să construiască biserica schitului. Se cunosc legende asemănătoare legate de fondarea mănăstirii Glavaciog (Argeș), schitului Icoana (Neamț), bisericii Madona Dudu (Craiova), care își rezumă povestea în chiar numele ei: icoana a fost găsită într-un dud.

Nu putem să trecem cu vederea din acest grup legenda icoanei de la mănăstirea Curtea de Argeș, povestită de Paul de Alep, cu prilejul vizitei sale la ctitoria lui Neagoe Basarab. Două minuni îi sunt atribuite. Mai întâi, fondarea bisericii pe un loc mlăștinos, fiindcă acolo a fost descoperită icoana. Înrudirea cu detaliile din legenda mănăstirii Argeșului

sunt evidente. Al doilea miracol este legat de o tentativă de profanare. Aruncată în flăcări de către soldații unguri în timpul unei invazii, în 1602, icoana rămăsese neatinsă.

Tămăduitoare

Puterea de a ieși intacte dintr-un incendiu este, la rândul-i, o însușire miracu-

... mănăstirea Dintr-un lemn...

loasă. Memoria colectivă a păstrat o serie de icoane a căror proprietate supranaturală este aceea că nu ard. Una dintre cele mai cunoscute este cea adăpostită de biserica Doamnei din București. Uneori, chipul pictat al Maicii Domnului mai poartă încă urmele limbilor de foc, precum icoana mănăstirii Adam (Moldova de sud), găsită după incendiu în scorbura unui arbore. O alta, de la mănăstirea maramureșeană Dragomirești, a scăpat din foc în anul 1499.

Mult mai populare, mai frecventate și mai venerate sunt icoanele vindecătoare. Printre cele mai vestite era aceea a Maicii Domnului de la biserica Golia din Iași, astăzi dispărută. Atestată în 1661 ca miraculoasă tot de relatarea lui Paul de Alep,

icoana a împlinit rugămințile înfocate ale doamnei Ecaterina Cercheza, soția lui Vasile Lupu: fiul ei, bolnav, s-a vindecat de îndată ce a fost adus în fața icoanei. Drept mulțumire, doamna a dăruit bisericii o candelă de argint care să stea pururea aprinsă în cinstea Maicii Domnului. Recunoaștem aici primul lanț al unor gesturi rituale specifice: prezentarea bolnavului, rugăciunea, vindecarea, consacrarea icoanei ca făcătoare de minuni, mulțumirea, venerarea perpetuă simbolizată de candelă.

La mănăstirea munteană Dintr-un lemn (*Magazin istoric*, nr. 8/1998), o altă icoană bizantină a Maicii Domnului „mare și făcătoare de minuni” era venerată pentru virtuțile ei tămăduitoare. Legenda mănăstirii are în centru icoana miraculoasă, găsită în scorbura unui copac. Din trunchiul acestuia va fi construită bisericuța de lemn aflată în incinta mănăstirii și care îi va da numele. Un document din 1695 este cea mai veche mărturie directă despre minunile înfăptuite: Părvu Crețulescu, fiul marelui logofăt Radu Crețulescu și al Maricăi Cantacuzino, face o donație, ca să se știe că a beneficiat de ajutorul icoanei în slăbiciunea și boala în care se afla. Și astăzi, icoana este înconjurată de o mulțime de ex-voto în argint (miniaturi reprezentând diferite părți ale trupului tămăduite prin intervenția miraculoasă a icoanei, care sunt depuse de credincioși în semn de mulțumire), fenomen specific atât lumii occidentale, cât și răsăritene.

Alte icoane tămăduitoare duseseră vestea mahalalelor bucureștene în secolul XVIII și schimbaseră aproape fața orașului. Multime de pelerini, în marea lor majoritate săraci și bolnavi, veneau de peste tot, în căutarea vindecării și, mai ales, a protecției. Orașul, luat aproape cu asalt și complet nepregătit să întâmpine și să adăpostească această multime de calici, îi îndrumă către mănăstirile sale ce adăpostesc icoane tămăduitoare. Astfel, icoana începe să organizeze spațiul public al orașului; nu mai e nevoie de pelerinaje îndepărtate. Izvorul miracolelor era accesibil oricui.

Mahalalele se grupează și se organizează în jurul acestor locuri sacre. Cel mai frecventat dintre acestea era mănăstirea Sărindar, „minunea Bucureștilor” (pe locul actualului Cerc Militar Național), înconjurată de locuințe în care se adăposteau și se opoșeau săracii, vagabonzii, schilozii, dar și pelerinii autentici în căutarea leacului miraculos. În spațiile devenite prea strâmte se înghesuie, se îngrămădesc, nu mai vor să plece. Domnul se vede obligat să intervină. Cât despre călugării greci din obștea mănăstirii, aceștia profitaו din plin de aflulxul de pelerini.

Miracolul devine ceva rentabil, cu atât mai mult cu cât icoana de la Sărindar are multiple puteri: vindecă orbii, paralizicii, posedații. Un călător străin, Raicevich, rămâne uimit de felul în care locuitorii orașului obțin beneficii de pe

urma icoanei. Dusă cu trăsură și însoțită de starețul mănăstirii, ea oferă „asistență” la domiciliul bolnavului, potrivit cu rangul acestuia. Pentru cei avuți, ea și pentru domn, mănăstirea pune la dispoziție un echipaj somptuos; cei săraci trebuie să se mulțumească doar cu o copie mică purtată de un simplu călugăr.

Sub presiunea multimilor, multe biserici parohiale se transformă în mănăstiri. Datorită afluenței multimilor, marese spațiile cu construcții suplimentare. Așa se întâmplă cu biserica Icoanei, pregătită pentru a adăposti pe cei săraci, văduve, străini și bolnavi, „care năzuiesc la ajutorul sfintei icoane”.

Într-o altă mahala, Olari, icoana făcătoare de minuni adusă de refugiați bulgari, în 1810, este răvnită, datorită puterilor ei uimitoare, de mai multe biserici. În aceeași categorie, icoana pictată în 1863 și aflată azi la schitul Prodromu de la Sfântul Munte Athos a înfăptuit minuni vrednice de noile vremuri: convertirea unui liber cugetător și a unui evreu.

Lacrimile Sfintei Fecioare

Uneori, Maica Domnului plânge. Se spune că numai icoanele din Europa Centrală sunt capabile de un astfel de miracol. Chipul se însufletește, ochii varsă lacrimi pe care le poți atinge, chiar gusta. Manifestare supremă a compasiunii Fecioarei pentru umanitatea decăzută, răurile de lacrimi de pe obraji Maicii Domnului să fie expresia unei devoțiuni noi, moderne, specifice Contrareforme europene sau întruparea darului lacrimilor de care vorbeau sfinții părinți ai Bisericii Răsăritului? Un lucru e sigur: îngerii nu plâng, dar Iisus s-a întristat până la lacrimi în fața femeii lui Nain: „femeie, nu plânge”. Dacă umanitatea lui s-a manifestat în așa măsură încât să împărtășească cu oamenii durerile și suferințele, înseamnă că miracolul lacrimilor este „cel mai omenesc” dintre toate. De data aceasta, Maica Domnului nu tămăduiește, nu protejează cetățile, ci plânge, ca noi toți.

Nimic uimitor, în afară de faptul că lacrimile se rostogolesc pe obrazul unei icoane, pe o imagine. Icoanele plângătoare, *icon lacrymans*, nu se adresează unui individ, ci unei colectivități, ele au o putere profetică. Icoana care a plâns în cetatea Hotinului, în vremea lui Duca Vodă, cum povestește cronicarul Neculce, ar fi prevestit zdrobirea țării; cea de la Nicula (1681), persecuțiile ortodocșilor în Transilvania (unirea

impusă ortodocșilor cu Biserica Romei); cea care a lăcrimat la București în 1738 a prevestit un mare cutremur; iar cea de la Socola (1840) a profețit ruina seminariului.

Două icoane au o poveste fascinantă: icoana lăcră-mătoare de la Nicula, supranumită și „Madona Claudiopolitana”, și cea de la Blaj, „Icon lacrymans Balasfalviensis”. Amândouă au fost supuse de către administrația imperială unei minuțioase anchete care să stabilească cu precizie dacă miracolul este autentic. Un impresionant aparat funcționaresc a umplut 27 de dosare în ancheta din 1699 privitoare la icoana de la Nicula, iar cea de la Blaj a fost obiectul a nu mai puțin de 34 de dosare, încheiate cu o sentință ambiguă dată în 1764. Cei interogați erau oameni de știință, țărani analfabeți, aristocrați, militari etc.

O dată exprimat verdictul de autenticitate în cazul icoanei de la Nicula, soarta nu i-a fost prea fericită, căci toți o râvneau: guvernatorul Transilvaniei, Sigismund Kornîș, pe al cărui domeniu se afla satul Nicula; marile familii ale aristocrației maghiare; ba chiar și domnul Moldovei, care oferî o sumă importantă de bani. Cele mai doritoare erau însă valurile de pelerini ce asediau mănăstirea, pe care autoritățile trebuiau să o apere cu un dispozitiv militar.

Obiectul acestei fervori religioase, ce ar fi putut avea consecințe imprevizibile, a fost smuls de la locul lui. Însoțită de o poveste

tipărită, *Historia Thaumaturgae Beatae Virginis Mariae Claudiopolitanae*, Cluj, 1736, icoana a fost adusă la Cluj și multiplicată apoi în litografii, pe care oricine și le putea cumpăra pentru a le avea în casă. Dar mulțimea nu renunță așa de ușor la icoana ei. Imediat, în biserica de la Nicula își face apariția o altă icoană, identică cu prima,

către care se îndreaptă, cu cântece și prapori, fluviu de pelerini ortodocși, greco-catolici, catolici, calvini și chiar unitarieni. Înconjurul bisericii în genunchi face parte din unicitatea locului sacru de la Nicula.

Dimpotrivă, istoria icoanei care a plâns la Blaj la moartea episcopului greco-catolic Petru Pavel Aaron e demnă de Epoca Luminilor. Împărăteasa însăși ordonă ancheta și îl însărcină cu aceasta pe cardinalul Cristof Migazzi. Chestionarul anchetei urmărea să elimine, pas cu pas, orice posibilitate de contrafacere sau de imitație frauduloasă și să constate dacă nu cumva cauze de ordin natural, explicabile pe calea rațiunii, nu stau la baza manifestării supranaturale. Au fost investigate cu multă

minuțiozitate pigmenții, condițiile de conservare, natura suportului etc.

Supusă 'celor mai stranii experiențe, mutată în trăsură dintr-un oraș într-altul, de la Blaj la Sibiu și mai apoi la Viena, închisă ermetic într-o cutie pecetluită, icoana continuă să plângă, sub ochii înmămușiți ai tuturor, femeii bigote, savanți sceptici, bogați și săraci, neputincioși și comandanți de cetăți, catolici, ortodocși și protestanți. Toată lumea este perplexă.

Vreme de șase luni nu încetează să lăcrimeze și, ceea ce e cu totul de mirare, lacrimile nu se usucă. În ciuda căldurii, a vântului, a drumului în trăsură până la Viena, ele sunt la locul lor și acolo rămân. La Viena, lacrimile sunt atinse, gustate; se fac experimente. Bobițele de lichid sunt străpunse cu acul, șterse, icoana este stropită cu apă sau cu diverse amestecuri. Nimic de făcut; nu-i nevoie să fii chimistul Majestății Sale pentru ca să-ți dai seama că lichidul ce izvorăște din ochii Fecioarei și se prelinge pe piciorul Pruncului are un gust bine cunoscut: de lacrimi.

După doi ani de anchetă, rezoluția cardinalului Migazzi consemnează că minunile nu sunt suficiente pentru a proclama caracterul miraculos al icoanei. Cauzele care produc aceste fenomene și pe care nu le putem înțelege, scria Migazzi, vor fi studiate cândva și vor căpăta o explicație satisfăcătoare.

Icoana nu s-a mai întors însă niciodată în țara ei de baștină și i s-a pierdut urma. ■

Gheorghiu-Dej într-un grup de arestați de la Craiova

SCRISOARE DIN ÎNCHISOARE

LAVINIA BETEA

Biografia lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, primul lider comunist al României (1945-1965), este fascinantă prin ascensiunea personajului. Și în același timp, puțin cunoscută, etapele sale fiind voalate, uneori până la deteriorarea imaginii, de clișeele propagandistice ale rolurilor cu care a fost investit.

Prima etapă – cea a primilor șapte ani de viață –, considerată de psihologi ca definitorie în formarea personalității, este săracă în date. S-a născut în 8 noiembrie 1901 la Bârlad, într-o familie săracă, ce avea un băiat și cinci fete. A urmat doar patru clase primare, după care a intrat ucenic: întâi la un cizmar din Moinești, apoi la o fabrică de cherestea din Dărmănești, după aceea la postăvăria din Buhuși, apoi la un dogar din Piatra Neamț și iarăși la Moinești, la alt dogar. Mai departe, până la debutul său în viața publică, traiectoria este și mai greu de urmărit, chiar biografiile oficiale ce i-au fost consacrate la scurt interval (1947 și 1951) conținând inadvertențe.

În cele ce urmează reproducem câteva repere, așa cum și le-a prezentat el însuși, în 1952, într-o notă autobiografică. La 15 ani a intrat ca ucenic electrician la întreprinderea petrolieră „Steaua Română” din Moinești. În perioada 1919-1921 a fost angajat aici ca montator de mașini și aparate electrice, aceeași calificare practicând-o, ulterior, la Societatea de tramvaie din Galați. S-a înscris în sindicat, iar ca participant la greva generală din 1920 se distinge prin „organizarea grupelor de pedepsire a spărgătorilor de grevă”. După stagiul militar efectuat în 1923-1925 la Regimentul 3 pionieri Focșani, se întoarce la ultimul loc de muncă. Concediat pentru incitări la grevă, se va angaja în 1926 la Atelierele C.F.R. Galați.

Aici, va intra într-o nouă etapă de viață, marcată de contactul cu organizația clandestină a comuniștilor din România. Momentul, plasat indecis în cursul anului 1930, a însemnat și înregimentarea într-o

„celulă de partid“. Dintre mijloacele prin care au încercat comuniștii români aflați în ilegalitate să-și ducă la îndeplinire sarcinile trasate de Moscova sunt și cele promovate sub lozincă „sindicat legal“. Acesta a fost și „terenul muncii de partid“ al viitorului conducător.

Înainte de a se înrola în partid, Gheorghe Gheorghiu se căsătorise cu Maria Alexe (1912-1977), fiica unui sifonar de pe strada Balaban din Galați, socrul fiind prezentat, în literatura ultimilor ani, și ca bragagiu sau cărciumar. Curând i s-au născut și două fiice: Vasilica (Lica), în 1928, și Constantina (Tanți), în 1931. Din cauza propagandei comuniste făcute, Gheorghiu a fost mutat disciplinar, în 15 august 1931, la Atelierele C.F.R. Dej, unde, sub numele conspirativ „Ivanov“, și-a continuat activitatea politică de agitator comunist și a înființat o secție clandestină a „Ajutorului Roșu“. Mai târziu, mărdu de meritele sale revoluționare manifestate în acel loc, și-a atașat numelui particula „Dej“, propaganda comunistă de categoria zvonisticii lansând explicația că, fiind mai mulți comuniști cu numele Gheorghe Gheorghiu închiși, agenții Siguranței i-au spus și Dej pentru a-l deosebi de aceștia.

Acea mutare disciplinară va cauza însă și destrămarea familiei sale: soția refuză să-l urmeze la Dej, divorțează și se recăsătorește în 1933 cu un jandarm.

Ce anume îl va fi determinat pe Gheorghiu-Dej să pornească pe un drum atât de puțin bătorit și de destinația căruia puteau fi legate în acei ani prea puține speranțe? „Toate mișcările revoluționare au avut drept instigatori oameni dezinteresati, animați de compasiune sau de un gust pătimăș pentru dreptate, iar Marx și Lenin nu fac excepție“, explică Hanah Arendt (1906-1975), specialistă în analiza regimurilor totalitare, mecanismele interioare ale comportamentelor ce transformă în conducători de mulțime indivizi care prin locul și timpul nașterii păreau destinați mediocrității, cu referire directă la eroii comunismului mondial. Din cele exprimate în scrisoarea alăturată, rezultă că și Gheorghiu-Dej făcea parte dintre aceștia.

În ceea ce privește biografia lui – în conformitate cu versiunea oficială publicată după ce a ajuns la putere –, în martie 1932 a organizat, la București, conferința pe țară a

ceferiștilor, unde a fost ales secretar al Comitetului Central de Acțiune al ceferiștilor și membru în Consiliul General al Sindicatelor Unitare, influențate de comuniști. Pentru demersurile de înființare a unor comitete regionale sindicale de acțiune la Cluj și Galați, Gheorghiu-Dej a fost arestat în 1932 la Iași, apoi la București. În același an – conform declarațiilor sale – a participat la Conferința Sindicatelor Internaționale, ce a avut loc la Berlin. Propaganda oficială va acorda ca merit al lui Gheorghiu-Dej organizarea și coordonarea grevelor de la toate atelierele C.F.R. din țară, în februarie 1933, în calitatea sa de secretar al Comitetului Central de Acțiune, din care făceau parte și comuniști și social-democrați (Magazin istoric, nr. 1/2001)

În noaptea de 14-15 februarie au fost arestați cei care au fost considerați instigatorii și organizatorii grevelor. În 14 (după alte referințe, în 15) februarie a fost arestat și Gheorghiu-Dej. Cum anume s-a produs arestarea e greu de precizat. După unele mărturii, s-ar fi petrecut la Ministerul Comunicațiilor, unde Gheorghiu-Dej și Ilie Pintilie se aflau în fruntea unei delegații venite să prezinte revendicările greviștilor. Conflictele de la Atelierele „Grivița“ dintre armată și greviști, soldate cu morți și răniți în ambele părți, s-au produs ceva mai târziu.

Așadar, arestați ca instigatori la dezordini sociale au fost toți comuniștii cunoscuți, chiar dacă nu participaseră la grevă. Arestații au fost împărțiți în două loturi. În vara lui 1933, Consiliul de război al Corpului II armată din Capitală i-a judecat pe conducătorii ceferiști și petroliști din primul lot. Sentința a fost casată, dar procesul a fost rejudecat în iunie 1934, la Craiova. Pentru cel de-al doilea lot, avocații apărării au conceput o tactică de tergiversare, astfel că toți cei implicați vor scăpa fără condamnări (printre aceștia aflându-se și Lucrețiu Pătrășcanu).

La Craiova vor fi însă pronunțate sentințe grele: 12 ani închisoare muncă silnică pentru Gheorghe Gheorghiu-Dej – în baza sentinței nr. 571 din 19 august 1933 – și încă și mai mulți pentru Chivu Stoica (15 ani muncă silnică), Gheorghe Vasilichi, Constantin Doncea și Dumitru Petrescu. La

puțină vreme după pronunțarea sentinței, la cererea Cominternului, conducerea P.C.d.R. a organizat evadarea lui Doncea, Petrescu și Vasilichi și fuga lor în U.R.S.S., de unde vor reveni în România abia în toamna lui 1944.

În ceea ce-l privește pe Gheorghiu-Dej, și-a petrecut în închisorile din Jilava, Văcărești, Aiud, Ocnele Mari, Doftana, Caransebeș și lagărul Tg. Jiu toți anii ce-au urmat până la evadarea din august 1944.

Documentul inedit ce-l propunem spre publicare reprezintă o raritate, la nivelul surselor de informare pe tema biografiilor personale ale foștilor lideri comuniști.

Scrisoarea celui ce se semna atunci Gheorghe Gheorghiu, iar pentru apropiați George, pare a fi adresată, judecând după formulele utilizate, uneia dintre surorile sale. Anumite referiri din ea conduc însă la ipoteza că destinatarul este mai curând o foarte apropiată cunoștință feminină din Dej. Indiferent cui se adresa deținutul politic în vârstă de 33 ani atunci, documentul este revelator prin potențialul său de estimare a condițiilor din închisoare, a relațiilor celor închiși cu exteriorul și, de ce nu? – a psihologiei „revoluționarului”, prototip al viitorului lider comunist.

Menționăm că ortografia și sublinierile aparțin autorului scrisorii.

Mama, casa în care a locuit și Gheorghe Gheorghiu tânăr

Craiova, 21 august 1934

Dragă Marișca

Am primit scrisoarea ce mi-ai trimis și citind-o mam bucurat f. mult. Mam bucurat mai ales de faptul că nu mași dat uitării, că și astăzi sunt privit ca unul din familia voastră. Pot spune că din 6-7 c.p.[cărți poștale – L.B.] pe care le-am trimis pe la diferiți prieteni nu mi-au răspuns nici

unul în afară de Voi. Eu, de aici, unde stau închis nu am uitat nici un moment pe acei cu care am veșuit, indiferent dacă ei au fost de bună credință sau nu. Zile, – nopți și luni întregi mă gândesc la ei, aștept cu nerăbdare, cu inima tremurândă că doar – doar și-o aduce cineva aminte de mine și mă întreba cum o duc cu sănătatea. Nu pot spune că dacă sunt închis mau uitat cu desăvârșire toată

lumea! Nu! O dovadă în această direcție este faptul că întreaga muncitorime din România și din toată lumea nu numai că se gândește la noi dar organizează lupta pentru eliberarea noastră.

Ziare, broșuri, fotografii și apeluri către muncitori arată ce am făcut noi pentru muncitorime, cum ne-am sacrificat libertatea, tinerețea și viața pe care am închinat-o întreagă clasei muncitoare.

Școala din Moinești

Sunt mândru că am luptat pentru o operă mare, operă pentru eliberarea clasei muncitoare, pentru binele și interesele oamenilor săraci, nu pentru mine. Gândul meu va fi veșnic la clasa muncitoare. Voi lupta până la capăt, viața mea ca și a tuturor oamenilor de bine, conștienți de rolul social cel are în viață nu pot face altfel chiar și de s-ar afla la capătul celălalt al pământului. Viața fără luptă nu are nici un sens, treci prin viață ca un simplu fapt divers. De aceea, eu nu regret faptul că sunt închis căci libertatea pentru mine ca și pentru orice muncitor conștient nu este folosită decât tot pentru luptă. Măine dacă mi-ar da drumu acelaș lucru la-ș face. Dar dacă mai sus reproșez că nu mi s-a scris, nu mia răspuns cel puțin la scrisorile pe care le-am trimis, o fac pentru că am și eu pretenția că am avut o legătură sufletească așa cum am avuto eu, căci eu nu am fost ne sincer în viața mea și de aceia cred că toți trebuie să fie așa. Dar cum am arătat mai sus, în afară de voi, și mai ales de tine dragă Marioară și surioarele mele

nimeni nu mi-a răspuns. O scrisoare în închisoare face mult căci îți mai face iluzia că ești în contact cu lumea din afară, mai auzi câte ceva de la cei ceți sunt dragi. Scrisoarea ta, suflet sincer și curat, nici nuți poți închipui ce mult ma bucurat. Am citito și răscitito iar din ea se desprinde numai sinceritate și dragoste frățească. Mi-ai scris de Joje că s-a făcut mare, nu scrie acasă, câștigă 3-400 de lei pe lună și nu vă ajută, nu a fost acasă de la paști.

Îmi pare f. rău. Credeam că Joje o să fie totuș un [cuvânt indescifrabil - L.B.] ascultător și bun mai ales în vremurile astea de criză. Dar poate se va îndrepta. Dar ceea ce-mi scrii de loiciko draghe mă bucură și mai mult. A promovat cu media 7, este silitor și urmează mai departe. Aș regreta f. mult dacă loiciko nu ar urma până la capăt căci din primul moment mi-am dat seama că va fi ceva în viață. De aceia vă rog să-l încurajați și mai ales ajutați din răspuneri să reușească. Cred că nici loici nu va uita familia pentru efortul ce-l face pentru el. De

altfel, am constatat că este bun la suflut și f. sincer. Eu nu pot decât să-i doresc din suflet izbândă deplină, iar el să nu uite de rolul lui în societate, să nu uite că e fiul lui Brigadierul Negrea și să-l stimeze și ajute. Să apere interesele celor săraci așa cum fac și eu.

Mi-ai scris că tu nu mai mergi la școală. Îmi dau seama de greutățile prin care treceți căci dacă ați fi avut mijloace materiale ai fi urmat mai departe căci ești fată inteligentă. Însă vreau să-ți atrag atenția dragă Marioară și să nu îmi ei în nume de rău faptul că îți dau un sfat care îți va fi folositor mai târziu. Și anume: Să nu-ți pierzi timpul fără rost. Nu vreau să spun cu asta că dacă stai acasă nu faci nimic! Nu! Dar timpul folosește cât mai bine. Dacă încă nu te-ai dus la vre-o croitorie până în prezent, nu fie timpul trecut, ești tânără. Nu aș avea pretenția ca să înveți complet meseria să ei certificat. Dar să înveți atât cât ți-ar folosi ție. Să știi că nu este o rușine asta. Vei vedea mai târziu ce mult îți va folosi. De altfel poate că ai și făcut lucrul acesta mai de mult. Vei ști că sora mea Victoria a fost la mine la București când a fost primul proces în 1933 și a stat vre-o 2 luni în care timp a găsit de lucru și a câștigat ceva bani din care chiar m-a ajutat și pe mine. Ce bucurie am avut mai ales când ea mia spus că datorită insistențelor mele și ajutorului dat la timp a învățat croitoria, astăzi fiind o croitoare de lux.

De aceia te îndemn și pe tine. Ce bine mi-ar fi părut să vă fi cunoscut mai ales când eram și eu liber. Acum nici surorile mele nu au pe nimeni

în viață decât pe mine iar eu la închisoare. Dragă Marioară. După aceste înșirări de cuvinte care poate te va plictisi când le citești să-ți scriu și ceva din viața noastră de pușcăriași.

Noi suntem în număr de 7: Petrescu, Doncea, Marin, Chivu, Șoni, Vasilichi și eu. Toți trăim într-o cameră și dormim pe paturi comune. Din primul moment când am venit la Craiova la închisoare, pentru a fi rețuși neam luptat mult cu „păduchii de lemn” pe care iam învins grației terpentinei și gazului. Cu puricii ne luptăm mereu dar tot mai sunt. Mâncăm de la cazan o ciorbă, mămăligă sau pâine. Ne-am procurat un primus și gătim noi, cu rândul fie care ca la armată. Verdeturile aici sunt f. efține așa că cu puțin unt-de-lemn gătim minunat încă un supliment de mâncare la supa sau ciorba de la cazan. Ducem o viață colectivă începând de la mâncare și până la luptă pentru a câștiga cele necesare în închisoare, căci de bună voie nu dă.

Educația ne-o facem tot în colectiv, învățăm problemele politice Economice și sociale, Știință: Geografie, Matematici etc. ca și limbi străine.

Eu dexamplu mă silesc să învăț franceza și rusa. Facem discuții f. interesante despre tot și ori ce. La noi nu există al meu sau al tău. Tot este al tuturor, toți pentru unul și unul pentru toți. Așa trebuie să fim dacă vrem să clădim o lume nouă și mai dreaptă. Sunt zile senine în închisoare, dar sunt și zile negre. Zile negre sunt atunci când ne bagă în lanțuri, ne bate și ne aruncă în carceri zile, nopți și chiar săptămâni întregi. Nu se poate fără astea.

Călăii nu cunosc milă. La închisori ca: Doftana, Suceava, Aiud etc. cine intră pe pușini ani ese ne om afară, candidat pentru groapă. Iar cine intră cu pedepse grele să-și ia adio de la viață. La închisoarea Doftana în celule vara nu poți sta fără haină că îngheți, iar iarna toți deținuții politici sunt degerați mai ales cei care nu sunt îmbrăcați bine și n-au învelitori. Pentru o mică abatere de la regulamentul închisorii sunt bătuți până la sânge și aruncați în alte celule numite haș (H) fără pat, fără rogojină, pe cimentul gol unde mai aruncă și o găleată de apă care îngheață când este iarnă pentru a ține cât mai frig, iar deținuților i se ia hainele și este băgat numai în cămașă ca să-l distrugă și în fie care seară câte 50 lovituri la popou și spate apoi îl aruncă îndărăt. Ca mâncare li se dă la cei pedepsiți cu haș (H) un sfert de pâine crudă și neagră ca pământul și apă, odată pe zi, iar de 3 ori pe săptămână (postul negru) nici pâine nici apă toată ziua. De afară nu li se permite ajutoare etc. Acum

am auzit că s-ar mai fi îndreptat regimul acolo însă nu știu precis.

Dacă ne respinge recursul cu siguranță că acolo ne duce. De aceea ți-am arătat numai o mică parte din (zilele negre) ca să ai ideie despre viața noastră. Însă noi nu ne descurajăm, căci după noi vin alții și alții. Dacă noi vom pieri între zidurile închisorii ne vor înlocui alții care vor duce opera mare până la capăt. Eu și toți cei care stăm închiși ne-am făcut datoria, acum e rândul celor ce sunt afară să și-o facă.

Dacă mie dor de ceva, apoi mie dor de libertate de a putea iar lupta căci aici ești cu mâinile și cu picioarele legate. Și mie dor mult să vă pot vedea pe voi. Să văd pe Dnul Negrea, pe Dna Luizica să stăm iar împreună la masă, să-l văd pe Joje și loiciko draghe să le mai povestesc despre lume, lucruri și oameni, să te văd pe tine dragă Marioară, sufletul tău bun și sincer. Cred că nu voi uita niciodată clipa în care mam despărțit de voi, parcă vă văd și acum: Madama Luizica cu lacrimi în

Atelierele de tramvaie din Galați

Reproduceri după fișele de cazier

ochi cu brațele încrucișate nu putea rosti decât de ce pleci stai la noi, Marioara încremenită în ușa cu ochi mari și plini de lacrimi iar la un moment dat se repede spre mine și mă îmbrățișează strângându-mă cu brațele ei gingașe și rugându-mă să nu plec iar loici tăcut privea și el această scenă de care pe mine ma zguduia așa de tare în cât n-am fost capabil să scot 2 cuvinte care să-mi fie înțelese așa eram de emoționat. Parcă eram un condamnat la moarte când se despărțeste de ai să-i. Dragii mei, vă rog să mă credeți că pe drum spre gară când am plecat din Dej mă mustram singur – de ce nu am putut și eu să plâng măcar 2 lacrimi, căci în suflet clocotea durerea despărțirii ca și cum aveam o presimțire că nu ne vom mai revedea și cam așa a fost. Apoi cum am fost condus de Dnul Negrea și Joje la gară, ce legătură sufletească vă spun că n-am simțito decât numai la voi și mama cu surorile mele în lumea aceasta. Acum nu vă am mai aproape decât pe voi pe surioarele mele și

clasa muncitoare care nu mă cunoaște personal, ci după fapte. Această dragoste nam simțito nici de la nevasta mea care știți ce mia făcut și mai mult am rugato să-mi dea fotografia copiilor cel puțin so am la închisoare, dar ma refuzat, spunând copiilor că ei nau tată! Gândiți-vă ce durere am, însă nui nimic, poate mai târziu când copiii vor fi mari și vor fi în stare să judece, cu toată educația ce le-o dă mama lor în contra mea, ei poate îmi vor da dreptate vreodată. Dacă nu, ce să le fac! Și așa eu iubesc pe toți copiii tuturor deopotrivă și oamenii de bine. Poate că și ei îmi vor răspăti cu o mângâiere dacă voi ajunge bătrânețea și nu voi muri în ocnă.

De aceia nu vă voi uita nici odată în viața mea pe voi și vorbesc așa de mult de voi tovarășilor mei de suferință care acum vă cunoaște tot așa de bine ca și mine și vă dorește cu toate că nu vă cunoaște.

Cred cămi vei răspunde cu toată criza căci ți-am scris ce multă plăcere am să-mi scrii.

Ce face unchiul tău și fetele sunt bine? Dar soția lui? Ce face Sibian? Complimente din partea mea lui, soției și Dșoarei. Deasemenea le mulțumesc la toți care au venit la proces: lui Sabo – Sot.Mare – Sibian – Câmpian – Unchiul tău [cuvânt indecifrabil – L.B.] și Dnul Negrea căruia îi mulțumesc special.

Dragă Mărioară. te rog dute la Sot.Mare și în fine la toți acei de mai sus care au venit la proces și mulțumește-le în numele meu și spune-le că le-am scris la toți de ce nu mi-a răspuns? Cerele adresa exactă ca să le scriu la Dej. Ce face Mămica? Multe, multe compl. de la mine. Te rog scriemi mult de tot și toate ce se întâmplă pe acolo, cu ce te distrezi etc. compl. Dlui Ștruți și Madam Ștruți. Compl. Doamnei Fodor și tuturor celor ce mă cunosc. Compl. Doctorului Vaș – chiar dute pe la el. Sărută pe loici, Joje, Mămica și tăticu din partea mea iar pe tine te îmbrățișez și te sărut cu dor de frate.

George

Dragă Marioară. când îmi scrii să nu pomeniști în scrisoare lucruri ce nu sunt necesare că ei se poate să-mi oprească scrisoarea.

Îți trimit alăturat și o fotografie dintrun ziar care a apărut în timpul procesului la Craiova, fotografie care a fost luată în timpul transportării noastre la consiliu de război în lanțuri. Acel cu cruce însemnat la picior sunt eu.

Adresa mea este: Deținutului Politic Ghe. Gheorghiu Închisoarea Militară Craiova

Aștept răspuns. Cu mult dor și dragoste

George ■

AUSCHWITZ-UL DE LA AIUD

Monumentul comemorativ „Calvarul Aiudului”

În noiembrie 1947, revenit dintr-o misiune în România, E. Gloor, vicepreședinte al Comitetului Internațional al Crucii Roșii (C.I.C.R.), a prezentat membrilor din conducerea instituției cu sediul la Geneva o serie de documente despre situația creată unor organizații de ajutorare care activau pe teritoriul țării noastre, în urma închiderii delegației C.I.C.R. la București.

Între altele, E. Gloor fusese informat că printre deținuții din închisoarea Aiud „se găsesc 14 foști miniștri din guvernul Antonescu, dintre care câțiva subsecretari de

stat, simpli tehnicieni, care nu au avut o responsabilitate politică. Toți sunt condamnați la închisoare de la 8 la 20 de ani [...] Condamnații au pierdut orice speranță [în recurs – *n.n.*] și nu ar cere decât un tratament un pic mai uman. Ei au mâncat deseori iarbă, niciodată grăsime, foarte puțin porumb, care nu era bine fiert, și rar o bucată de pâine. Viața lor este excesiv de dură. În primele luni nu li s-a dat decât un singur litru de apă pe zi, pentru a se spăla și pentru băut [...] În timpul iernii nu există încălzire. Condamnații cer permisiunea de a primi trei kilograme de alimente pe lună, pe lângă rația oficială pe care, adeseori, nici nu o primesc. Starea lor este lamentabilă. Ei cer o anchetă pentru a li se verifica situația, care o amintește pe cea a deținuților din lagărele de la Auschwitz și Belsen“.

Nu era nici o exagerare în aprecierile lui E. Gloor privind regimul din închisoarea Aiud.

Printre documentele aduse de el din România se află și un raport al medicului închisorii către superiorii săi, întocmit la 16 august 1947. Cutremurătoare realitate, dar impresionantă și dorința medicului de a veni în ajutorul deținuților pe care îi avea în îngrijire.

Dr. Andrei
ȘIPERCO

Mii de destine au fost strivite între zidurile blestematei închisori

„Domnule doctor,

Am onoarea de a vă face un raport privind starea sanitară a deținuților din această închisoare:

Hrana deținuților se menține continuu cu mult sub nivelul cantităților necesare unui om pentru a putea trăi, fiind insuficientă atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ.

Alimentația cotidiană a deținuților este compusă exclusiv din 200 grame de pâine, 5 grame de grăsimi și foarte puține legume, ceea ce dă un total de 400 până la 500 de calorii pe zi, cantitate absolut insuficientă pentru menținerea vieții unui om, deoarece un om are nevoie pentru a trăi în condiții normale de cel puțin 2.000 (două mii) de calorii, dacă duce o viață sedentară; pentru cei care muncesc, cantitatea de calorii necesare este în raport cu duritatea muncii efectuate. Proteinele animale și vegetale lipsesc cu desăvârșire, ceea ce agravează cu atât mai mult starea sanitară a deținuților.

Consecința acestei alimentații defectuoase, care se menține de mai mult de un an – și pe care de altfel am semnalat-o de nenumărate ori – este că deținuții se găsesc într-o stare de excesivă debilitate fizică; *starea de subnutriție pe care au atins-o în acest moment este înspăimântătoare – aproape în fiecare zi mor 1 sau 2 deținuți de foame și proporția celor care suferă de subnutriție și de edemuri cauzate de foame depășește 75%.*

În fiecare zi oameni mor de foame, în fiecare zi cad la pământ în timpul lucrului sau chiar în timpul plimbării, din cauza excesivei lor debilități, și dacă situația actuală se menține, 75% vor muri de foame într-un interval maxim de 1 la 2 luni.

Numărul psihozelor de detenție și de alte tulburări mentale cauzate de foame este înfricoșător.

Iarna se apropie și dacă situația alimentară actuală se prelungește, *toți deținuții sunt expuși la a muri de foame și de slăbiciune fiziologică.*

Pentru a preveni un dezastru și mai mare – am onoarea de a vă ruga să binevoiți a interveni de urgență la forurile superioare, pentru a obține

o creștere a alocației sau acordarea unei rații de 2.000 la 2.500 de calorii, conținând – în afară de pâine – carnea și grăsimile necesare. Până se va încuviința această creștere a rației, vă rog cu insistență să binevoiți a permite deținuților (tuturor, fără distincție de categorie) să fie hrăniți de către familiile lor, aducându-li-se de către acestea alimente în natură, fie primind bani pentru a putea să-și procure alimente de la cantină.

De două zile, hrana se compune exclusiv din supă de legume, *pâinea lipsind cu desăvârșire, ceea ce i-a dus pe deținuți într-o stare aproape animală. Slăbiciunea fiziologică în care au ajuns deținuții este înspăimântătoare; strigă în închisoare că mor de foame; ceea ce contribuie la demoralizarea și agravarea stării mentale și fizice a deținuților.*

Nu mai pot să străbat închisoarea din cauza numărului mare al celor care cer fără încetare: pâine!, mâncare!!!

Numărul bolnavilor și al deținuților care au nevoie de o asistență medicală este atât de mare, încât un singur medic pentru această închisoare nu ar mai putea să acopere necesitățile sanitare.

În consecință, vă rog cu insistență să angajați de urgență încă doi medici diurniști, care să fie repartizați în diferite secții, deoarece în caz contrar asistența medicală va lipsi la rândul ei, *eu singur neputând să acopăr toate necesitățile serviciului.*

Am onoarea de a vă ruga de asemenea să binevoiți a dispune să se repare baia închisorii, *deținuții nefăcând baie de 2 (două) luni; iarna fiind aproape, nu vom mai avea posibilitatea de a-i deparazita, fiind din nou expuși unei epidemii de tifos exantematic.*

Dacă nu se iau de urgență măsurile de ameliorare cerute prin acest raport, declar încă o dată că mă simt eliberat de orice responsabilitate, semnalând la timp, ca organ sanitar, toate lacunele acestei închisori și cerând la timp autorităților să ia măsuri pentru o ameliorare.

S/s Doctor Ranga

Nr. 256 din 16. VIII. 1947" ■

CONSTANTIN BRÂNCUȘI, PEGGY GUGGENHEIM ȘI VENETIA

MANASE RADNEV

Numele lui Constantin Brâncuși nu mai are astăzi nevoie de prezentare aproape niciăieri pe glob.

Operele românului plecat din Ho-bița au cucerit lumea, devenind repere extrem de valoroase fie în colecții particulare, fie în cele naționale, sfidând granițele și timpul.

În anul 1980, împreună cu alți doi colegi de la

Televiziunea Română, călătoream în Italia cu scopul realizării unui miniserial despre strămoșii noștri daci și civilizația lor. Autorul comentariului de specialitate, regretatul cărturar

Emil Condurachi, era și „sponsorul” deplasării, în calitate sa de secretar general al Asociației internaționale de studii sud-est europene. La întoarcerea spre țară, ne-am oprit pentru scurt timp și în

Veneția, cu gândul de a imortaliza pe peliculă nu numai superba cetate a dogilor, ci și prezențele românești la renumita Bie-

nală de arte plastice. Însă atracția cea mare a constituit-o posibilitatea filmării celor două sculpturi ale lui Constantin Brâncuși aflate la Fundația Peggy Guggenheim, niciodată filmate de o echipă din țara noastră.

De cum am intrat în curtea palatului ce adăpostea celebra colecție de artă am zărit, pe o alee strămtă, acoperită de o construcție cu arcade, superbe opere brâncușiene – *Măiastra* (1912) și *Pasărea în spațiu* (1930). Intrarea fiind gratuită și nezărind nici un paznic sau funcționar cu care să luăm legătura, i-am spus operatorului să-și instaleze

aparatură, întrucât și alți vizitatori fotografiau nestin-gheriți. În clipa în care își aranja trepiedul, a apărut totuși cineva care ne-a înștiințat că ne era necesară o autorizare de filmare de la conducerea Fundației. Am fost condus în clădire, în biroul unei doamne care m-a informat că directorul, singurul în drept să ne dea aprobarea,

se află la Londra, dar va reveni peste o săptămână, timp în care ne roagă să-l așteptăm, deoarece, în mod sigur, ne va oferi permisiunea dorită.

Îmi venea să zâmbesc, fiindu-mi rușine să-i mărturisesc că firava noastră diurnă nu ne îngăduia să petrecem mai mult de două zile în orașul lagunelor. I-am mulțumit și

i-am răspuns cu mare plăcere la întrebările domniei sale despre România și lucrările marelui sculptor existente în țară.

Amabila gazdă nu bănuia, desigur, căruia fapt i se datora disponibilitatea mea de a prelungi discuția pe aceste teme. Cum intuiția de reporter îmi spunea că s-ar putea să apară probleme, îi șoptisem lui Boris Ciobanu să profite de împrejurarea de a rămâne nesupravegheat, cât timp eram eu la direcție, și să filmeze. Și astfel, ne-am întors cu secvențele atât de râvnite, e adevărat, realizate nu în cele mai potrivite condiții pentru pelicula noastră de 16 mm, ce impunea existența unei surse suplimentare de lumină și un timp mult mai îndelungat. Cu toate acestea, „trofeul” ne aparținea și a rămas de atunci în arhiva Televiziunii Române.

Cum au ajuns cele două Păsări în cetatea dogilor?

Iubire, bani și sculpturi

Aparținând unei familii americane extrem de bogate și cu recunoscute afinități pentru artă – chiar unul dintre cele mai mari muzee din New York a fost întemeiat și poartă numele unchiului ei, Solomon Guggenheim (1861-1949) –, Peggy Guggenheim s-a consacrat din tinerețe colecționării de pânze și sculpturi reprezentative pentru curentul modern.

Născută în 1898, la New York, și decedată în 1979, și-a trăit cea mai mare parte din viață în Europa, având șansa nu numai să-i cunoască pe cei mai importanți artiști ai veacului, ci și să le cumpere lucrările, într-o vreme în care acestea nu se vindeau la prețurile astronomice de astăzi.

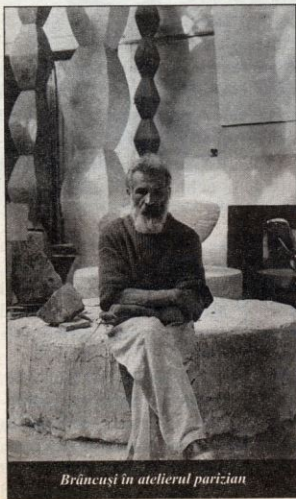
„Curajul și clarviziunea, generozitatea și bunul simț, banii și timpul, o intuiție puternică a semnificației istorice ca și a calității estetice – acestea sunt coordonatele personalității lui Peggy Guggenheim, care i-au permis să devină un protector extraordinar al artei secolului XX” – nota, în 1956, directorul de atunci al Muzeului de Artă Modernă din New York, Alfred H. Barr.

De Constantin Brâncuși, după cum mărturisește în amintirile sale *Confessions of an Art Addict* (Confesiunile unei împătimită de artă),

a legat-o o prietenie veche, care a durat mulți ani, bazată pe admirație și simpatie. Când și-a deschis la Londra prima galerie de artă, gândul ei dintâi l-a reprezentat organizarea unei expoziții a sculptorului român, „singurul artist modern pe care îl cunoșteam atunci”. Doar absența lui Brâncuși din Paris din acea perioadă a împiedicat punerea în aplicare a proiectului.

Vizitatoare, asiduă a atelierului din Impasse Ronssin, Peggy Guggenheim ne-a lăsat în memoriile sale și o extrem de interesantă descriere a omului și artistului Brâncuși, cât și a spațiului în care acesta își crea opera. Tratatările pentru cumpărarea unei sculpturi, cu care debutează această descriere, au loc în anul 1940, când Constantin Brâncuși avea 64 de ani.

„De mult timp îmi doream să cumpăr o sculptură în bronz a lui Brâncuși, dar nu fusesem în stare să-mi îngădui așa ceva. Acum se părea că venise momentul pentru această mare achiziție. Am petrecut multe luni în preajma lui înainte de acest moment. Îl cunoscusem în urmă cu 16 ani, dar n-am bănuit niciodată că tratativele cu el vor fi atât de complicate. Era foarte dificil să discuți despre preț cu Brâncuși, iar dacă te încumetai, trebuia să te aștepți să-ți ceară o sumă enormă. Eram conștientă de această particularitate, dar speram ca prietenia noastră călduroasă să ușureze lucrurile. Nu s-a întâmplat așa și ne-am certat foarte tare când mi-a cerut 4.000 de dolari pentru *Pasărea în spațiu*. [Dacă suma pare ridicolă în comparație cu valoarea actuală

Brâncuși în atelierul parizian

a unei sculpturi de Brâncuși, în vremea aceea, ținând cont și de devalorizarea monetei americane în ultimii 60 ani, prețul putea părea exorbitant – M.R.].

Atelierul lui Brâncuși se afla într-o străduță cu o singură intrare. Era o construcție mare, umplută cu uriașele lui sculpturi, încăperea semănând cu un cimitir, cu excepția faptului că opere de asemenea dimensiuni n-ar fi putut fi așezate pe morminte [autoarea se referă, probabil, la *Coloanele fără sfârșit* și la *Cocoși*, opere cu o înălțime de câțiva metri – M.R.]. Lângă această încăpere exista o cameră mai mică, în care el lucra. Pereții erau acoperiți cu toate uneltele imaginabile, necesare activității sale. În mijlocul camerei, un cuptor în care își încălzea instrumentele și topea bronzul. Acesta îi servea, de asemenea, la prepararea unor delicioase feluri de mâncare. El mânca într-un colț; îi plăcea să servească băuturi admirabile, pregătite cu mare atenție. Între această cameră și cealaltă, imensă, atât de friguroasă iarna încât devenea aproape inutilizabilă, se afla o nișă, cu un gramfon construit de el însuși, la care îi plăcea să asculte muzică orientală. Sus, urcând câteva trepte, era dormitorul, extrem de modest. Întreg interiorul, inclusiv dormitorul, era acoperit de un praf alb, provenit de la sculpturi.

Căsătorie din iubire, dar și din... interes

Scund, bărbos, cu ochi negri, pătrunzător, Brâncuși a

fost un om minunat. Era, deopotrivă, un țăran șiret și un adevărat Dumnezeu. Te simțai fericit să fii în preajma lui, deși era prea posesiv și mă dorea mereu alături de el. Îmi spunea Peghița și îmi povestea că-i plăcuse să facă călătorii lungi, luând cu el fete tinere și frumoase. În prezent, dorea să merg cu el, dar eu nu vroiam. Obişnuia să stea la cele mai elegante hoteluri din Franța, unde descindea îmbrăcat ca un țăran și comanda cele mai costisitoare lucruri. Fusese în vizită în India, la maharadjahul din Indor, în a cărui grădină instalase trei *Păsări în spațiu*, una din marmură albă, cealaltă din marmură neagră, iar a treia din bronz. El petrecuse o vreme, de asemenea, în România [este vorba despre perioada realizării ansamblului sculptural de la Tg. Jiu – M.R.], țara sa natală, unde autoritățile îi ceruseră să înalțe monumente publice. Era foarte mândru de ce realizase acolo.

A trăit cea mai mare parte a vieții în condiții aspre, devotat în întregime creației sale, de dragul căreia sacrificase totul, silindu-se să renunțe în bună măsură și la femei. La bătrânețe, ajunsese foarte singur. Suferea de un complex de persecuție, bănuindu-i pe cei cu care intra în contact că vor să-l spioneze.

Când nu-mi gătea ceva, își schimbă hainele și mă invita la cină în oraș. Ținea foarte mult la mine, dar n-am putut obține niciodată ceva de la el.

Peggy Guggenheim, cu „Măiastra”

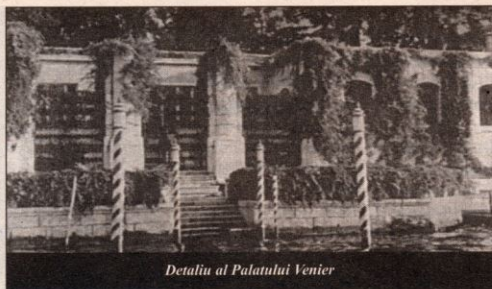
În glumă, Laurence Vail [fostul ei soț – M.R.] îmi sugera că ar trebui să mă căsătoresc cu Brâncuși pentru a-i putea moșteni sculpturile. Am investigat această posibilitate, dar am descoperit că Brâncuși avea alte idei, nedorind să-i fiu moștenitoare.

După ce ne-am certat, am dispărut din viața lui Brâncuși mai multe luni, răstimp în care am cumpărat o *Pasăre creată* mai de mult, numită *Măiastra*; am luat-o cu o mie de dolari de la sora lui Paul Poiret [celebru creator de modă al vremii – M.R.]. Era prima lui *Pasăre*, datând din 1912. O *Pasăre frumoasă*, cu un stomac enorm, dar eu tânjeam după *Păsărea în spațiu*, atât de diferită de cealaltă. Am rugat-o pe Nelly [Nelly van Doesburg, văduva unui cunoscut pictor – M.R.], căreia Brâncuși îi spunea Nellița, să meargă la el și să încerce să ne împace. M-am dus la atelier

după asta și am început să discutăm din nou despre achiziționarea sculpturii. Am convenit să-i plătesc prețul cerut de el, dar în franci, ceea ce mi-a permis, grație schimbului avantajos făcut la New

York, să economisesc, de fapt, o mie de dolari. Brâncuși se simțea păcălit, dar a acceptat banii.

El își șlefua sculpturile cu mâna, de aceea erau atât de frumoase. Această *Pasăre în spațiu* i-a dat mult de lucru. În vreme ce o finisa, trupele germane se apropiaseră de Paris, așa încât m-am grăbit s-o iau cu mașina mea, s-o ambalez și s-o expediez la timp cu va-

Detaliu al Palatului Venier

porul. Lacrimi amare curgeau pe fața lui Brâncuși. M-a impresionat foarte tare. N-am știut niciodată de ce era atât de tulburat, dar presupun că regreta despărțirea de *Pasărea* lui favorită.

Ocuparea Europei Occidentale de către trupele germane a silit-o pe Peggy Guggenheim să se întoarcă în Statele Unite. Dar după încetarea războiului, „iubind mai mult

Canal, l-a transformat în muzeu și locuință.

Constantin Brâncuși s-a stins din viață în 1957, iar amintirile lui Peggy Guggenheim se încheie și ele câțiva ani mai târziu. Nu știm dacă cei doi s-au mai văzut în ultimii ani de viață ai sculptorului. Important este că și în Cetatea Dogilor – unul dintre cele mai frumoase orașe ale lumii – strălucește geniul artistului român. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 august 2003, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

Concursul nu are talon.

– Care este numele româncei care a participat la debarcarea Aliatilor în Normandia, în vara anului 1944?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna mai 2003 este:

Dr. Gilbert Monney-Câmpeanu

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **Stanciu Ioan-Gabriel**, din localitatea **Coroieni**, jud. **Maramureș**. Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2004.

ELENA BRĂTIANU PE FRONTUL DE VEST

ANDREI BREZIANU

Certificatul de naturalizare și decorația „Crucea de Război”

Într-un text intitulat Familia Brătianu publicat cu mulți ani în urmă în revista Dilema, regretatul Z. Ornea arăta cu exemple cum „unele trăsături comune în spațiul unei familii [...] devin ilustre prin personalitățile ce le cuprind”. Criticul restituia memoriei publice, în câteva crâmpie, meritele uneia dintre cele mai celebre familii, ai cărei membri au contribuit în diverse feluri la afirmarea României moderne, pomenind printre alții și pe Dumitru Brătianu (1818-1892). Diplomat și om politic, apărător neobosit al intereselor țării acasă și peste hotare, pe lângă marile cancelarii, organizator al Capitalei în calitate de primar al acesteia, Dumitru Brătianu e cel care îl întâmpina pe domnitorul Carol I cu cheile Bucureștiului, la sosirea viitorului suveran în noua sa cetate de scaun, în mai 1866.

Trăsătura implicării statornice și nedescurajate în acțiune, caracteristică acestei spițe de neam s-a regăsit, într-adevăr, într-o sumedenie de ipostaze de-a lungul timpului: de la oameni politici precum I.C. Brătianu (1821-1891) sau Ion I.C. Brătianu (1864-1927), la istoricul Gh. I. Brătianu (1897-1953), care și-a jertfit viața în penitenciarul comunist de exterminare de la Sighet. În această ordine de idei, o verigă încă mai apropiată zilelor

noastre e poate cea ilustrată de Vintilă V. Brătianu (1914-1994), prezent ca om de acțiune în arena publică românească îndată după 23 august 1944, iar apoi, de-a lungul unor decenii de surghiun, departe de patrie; și în sfârșit, iarăși în țară, în primii ani de după cotitura istorică a anului 1989, și până la moarte.

Rândurile de față își propun să prezinte însă cititorului câteva fapte mai puțin cunoscute despre un alt om de acțiune al familiei, Elena Brătianu, coborâtoare – ca și Vintilă – din același vânos trunchi de neam al străbunului Dumitru Brătianu, căruia i-a fost în linie dreaptă nepoată. Se născuse la 7 ianuarie 1904, ca fiica doctorului Constantin D. Brătianu (fiul omului politic Dumitru Brătianu) și a Anei (născută Pherekide).

Destinul a purtat pașii Elenei Brătianu, în multe din dramaticele răscruci ale secolului XX, uneori pe cărări dintre cele mai neașteptate, cea mai surprinzătoare și practic necunoscută până în prezent fiind participarea ei în tinută de campanie la debarcarea Aliaților în Normandia, în vara fierbinte a anului 1944, și acțiunea ei în cadrul unei divizii aliate de blindate, pe fronturile din Franța și Germania, până la victoria din mai 1945 – acțiune recunoscută și onorată printr-o prestigioasă decorație ce i-a fost acordată în noiembrie 1944.

Pe front, în 1944

The Rochambelles

Căsătorită la o vârstă foarte fragedă cu diplomatul român Alexandru Cretzianu, Elena (Ena, pentru cei intimi) își însoțește în anii '30 soțul la Roma și în alte misiuni ale acestuia prin Europa; divorțează curând și se recăsătorește pentru foarte scurtă vreme cu un boier bucovinean de veche spiță, Carlo Wasilko. Încă din a doua jumătate a anilor '30 această femeie cu temperament independent se angajează cu mult suflet și dăruire în activitățile Crucii Roșii Române, unde se distinge prin dinamism și spirit organizatoric. Odată cu prima intrare a României în lupta pentru reîntregirea hotarelor răsluite în 1940, Elena Brătianu conduce, preț de câteva luni, cu remarcabilă eficacitate, acțiuni de îngrijire a răniților în primele luni ale războiului pe frontul de Est. După atingerea Nistrului, în semn de protest față de continuarea ofensivei armatei române la răsărit de vechile fruntarii ale țării, se retrage din acțiune și revine la vatră.

Printr-un șir de demersuri dintre cele mai complicate, îngreunate și mai mult de starea de război, reușește să părăsească România și, ocolind fronturile, ajunge în Turcia. De acolo, trecând prin țări ale Orientului Mijlociu, izbutește – cu ajutorul soției fostului ministru al Statelor Unite la București, Gunther Mott, să ajungă mai întâi în Portugalia, apoi în America unde, la New York, se înscrie ca voluntară în rândurile unui grup mixt de acțiune pentru eliberarea țărilor Europei aflate sub ocupația germană. Ca membră a acestui grup, împreună cu o seamă de alte tinere voluntare, recrutate atât din America cât și din Europa, retraversează Oceanul cu destinația Africa de Nord, unde efective ale Franței libere, sub comanda generalului Philippe Leclerc erau angajate, încă din 1940-1941, în acțiuni de combatere a trupelor hitleriste și mussoliniene dislocate, în aventuri colonialiste, pe teatrele de război de pe continentul negru.

Aflată cu camaradele ei în Maroc, Elena Brătianu primește întâiele ei misiuni în

cadruul unui detașament sanitar multinațional în curs de înfripare, destinat unei urgente integrări viitoare în structura forțelor militare aliate. Elena Brătianu este curând avansată „Head-Nurse” – infirmieră-șefă – cu grad de plutonier major în proaspăt formatul Batalion Medical nr. 13, integrat Diviziei 2 Blindate, creată în Africa de Nord sub comanda lui Leclerc la 24 august 1943. Unitatea comandată de Elena Brătianu este Compania Medicală nr. 1, botezată „Rochambeau” în onoarea generalului francez J.-B. de Rochambeau, vestit aliat al Statelor Unite – alături de Lafayette –, în războiul american de independență, din 1776. Fetele din Compania Nr. 1 „Rochambeau” au intrat în cronică luptelor de-atunci sub numele „The Rochambelles” (printre ele s-a numărat viitoarea soție a regelui Mihai, Ana de Bourbon-Parma).

Sub focul inamic

Elena Brătianu își desăvârșește pregătirea pentru front la Rabat și Casablanca, de unde – odată cu grosul Diviziei Leclerc – deta-

Mama, fiica și tatăl, pe când era student la Paris

șamentul „Rochambeau“ este transferat pe calea apei la o bază militară din Anglia. Traversarea în volute, pe mări nesigure, presărate cu mine și brăzdate de nave inamice, durează zece zile. Transportul trupelor se încheie la Swansea, port de pe litoralul vestic al Angliei, în aprilie 1944. În Marea Britanie, preparativele tactice și strategice pentru deschiderea celui de-al doilea front în Normandia, sub comanda generalului Dwight Eisenhower, erau în toi.

Efectivele formate în Africa sunt curând integrate Armatei 3 Americane a generalului Patton. După studii de instrucție la Hull și Cottingham (în Yorkshire), pregătirea unităților este încheiată la 15 mai 1944, efectivele fiind îndată dirijate spre portul de îmbarcare Southampton, de unde Divizia 2 Blindate a lui Leclerc („la 2-ème D.B.“), primește ordinul să traverseze Marea Mânecii și să intre în acțiune pe capul de pod Utah Beach, unde cuiburi de rezistență ale inamicului continuau să atace trupele aliaților debarcați în primele valuri. Elena Brătianu participă la debarcarea diviziei și primește botezul focului împreună cu camaradele ei, îndeplinindu-și în condiții vitrege, cu curaj și tenacitate organizatorică, misiunea de „Head Field-Nurse“. Românca se deplasează cu curaj, alături de subordonatele ei, în imediată apropiere a primelor linii de foc, de unde, împreună cu celelalte infirmiere și ambulanțiere, culege – de cele mai

Ana de Bourbon Parma, în anii războiului

multe ori de sub gloanțe – răniții căzuți pe câmpul de luptă, bunăoară în faza finală a înverșunatei bătălii, cu mai multe prelungiri, de la Sainte-Mère-L'Eglise.

Unitatea „Rochambeau“ urmează apoi pas cu pas progresiunea teatrelor de luptă, unde, ziua și noaptea, tinerele femei purtând cască și uniformă îngrijesc și transportă pe răniți, tot mai numeroși pe măsură ce frontul înaintază mai adânc în teritoriul Franței, vremelnice cucerit de inamic: la sud de Sainte-Mère-L'Eglise – mai întâi Vesly, apoi Avranches, Fougères, Laval și, în direcția est, Le Mans. La 12 august 1944, în luptele de la Alençon, Elena Brătianu se distinge prin bravură și curaj sub ploaia de proiectile și loviturile in-

tenselor bombardamente aeriene.

La Dachau

Urmează alte momente ale marșului spre Paris – Ducey, Ecouché și Longjumeau – și intrarea în capitala Franței unde, la 25 august 1944 trupe inamice răzlețe continuau să tragă sporadic, din cuiburi de rezistență necurate. Divizia 2 Blindate a lui Leclerc intra cea dintâi în Capitală, în seara acelei zile. La 26 august generalul de Gaulle se află în fața catedralei Notre Dame. Elena Brătianu este acolo la acel moment de cumpănă, când naziști postați în ascunzișuri din vecinătate au început să tragă asupra generalului, care tocmai își rostea cuvântarea. Elena Brătianu este martora clipei dramatice când de Gaulle rămâne neclintit în picioare, în timp ce gloanțele care nu-l nimeresc șuieră din toate părțile împrejurul lui, iar restul celor de față, cuprinși de groază, se trântesc la pământ.

Împreună cu Compania „Rochambeau“ Elena Brătianu își continuă misiunea, urmând pas cu pas divizia generalului Leclerc, cu partea ei de contribuție în cadrul dispozitivului de atac al Armatei 3 Americane a generalului Patton. Ofensiva progresează cu forțarea masivului Vosges și străpungerea în direcția vechilor provincii franceze cotopte de Reich, Alsacia și Lorena: luptele continuă la Fleury (8 septembrie 1944), apoi Troyes, Clairvaux, Vrécourt, Vittel și Epinal (14

septembrie 1944). Iar de acolo, spre nord-est, printr-o îndrăzneță mișcare de încercuire din trei părți care culminează cu recucerirea orașului Strasbourg, eliberat la 23 noiembrie 1944. Aveau să urmeze traversarea Rinului (28 aprilie 1945) și urmărirea inamicului până la „cuibul lui Hitler”,

lângă Berchtesgaden, unde misiunile de luptă ale Diviziei Leclerc iau practic sfârșit, în seara zilei de 5 mai 1945. La 7 mai Germania capitulează, iar la 8, la Reims, se semnează armistițiul. În acele zile de agonie și prăbușire a Reichului nazist, Compania nr. 1 „Rochambeau” intra la Dachau, localitate unde pătrunde îndată după americani, devenind martora realităților cumplite din sinistrul lagăr de exterminare. Elena Brătianu face fotografii ale sechelelor ororii și contribuie, împreună cu camaradele ei, la prestarea de asistență umanitară și la evacuarea supraviețuitorilor.

Cu ajutoare americane în România

Pentru meritele și curajul ei de-a lungul campaniilor din Normandia, regiunea pariziană, Paris, Munții Vosges, Lorena și Alsacia, Elena Brătianu a fost citată pe Ordinul de zi al Brigăzii și distinsă cu decorația „Croix de Guerre”. „Aliind celor mai înalte calități morale remarcabilele sale aptitudini tehnice și profesionale,

Dachau, 1945 – fotografie făcută de Elena Brătianu

Elena Brătianu a dat un înalt exemplu secției de infirmiere pe care o conduce. A făcut dovada celor mai înalte calități de devotament, asigurând ziua și noaptea, deseori în condiții dintre cele mai dificile, tratamentul răniților, îndeosebi în împrejurările bombardamentelor de la Ducey și a evenimentelor de la Sées, Ecouché și Longjumeau”, suna un Ordin de zi al unității, datat 20 noiembrie 1944.

Odată cu întoarcerea armelor la 23 august 1944 și intrarea României în război de partea Aliaților pe frontul de Est, Elena Brătianu a putut reîntra în firea sa legătură cu patria. Astfel, între 1946 și 1947 revine în România, de această dată cu Crucea Roșie Americană, în cadrul căreia are gradul de superintendent însărcinat cu organizarea și distribuirea asistenței acordate de Statele Unite populației sinistrate și refugiaților din România aceluia moment de mare restriște, mult agravat de seceta din 1946. „Cu o tenacitate ieșită din comun, în condiții dificile și aspre în spații lipsite de încălzire, lucrând cot la cot cu ajutoare voluntare” – arată un document al Crucii Roșii Ame-

ricane din 30 aprilie 1947 – „Elena Brătianu a depus o muncă grea într-o mânăieră dintre cele mai vrednice de laudă. Abordarea în spirit practic a tuturor sarcinilor, energia de care a dat dovadă în executarea misiunilor încredințate ei au făcut cu puțință ca mari cantități de articole

de îmbrăcăminte să ajungă la destinație, acolo unde nevoile erau mai mari. Datorită perspicacității ei, numeroase întârzieri au putut astfel fi evitate, iar pregătirea metodică a locațiilor realizată de ea a facilitat în mare măsură distribuirea asistenței pe teren, la destinatarii acestora”, se arată într-un certificat de merit emis de American Red Cross, sub semnătura Intendentului șef Fred G. Sigerist.

După instaurarea regimului totalitar în România, Elena Brătianu s-a retras temporar în Venezuela alături de ultimul ei soț, inginerul Nicolae Racottă, după a cărui prematură moarte avea să rămână, până la sfârșitul zilelor ei, văduvă. Se stabilește mai târziu în Statele Unite, unde a dus, cu nobilă discreție și demnitate, o existență exemplară prin modestie. A lucrat până la pensionare la Muzeul și Centrul de Studii bizantine Dumbarton Oaks, din capitala americană. Elena Brătianu-Racottă s-a stins din viață la 12 noiembrie 1995. Rămășițele ei pământești odihnesc în cimitirul Fort Lincoln din apropierea Washingtonului. ■

Cititorii întreabă, istoricii răspund

BIZONIA

Printre ruine, viața își urmează cursul

„Am întâlnit de curând termenul de Bizonia. Rezonanța cuvântului mă trimitea undeva în Vestul Sălbatic, dar el era folosit în legătură cu teritoriul Germaniei Occidentale. M-am gândit să vă cer dumneavoastră lămuriri în legătură cu această Bizonie.“

Răspundem, pe scurt, solicitării cititorului nostru Andrei Popovici, din Cluj, făcând apel la Encyclopaedia Britannica.

După capitularea necondiționată a regimului nazist la 9 mai 1945, statul german a încetat să existe. Un sfert din spațiile de locuit – în unele orașe procentul urca la 50% – deveniseră inutilizabile, infrastructura economică intrase în colaps. În plus, milioane de germani se refugiaseră din ținuturile estice, pentru că nu întregul teritoriu al Germaniei de dinainte de război fusese împărțit între cele patru state victorioase: S.U.A., Marea Britanie, Franța și U.R.S.S. Sovieticii ocupaseră unilateral teritoriile de la Est de Oder și Neisse, plasându-le sub autoritatea administrativă directă sovietică și poloneză. Cea mai mare parte revenea Poloniei, drept compensație pentru teritoriul cucerit de U.R.S.S. în urma atacului din 17 septembrie 1939, când se alăturase Germaniei lui Hitler în ocuparea și dezmembrarea statului polon. Populația de origine germană, aproximativ 9,5 milioane de suflete, din Prusia de Est, Pomerania și Silezia, a fost alungată în Germania.

Potrivit termenilor înțelegerii dintre Aliți, zona de ocupație sovietică – care avea o

densitate de locuire mai redusă și unde se concentrău cele mai mari suprafețe agricole din Germania – trebuia să furnizeze zonelor occidentale de ocupație produse alimentare, în schimbul unei părți din suma reparațiilor datorate de respectivele zone. Dar cum sovieticii nu au furnizat alimentele conform înțelegerii, aliații occidentali s-au văzut nevoiți să-i hrănească pe germani pe contul lor. Americanii și britanicii au grăbit procesul de refacere a industriei în zonele de ocupație, astfel încât germanii să devină capabili să se susțină prin forțe proprii, deși sovieticii nu erau de acord. Atunci când occidentalii s-au opus, în 1946, ca sovieticii să mai pretindă reparații din zonele lor de ocupație, relațiile s-au deteriorat rapid.

Un an mai târziu a devenit evident că sovieticii nu doreau organizarea unor alegeri libere, multipartide, pe întreg teritoriul Germaniei. Americanii și britanicii au amalgamat atunci organele de administrație germane din zonele lor de ocupație, pentru a grăbi refacerea economică. A rezultat o

unitate administrativă nouă, numită *Bizonia*. Ea opera prin intermediul unui set de instituții germane, care își aveau sediul în orașul Frankfurt am Main. Structura sa federativă a servit mai târziu ca model statului vest-german. Social-democrații și creștin-democrații au devenit principalele partide politice din Bizonia. În martie 1948, ele au convenit cu cea de a treia forță politică, liberal-democrații, să instaleze ca arhitect al economiei Bizoniei pe Ludwig Erhard, până atunci un economist obscur care susținea eliberarea economiei de sub controlul guvernului.

Ludwig Erhard

Totodată, puterile occidentale au decis să extindă aplicarea Planului Marshall – inițiat cu un an în urmă – și asupra Bizoniei, cât și a zonei de ocupație franceză. Pentru a spori efectele acestuia, au întreprins și o reformă monetară, creând Deutsche Mark. Economia germană a răspuns rapid și în scurtă vreme bunuri de negăsit chiar pe piața neagră au apărut la vânzare.

Răspunsul sovieticilor a fost declanșarea Blocadei Berlinului Occidental, în iunie 1948 (și care avea să dureze până în mai 1949). Măsura luată de sovietici a accelerat procesul de integrare în partea vestică a Germaniei.

Francezii au început să integreze zona lor în Bizonia, care a devenit Trizonia. În luna septembrie 1948, un Consiliu parlamentar, cu 65 membri, aleși de parlamentele landurilor, a început să alcătuiască proiectul unei constituții. În primăvara anului 1949 și-a încheiat activitatea și în luna mai același an a fost proclamată Republica Federală Germania. Legea de bază – cum s-a numit constituția – a fost aprobată de Aliații occidentali, cu o excepție:

Berlinul de Vest a fost exclus dintre landurile care făceau parte din noul stat. Capitala era stabilită în micul oraș universitar Bonn. Inițial, R.F. Germania nu era un stat suveran. Statutul de ocupație redactat în 1949 de americani, britanici și francezi le rezerva acestora ultima autoritate în probleme ca: relații externe, comerț exterior, nivelul producției industriale și toate problemele legate de securitatea militară a statului. În eventualitatea unui pericol care ar fi amenințat noul stat, Aliații occidentali își rezervau dreptul de a-și relua drepturile depline ca puteri de ocupație.

Cu tact, răbdare, dar mai ales multă muncă, germanii au parcurs, într-o jumătate de secol, drumul de la Bizonia la Germania reunificată de astăzi. ■

Eveniment

Simpozion internațional la Institutul Goethe

Goethe Institut Inter Naciones din București, împreună cu Dilemma-Verlag München și Institutul Român de Istorie Recentă București au organizat, cu sprijinul Pactului de Stabilitate în Europa de Sud-Est, Institutului Cervantes, British Council, Institutului Polonez și Freedom House România, în perioada 19-20 mai 2003, simpozionul internațional cu tema „În ce societate trăim?”

Participanții și-au propus să analizeze elemente și structuri ale societății moderne, punând accentul pe experiența statelor ex-comuniste în procesul de asimilare a valorilor democrațiilor occidentale.

Ideea care a condus la organizarea acestui simpozion a fost dată de cartea lui Armin Pongs (sociolog, editor la Dilemma-Verlag, München), intitulată *În ce societate trăim? Concepte sociologice comparate*, care cuprinde interviuri cu personalități din mai multe țări și care s-a bucurat de un succes deosebit în Germania.

După cum observă autorul, „dizolvarea legăturilor sociale tradiționale, care au oferit oamenilor într-o anumită măsură încredere și protecție, a dus la nesiguranță colectivă. Trebuie să ne confruntăm cu aceste provocări și să decidem cum va arăta societatea de mâine. Problemele majore ale viitorului pot fi evaluate numai dacă reușim să stabilim în ce fel de societate trăim.”

Manifestarea – împărțită în patru secțiuni: „În ce societate trăim”, „Societatea informată”, „Societatea de risc” și „Societatea globală” – s-a bucurat de participarea unor reprezentanți ai societății civile din țară și străinătate: Heidegert Hoesch, directorul Institutului Goethe București, Armin Pongs, Bogumil Luft, corespondentul „*Rzeczpospolita*” Varșovia, Toby Stone, consultant dezvoltare economică din Londra, prof. dr. Karin Knorr-Cetina, Facultatea de sociologie, Universitatea Konstanz, Dejan Milenkovici, membru al Comitetului Iugoslav al Avocaților pentru Drepturile Omului – Belgrad, Petre Roman, prof. dr. Zoe Petre, lect. univ. Adrian Cioroianu, Alexandru Lăzescu, Vlad Zograf, Marius Oprea ș.a.

Irina SĂLĂVĂSTRU

ALBUM ISTORIC

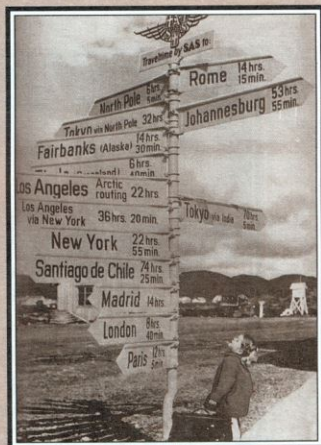

Pe plajă, în anii '30

Este vară, este cald. Toată lumea pleacă la mare, la munte – dacă are bani –, undeva la țară – dacă are rude. Cum își petreceau străbunii și bunicii noștri concediul? Cu ajutorul documentelor fotografice, vă prezentăm câteva posibile destinații.

Stâlp ce indică timpul de zbor către diferite destinații, pornind din Oslo

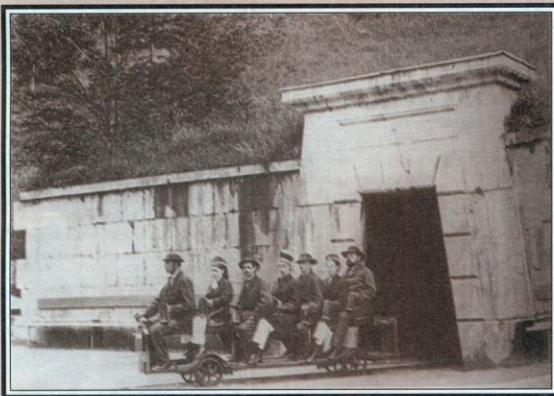
Grup de alpiști, în 1865

„Pensiuni modeste”
pe plajă

Francezii au
inventat picnic-ul
la mijlocul
sec. XVIII. O sută de
ani mai târziu a
devenit o întoarcere
simbolică la modul
de viață simplu
de dinaintea
revoluției
industriale

Turiști englezi la
bordul Obersalsberg
Express

*Luxor. Turiști occidentali
în fața templului din Karnak,
la sfârșitul sec. XIX*

*La începutul sec. XX
autobuzul („vehiculul
cu bănci motorizat“)
era unul dintre cele mai
populare vehicule
folosite pentru
excursiile de o zi*

1925. Cultul
corpului
frumos.
Picioarele
bronzate
au intrat
în modă,
dar
pantofii
trebuia
purtate
pe plajă

Sportul feminin
la începutul sec. XX.
O coborâre cu sania
pe pârtia Dorf Dimson
de la Saint-Moritz

Dansatoarele spectacolului „Merry Whirl“, din Manhattan, au luat o pauză

Dictatura la români

București, februarie 1975

PUTEREA SUPLĂ

SORIN ALEXANDRESCU

Încheiam articolul de rândul trecut menționând crearea, în primii ani ai deceniului al șaptelea, a unui mit compensator: patriotismul lui Dej, respectiv al partidului comunist român. Acum au loc nenumărate sedințe de partid cu invitarea oamenilor din afara partidului – de care mi-amintesc eu însumi, asistent pe atunci la facultate, dar fără „calitatea” de membru P.C.R., pe care, de altfel, am refuzat-o până la capăt –, la care participanții îi aud cu stupefacție pe liderii politici declarând ceea ce toată lumea știa, de fapt, dar despre care vorbea numai în șoaptă, spre a nu risca închisoarea, dacă nu chiar moartea: Uniunea Sovietică ne-a subjugat țara, ne-a jefuit-o prin Sovromuri, a instituit teroarea și ne-a izolat de restul lumii.

De-acum înainte, lucrurile aveau să se schimbe, se subînțelegea, și politica P.C.R. (pe atunci încă P.M.R.) avea să urmeze o linie de apărare a intereselor țării. De interesele cetățenilor nu prea se vorbea, dar eliberarea deținuților politici și o anumită liberalizare a climatului cultural sugerau înnoiri și pe acest teren. Mulți din generația mea, pe atunci foarte tineri, au crezut în buna credință a acestor declarații și chiar s-au angajat în promovarea noilor valori. Abia zece ani mai târziu, în 1971, prin revenirea la guvernarea autoritară de către P.C.R., conform tezelor din iulie ale lui Ceaușescu, aveam să înțelegem mistificarea în care fusesem induși.

Revenind la *faptele* din anii '60, pe care le putem situa deopotrivă în ultimii ani ai lui Dej și în primii ani ai lui Ceaușescu (1965-1971), nu putem și nu trebuie să negăm anumite realizări: reluarea relațiilor politice și economice cu Occidentul și degajarea de monopolul sovietic sau al CAER-ului – mai

ales prin noii lideri, precum Maurer sau Bărlădeanu –, ceea ce duce la schimbarea priorităților în comerțul exterior, ca și în producția și în consumul intern, o anumită ridicare a nivelului de trai și chiar a prosperității în unele grupuri sociale, destalinizarea de către Ceaușescu, deși limitată la critica lui

Dej, și reabilitarea numai a activiștilor de partid reprimăți de acesta (Foriș, grupul Pătrășcanu), promovarea experților în dauna membrilor de partid, relaxarea culturală, sporirea creativității artistice, lărgirea contactelor românilor cu lumea exterioară prin turism și deplasări profesionale, ridi-

care nivelului educației și, mai ales, permiterea și chiar încurajarea unei dezbateri mai libere asupra problemelor țării de către cetățenii „de rând”.

Trebuie, de asemenea, spus că în marginile acestei permisivități, dar și forțând aceste margini, mulți intelectuali din diferite grupuri de vârstă și mai ales cei pe-atunci tineri, precum grupul „oniricilor”, în frunte cu Dumitru Țepeneag și Leonid Dimov, ca și mulți alții, au realizat o anumită liberalizare a vieții publice, luând diverse inițiative care adesea depășeau intențiile oficiale.

Fără a ignora aceste aspecte, se cuvine însă, ca istorici, să vedem și limitele procesului, mai ales cele care atunci nu erau vizibile. Ele devin clare, sper, la o analiză a tipului de strategii și a straturilor deciziilor politice, economice și culturale adoptate de P.C.R. sub conducerea lui Dej și a lui Ceaușescu.

Oportunism și conservatorism

Strategiile au fost, ca și mai înainte, răsturnări ale strategiilor precedente, nu strategii

fundamental noi: de la inter-naționalismul sovietic s-a trecut la naționalism antiso-vietic, de la refuzul violent al planului Marshall, de la sfârșitul anilor '40 – acest plan de ajutorare fusese oferit atunci tuturor statelor europene, inclusiv celor est-europene – la prioritatea tratatelor cu țările occidentale și a creditelor lor, de la antinaționalism – precum critica, demiterea și asasinarea lui Pătrășcanu – la naționalism, de la prorusism la antirusism în cultură etc.

Politica – s-ar putea spune – a rămas aceeași, doar *obiectivele* ei au primit semne de valoare inverse, de la negativ la pozitiv. Nu altfel procedase Dej, cum am văzut, la inversarea atitudinii față de Tito și Iugoslavia, în 1948 și în 1955.

Centralismul deciziilor și anunțarea lor populației după ce au fost luate, în locul consultării ei înainte de a fi luate, este numai unul dintre aspectele strategice rămase neschimbate, cu rădăcini în intangibilitatea sistemului politic românesc. Pricina, acum ca și mai înainte, nu este o schimbare reală de mentalitate la clasa politică, ci opor-

tunismul, adică folosirea noilor oportunități în folos propriu și utilizarea retorică a „principiilor” naționale ori morale pentru a le legitima (oportunitatea a fost criza sistemului comunist mondial prin schisma dintre sovietici și comuniștii chinezi, repercutată la nivel mondial).

Altfel decât unii analiști politici de atunci, precum Ionescu-Galați, nu aș vedea schimbarea politică drept o dezvăluire progresivă și prudentă a adevăratului naționalism secret al lui Dej, ci ca un nou caz al atitudinii tuturor dictatorilor discutați aici de inversare a priorităților inițiale, fără modificare în adâncime a sistemului. La Carol, Antonescu și Dej a fost vorba despre o singură răsturnare, la Ceaușescu, omul cu cea mai lungă domnie dintre ei, cum vom vedea, de două inversări: de la stalinism la liberalism (1965 -1971/1974) și de la liberalism la neostalinism (1971/1974 - 1989).

Tot comună dictatorilor români, acum în raport cu vecinii politici, este tardivitatea inversărilor, menținerea îndelungă a primei politici, altfel zis *conservatorismul* lor, un conservatorism difuz, dar puternic, propriu tuturor claselor politice românești, în ciuda caracterului lor afirmat liberal, înainte de război, și comunist după 1944. Poate că în cadrul *acestui* tip de conservatorism nemărturisit ar trebui plasată și diferența menționată mai înainte între *autoritarismul* lui Carol și Antonescu, care au desființat sistemul politic precedent (cu un minim de represiune directă), dar nu și pe cel economic sau cultural subiacent (nu a fost vorba, de

Ministrul comunist al Justiției, Lucrețiu Pătrășcanu, într-o discuție cu generalul Dombrowski

exemplu, despre o germanizare a culturii românești), și *totalitarismul* lui Dej și Ceaușescu, care au trecut, cel puțin în anumite faze, la represiune generală și la distrugerea sistemelor economice și culturale interbelice, inclusiv la rusificarea culturii în anii '50.

Straturi și decizii

Marxismul clasic distinge baza (economia) și suprastructura (politica, instituțiile, cultura) dintr-o societate. Fără a critica teoretic și istoric acest demers sociologic, ci acceptându-l ca pe o realitate care a generat organizarea concretă a societății românești sub comunism, aş adăuga la primul nivel sistemul puterii – de care, în mod semnificativ, nici marxismul, nici liderii comuniști nu vorbesc decât euforic –, respectiv faptul că partidul este mai puternic decât statul și se află deci deasupra oricărei legi sau factor de control. Aş adăuga, în al doilea rând, un nivel intermediar al instituțiilor, situat între bază și suprastructură, nu în cadrul celei de-a doua, pentru că ele asigură stabilitatea (sau rigiditatea) atât a economiei, cât și a suprastructurii, respectiv limitarea schimbărilor la aspecte cosmetice. Printre instituții înțeleg și cele privitoare la relațiile internaționale.

Am putea vorbi atunci de trei niveluri ale societății, în loc de două, respectiv *baza* (economia și sistemul puterii), *instituțiile intermediare* (inclusiv relațiile internaționale ale partidului și ale statului) și *suprastructura* (justiție, cultură, drepturi civice). Orientarea acestor niveluri în spirit marxist este de jos în sus,

Niveluri/perioade 1944-1960		1960-71
SUPRASTRUCTURĂ		
Rusificare:	cultură: stalinism realism socialist	<i>națională în formă, socialistă în conținut (1960-64), (mai) estetică (după 1964)</i>
	limba rusă obligatorie toponimice rusești	<i>diverse limbi străine, la alegere, românizare</i>
	cultură de propagandă	<i>propagandă indirectă prin cultură și acceptare de enclave libere</i>
INSTITUȚII	control politic direct	control <i>economic</i> indirect
Sovietism:	alegeri, dar guvern, parlament, ministere monopartidice planuri cincinale	idem
	subordonarea justiției, educației și a Bisericii	idem
	Cominform	<i>desființare</i>
	CAER și Tratatul de la Varșovia	<i>păstrate, cu modificări:</i>
	relații ierarhice	<i>relații de egalitate</i>
	monolit	<i>pluralism</i>
	relații internaționale: obediență	<i>independență</i>
BAZĂ	economie planificată	idem
Comunism	desființare totală comerț privat	idem
	colectivizare totală	idem
	partid unic (monopol)	idem
	dispariție alte mici partide	idem
	partid mai puternic decât statul	<i>modificări reduse</i>
	partid piramidal	idem
	destalinizare	<i>parțială, redusă</i>
	totalitarism represiune asupra întregii societăți, inclusiv asupra PCR	<i>încetare a represiunii</i>
	Securitate peste partid	idem

în sensul că baza economică determină instituțiile și activitățile din suprastructură.

În tabelul de mai jos, oferit ca vizualizare a stratificării societății, prezintă cele trei niveluri de jos în sus. Coloanele disting perioadele 1944-1960 de cea următoare, 1960-1971, amalgamând conducerile Dej și Ceaușescu. Tabloul nu este desigur exhaustiv și nici complet, ci prezintă numai acele exemple din care se pot înțelege mai ușor sensul și adâncimea modificărilor cosmetice operate de cei doi dictatori (date în cursiv în tabel).

Perioada 1944-1960 poate fi definită prin comunism la nivelul bazei, sovietism al instituțiilor și rusificare (parțială) a suprastructurii. Unde s-au operat modificările din perioada 1960-1971?

Imobilism și suplete

La nivelul de bază, în economie, nu s-a schimbat nimic, nici în sistemul proprietății, nici în cel al dirijismului; altfel decât în unele țări comuniste vecine, nu s-a introdus nici un element de economie de piață. În sistemul de putere s-au făcut modificări temporare, mai ales de ordinul conducerii colective în primii ani ai lui Ceaușescu, sub paravanul căroră, de fapt, acesta și-a eliminat rivalii, adică pe baronii lui Dej, și a introdus proprii lui oameni în structurile de conducere. Destalinizarea, cum am mai spus, refuzată de Dej, a fost realizată parțial de Ceaușescu, dar nu a fost extinsă asupra societății și nici nu a anulat

George Marshall,
autorul planului care a salvat
economia țărilor occidentale

instrumentele ei, precum Securitatea. A încetat însă represiunea și a fost desființat Gulagul, deși nu închisorile, care vor fi „revalorificate” în perioada următoare.

La nivelul instituțiilor s-a menținut monopartidismul inițial sovietic, pe când în Ungaria, Polonia și R.D.G. vechile partide satelit dinainte de 1948 au continuat să existe, deși fără nici o autonomie reală. Toate instituțiile interne au rămas complet aservite puterii și după 1965. Singurele modificări au privit relațiile internaționale ale partidului și statului, unde obediența inițială a făcut loc independenței și afirmării unui punct de vedere propriu în jurul anului 1960 și în tot deceniul ulterior. Paradoxul situației a fost însă că modificarea a atins mai mult statutul personal al dictatorilor și al reprezentanților lor, decât pe cel al cetățenilor, iar independența pe plan extern nu a dus la nici o modificare de substanță pe plan intern: apărât a fost deci doar *imobilismul intern*!

La nivelul suprastructurii s-au produs cele mai multe schimbări. Rusificarea inițială, puternică, dar din fericire nu și adâncă, a încetat total, inclusiv la nivelul toponimelor, cultura

s-a relaxat prin accent pe naționalism, pe valori estetice și profesionale și deschidere spre Occident. Nu a dispărut însă controlul asupra culturii; a luat numai o formă indirectă, mai ales economică, mizând și pe consensul din societate asupra necesității apărării intereselor naționale.

Acesta a fost de fapt mitul patriotic fundamental, care a generat toate schimbările. Ele au avut loc de sus în jos și nu au atins cu nimic esența sistemului. În ciuda tocmai a vulgatei marxiste și comuniste, acest motiv central al schimbării a fost introdus la nivel de suprastructură, nu de bază, și ca atare limitat de la început, conform propriei ideologii, la aspecte superficiale. Aici, la nivel mediatic și consensual, au fost de fapt singurele modificări reale și vizibile. Mergând în jos pe verticala sistemului, modificările descresc. La nivel instituțional ele țin de orgoliul dictatorilor și al clasei politice la vârf, fiind prezentate cetățenilor tot din punct de vedere mediatic și fals consensual, iar la nivelul bazei nimic nu se schimbă, cu excepția încetării represiunii brutale.

Concluzia ar fi că puterea dictatorilor în această fază a fost una *suplă*, nu mai puțin eficientă însă, ci dimpotrivă, în raport cu societatea. Dej și Ceaușescu – atât cât acesta l-a urmat la sfârșitul anilor '60 – nu au încetat nici un moment a fi dictatori, ci, exact ca regele Carol sau mareșalul Antonescu în momente de criză, au inventat retorici noi, preluate din păcate de majoritatea populației, care mascau jocul puterii prin factori de legitimeare naționalistă. ■

(Va urma)

ROMÂNIA ACUM O SUTĂ DE ANI

1903

GEORGETA FILITTI

Răutatea unei foi conservatoare dezvăluie versatilitatea politică a liberalilor. Fiindcă n-au replică, aceștia discută sfătos în presă programe sociale, statistici sanitare și de învățământ, se preocupă de românii de peste munți. Realizările liberalilor sunt însă în continuare răstălmăcite neîndurător de conservatori în ceea ce privește școala condusă de Spiru Haret și politica față de românii din Macedonia.

Foaia conservatoare *Acțiunea*, a generalului N. Lahovary, are ideea malițioasă de a publica la rubrica *Regele și națiunea* un mă-nunchi de articole antidinastice anonime. Cineva scrisese acolo, între altele, că „poporul român e blând și înțelept, dar toate lucrurile au o margine și când e vorba de existența lui, el voiește și trebuie să ceară ca Constituția să fie respectată de rege, pentru ca să nu vié asupra țării ziua nenorocită în care și poporul va înceta de a mai respecta Constituția... o singură lovitură la cap și dinastia se va înfunda în ticăloșie”.

Presa guvernamentală (*Voința națională*, condusă acum de Vintilă Brătianu, *Observatorul*, *Secolul*) tună și fulgeră împotriva autorilor: „niște imprudenți, niște desperați și niște spânzurați”, „act de nebunie”, „stil de băcan”, vorbe „scrise de un nebun care nu-și mai găsește perechea decât în Serbia modernă”.

În articolul *Politică de pirați, Voința națională* îi taxează pe conservatori drept „oameni fără scrupul și în direct conflict cu Codul penal”.

După ce îi lasă să fiarbă câteva zile, conservatorii deconspiră numele autorilor antidinastici: frunțașii liberali Gogu Cantacuzino și M. Ferechide...

Mărinimoși, ca să creeze „o imagine bună” a României în străinătate, conservatorii, prin vocea lui Scarlat Gr. Lahovary, publică în *Les Débats* de la Paris articolul *Conservatori și liberali în România*. Partida boierilor n-ar mai exista în România, înainte de toate sunt români, doar că D.A. Sturdza, președintele P.N.L., e antifrancez și pățimăș pro-german. Liberalii încearcă să acrediteze în Franța, prin ziariștii pe care îi stipendiază de la *Le Temps*, familiile ilustre românești cum ar fi Constantinești. E ca și cum ai spune că Durand și Dupont se trag din

1903

Trandafir Djuvara

Liceul „Gh. Lazăr”, la început de secol

cruciati... Dacă e vorba despre o forță morală și politică în România, aceea e a conservatorilor, care la 1871 l-au convins, prin intervenția lui Lascăr Catargiu, pe principele Carol să nu abdice, așa cum intenționase, „scârbit” de manevrele oculte ale lui I.C. Brătianu și I. Ghica.

Tot conservatorii încearcă să definească pătimaș revoluția de la 1848, de la care tocmai se prăznuiseră 55 de ani, prin serbări câmpenești, foiletoane despre viața și activitatea lui I.C. Brătianu, publicații de documente (unul din autorii volumelor fiind chiar primul ministru) și mai ales prin omagierea lui D.A. Sturdza. În articolul *Pa'sopt, Conservatorul* susține că acesta e „al cupeților [negustorilor] al isnafulilor [breslelor] al teșgetarilor politici, al liberalilor, carne din carnea și sânge din sângele lui Farfuridi, Trahanache și celelalte pristanale al căror studiu adâncit dă dreptul lui Caragiale la cea mai înaltă distincțiune civică pe care o poate acorda o societate recunoscătoare. '48 n-are a face cu D.A. Sturdza, cum n-are scripea cu iepurele”.

Liberalii reiau clișeul „deficitelor colosale” găsite la preluarea puterii de la conservatori și transformarea lor în excedente de 25-35 milioane de lei, observând însă realist că „a gândi în mod deosebit, a nu crede toți la un fel e un semn de activitate intelectuală. Deasupra credințelor politice care ne divid ar trebui să rămâie interesul și demnitatea țării, care să ne unească”. Și ca să dovedească eficiența programului lor, discută, e adevărat cam fantezist, despre crearea *satelor model din Bărăgan*, unde țăranul își va iubi casa, va dezvolta virtuți domestice, spirit de economie, gustul vieții de familie, sensul proprietății. Lenea, statul în cârciumă, încăierările din te miri ce vor dispărea din dragoste pentru *home* (casă, în englezește, în text, *L'indépendance roumaine*).

Articolul de fond *Țăranul*, nesemnlat, tot de acolo, oferă aceeași imagine idilică: prefectul și primarul se ocupă de administrație, percepătorul de încasări, învățătorul și popa de cultură; în serile de iarnă aceștia ar trebui să le tălmă-

cească țăranilor legile, deoarece sunt analfabeți. Juristul Meitani, în articolul *Proprietatea țărănească*, crede că una dintre urmările nefaste ale reformei agrare de la 1864 a fost fărâmițarea loturilor de către moștenitori. Cere, de aceea, adoptarea sistemului german *Anerbenrecht* (dreptul unui singur), restul îndreptățiților urmând a fi despăgubiți de acest beneficiar. Cu banii luați, ei și-ar putea cumpăra pământ din Domeniile statului. Juristul nu precizează de unde ar avea bani de dat acest moștenitor unic și norocos.

Și dr. Tălășescu e încrezător în redresarea satelor. În articolul *Cestiuni sanitare* (după ce dă statistici îngrijorătoare. 300.000 cazuri de paludism și pelagră în 1897, 6.503 paturi în 165 de spitale, 39.700 sifilitici – din care 10.224 spitalizați – 50.000 de tebeciști – din care spitalizați 1.190), declară năucitor că spitalele sunt dăunătoare la sat, deoarece nu pot cuprinde decât 10% din bolnavi și apoi doctorii se lenevesc, refuzând să-și mai viziteze pacienții acasă.

Presa liberală mai publică statistici revelatoare și asupra populației active și a cheltuielilor birocratice. În anul bugetar 1902-1903 fuseseră 102.560 funcționari (plătiți cu 107.617.995 lei) și 9.614 pensionari (plătiți cu 18.413.231 lei). La București erau 3.743 de funcționari, la Iași 925. Slatina cheltuia cel mai mult pentru aceștia (52% din buget), iar Bucureștii cel mai puțin (23,8%). La nivelul comunelor, Filipeștii (cu 65,9%) și Ocnele Mari (cu 10,8%) reprezentau extremele. La Mangalia reveneau 15% cheltuieli pentru personal pe cap de locuitor, iar la Urlați 2%. Județul cel mai cheltuiitor era Romanul (cu 59%), și cel mai econom Buzăul (cu 20%).

Cu ocazia celui de al IV-lea congres al corpului didactic primar, Spiru Haret, supranumit „omul școalei”, făcea publică o statistică dramatică: la 720.000 de elevi erau 4.600 de învățători (care puteau preda unui număr de 368.000 de copii); necesarul de încă 6.000 de învățători putea fi asigurat abia în 60 de ani!

Statistica pare a preocupa pe toată lumea. Nicolae Filipescu înființează un serviciu în acest

Suveranii României, Carol I
și Elisabeta

Ferechide, Sturdza și Haret, la o întrunire
politică, în Iași

1903

sens la București, unde Primăria „stătea cel mai prost din Europa” (potrivit articolului *Statistica română* din *L'indépendance roumaine*). Termenul ca atare, inventat în 1750 de profesorul Achewal de la Universitatea din Göttingen, nu se materializase încă eficient la noi, unde nu existau cadastru ori recensăminte, încât, se înțelege, nu puteau funcționa nici societățile de asigurare. Serviciul nou creat cuprinde următoarele secții: statistica populației, a economiei și finanțelor, sanitară, morală, a învățământului, căilor de comunicație ș.a.

Există o tendință manifestă pentru înființarea de societăți, asociații, fundații, așezăminte de binefacere patronate de familia regală, medici, profesori, doamne din înalta societate. Așa se creează acum Societatea turiștilor din România, prezidată de principele moștenitor Ferdinand și care oferea bilete C.F.R. cu 50% reducere pentru grupurile de minimum 3 persoane pe 15 zile. Erau implicați în promovarea turismului Gr Antipa, Gr. Balș, Vintilă Brătianu, Simion Mehedinți, Ludovic Mrazec, Al. Tzigara Samurçaș, Alceu Urechia, Al. Vlahuță, Gh. Murgoci. Principesa Maria întemeiază Școala de gospodărie casnică pentru fete (din banii ce îi fuseseră oferiți la căsătorie, în 1892, de un comitet de doamne, și pe care îi plasase la bancă cu dobândă). Bursele erau aprobate doar de fondatoare. La București se constituie Societatea pentru profilaxia tebeceului și căutarea gratuită a bolnavilor săraci, condusă de dr. Petrini, I. Cantacuzino, N. Tomescu și Ciru Economu. Fundația universitară Carol I dispunea de 12.908 volume, la care se adăugau 35 manuscrise ebraice donate de Manole Halfon. În ianuarie-iunie 1903 avusese 51.776 cititori, care consultaseră 80.683 volume. Era subvenționată de Banca Națională și poseda rente și „scrisuri fonciare”.

O problemă de care presa liberă se ocupă aproape în mod surprinzător, dată fiind reticența de totdeauna a primului ministru D.A. Sturdza de a o aborda frontal, a fost cea a românilor din Transilvania. *L'indépendance roumaine* îi ia un interviu președintelui Partidului Național

Român, dr. Ioan Rațiu; în esență, acesta declară că, pentru moment, are în vedere o alianță cu cehii. Vor scoate un ziar în limba germană (cehii contribuind cu 200.000 de florini, iar românii cu 80.000). Partenerii le-au cerut românilor să se declare împotriva Triplei Alianțe, adică 22 de milioane de non-maghiari contra 6 milioane de maghiari, ceea ce ar fi schimbat raportul de forțe în monarhie și ar fi făcut să se uite „un capitol dureros din istoria noastră”, cum comentase Ioan Rațiu diferendul româno-maghiar de la 1848. Tot el relevase maghiarizarea forțată, încheind dramatic: „nu, nu vrem să fim unguri, mai curând ruși!” Ca să justifice compromisul austro-ungar din 1867, Rațiu i-a precizat reporterului din Regat că împăratul Franz Josef îl asigurase pe mitropolitul Suluțiu că e vorba doar de o *experiență* de trei ani care, iată, se prelungește totuși 36 de ani...

Mai în largul lor în atac decât în apărare, conservatorii îi hărțuiesc pe liberali pe tema nepotismului, a favoritismelor și a politicii mioape față de românii din Macedonia.

„N-are mână fericită omul școalei” (adică ministrul Spiru Haret), scria cu dispreț *Conservatorul*. Secretarul general al ministerului, Adamescu, îi rupeau subalternii hărțile apostilate de el, într-atâta erau de stupide; ca profesor la Conservator, cu catedră „pentru o materie care nu se face”, el primise o subvenție de la minister pentru întemeierea unei societăți muzicale. O tocase însă într-o noapte la Berăria Luther. Și Păun, directorul Liceului Lazăr, prefera chefurile cu cucoane la cărciuma „Leul și Cărnatul”, după spusa foi conservatoare, orelor petrecute în liceu. Apoi *Ecoul Romanului* semnala numirea de către Ioan Ciocan, directorul prefecturii Roman, a nepotului său Sarnel, fost soldat infanterist, condamnat la un an închisoare, ca învățător în capitala județului...

Cât privește Macedonia, conservatorii relevau carențele cronice ale administrației de la București: trimiterea unor persoane obscure în posturi esențiale pentru păstrarea și cultivarea

1903

Lascăr Catargiu

Casa generalului Lahovary

spiritului românesc. O adevărată fanfaronadă desfășurase guvernul D.A. Sturdza pentru numirea unui episcop român la Monastir, deși se știa că grecii nu admit așa ceva. Apoi învățătorii români erau retribuiți cu 30 lei pe lună, în vreme ce inspectorii trimiși să-i verifice, Ionescu și Duma, primeau câte 1.600 de lei, fără să facă ceva. Primul era incult, nu vorbea nici o limbă străină, celălalt era „o codiță”, într-un cuvânt, doi inspectori „scoși din gaură de șarpe ca să sfințească apele Iordanului”. Nici la Salonic lucrurile nu stăteau mai bine: capela de acolo, unde se slujea în limba română, fusese desființată de ministrul nostru la Constantinopol, Trandafir Djuvara, la cererea primului ministru, „ca să nu întârâte guvernul otoman”.

Patetici, conservatorii aminteau de avatarurile lui Take Ionescu: „inimă de aur, caracter blând, nerăzbnător”, acesta avea o listă de 12 persoane acuzate că furaseră de la Ministerul de Finanțe cu ocazia tragerii la sorți a titlurilor de rentă. O ținuse pentru sine, dar fusese calomniat de liberali și „insulta nu e din acelea ce se spală cu arma, căci nu poți încrușia fierul cu orice mișel”, așa că acum o dădea la iveală: era vorba de Gogu Cantacuzino, Perticari, Gh. Palade, D.A. Sturdza, Pake Protopopescu, M. Culoglu, Vintilă Brătianu...

Dar publicul se pleacă și la faptul divers, la fel de interesant, de savuros și neașteptat. *Conservatorul* discută *Taxa pe hârtie*, arătând că în România e cea mai scumpă hârtie din Europa. Pe de o parte, producătorul prosperă, pe de alta presa falimentează. Fabrica Letea „rău concepută”, nu face credit, ci favorizează unele foi, ca *Universul*, căruia îi vinde hârtie cu 45 de bani/kg. În rest, cere 53-60 de bani/kg. Și fabrica a rezistat, pentru că statul i-a plătit mereu datoritiile. Publicația amintește că în Franța kilogramul de hârtie de ziar costă 30 de bani, în Austro-Ungaria, 28 și în Bulgaria 25.

Mehedințiul semnalează revolta orașenilor din Turnu Severin contra taxei pe gunoaie, calculată pe numărul de oameni dintr-o curte, nu pe tomberoane; „impozit vexator, ilegal și

nesocotit”, declară foaia olteană, amintind că deseori s-au văzut acolo casele și curțile primarilor și ale consilierilor „devastate și chiar ei înșiși bătuți și scăpați cu viață prin fugă”.

La București, *Cosmoplasticul România pitorească* oferea vizitatorilor vederi panoramice cu „Marile manevre de la Târgoviște din 1902”. Foaia americană *New York and America* publica tot atunci o biografie a reginei Elisabeta a României, însoțită de imagini, între care o audiție muzicală patronată de aceasta. Înduioșat, reporterul american se întreba ce s-ar face lumea „dacă n-ar mai exista bărbații și dacă femeile ar conduce?...“

La Roumanie, de expresie conservatoare, la rubrica *Mondenități din provincie*, comentează audițiile de la Conservatorul din Iași, clasa prof. Mezzetti și Muzicescu. S-au remarcat Ketty Kogălniceanu (pentru „maniera expertă”), Margareta Cobălcescu („copilul răsfățat al publicului”), Aspasia Sion („stil strălucit”), interpretând Liszt, Vieuxtemps, Grieg, A. Thomas.

Și pentru că tot era vorba despre Moldova, aceeași foaie îl încondeiază iarăși pe primul ministru, născut pe plaiurile ei. După ce se răsesse copios pe seama ideii lui „mastodontice” a transformării Bucureștilor în stațiune balneară, cu ajutorul companiei Mac Arony, în articolul *Dl. Sturdza în copac* era satirizată campania liberală de culturalizare galopantă a satelor, de care am pomenit mai sus. Odinioară, la 1864, Kogălniceanu, ministrul reformator, aflat pe drumul dintre Iași și București, se opri într-un sat și, ca să se facă mai bine ascultat, se urcase într-un copac, vorbind țărănilor peste o oră. D.A. Sturdza, „mai ușurel” ar putea face astăzi același lucru, „trecând din cracă în cracă, până în vârful copacilor, de unde apoi, cu elocvența care-l caracterizează, ar explica țărănilor rostul legiuirilor sale”. În locul uralelor primite de Kogălniceanu, D.A. Sturdza, „fire mai modestă și mai sobră, s-ar putea mulțumi cu un pumn de alune sau de nuci, iar la nevoie... ghindă sau jir, doar să fie cojoase și troznitoare în dinți”. ■

La ultima conferință de presă

Continuăm prezentarea carierei diplomatice a celui care, în fond, se identifică cu ceea ce a însemnat renașterea relațiilor româno-americe, cu noul val din politica externă – Corneliu Bogdan. Dacă în episodul anterior, colaboratorul nostru creionase amplul cadru al controversatei perioade istorice, în cele ce urmează se va opri asupra aspectelor mai recente, inclusiv din ultimii ani dinaintea căderii comunismului.

DIPLOMAT ÎN VREMURI TULBURI – CORNELIU BOGDAN

CIPRIAN NIȚULESCU

Prin poziția sa activă pe plan internațional, România spera să obțină de la Statele Unite și Clauza națiunii celei mai favorizate, cerută încă din 1964, cu ocazia semnării Acordului comercial de către A. Harriman, respectiv Gaston Marin. Așa cum transmitea în 1969 C. Bogdan, România nu avea dificultăți, în general, în obținerea licențelor de import, bucurându-se de un tratament mai favorabil, alături de Polonia, care beneficia însă de clauză. Aceasta avea să fie obținută de România abia la sfârșitul anului 1975, intrând în vigoare la 1 ianuarie 1976. Dintre kongresmenii care au pledat cauza României îi amintim pe Paul Findley, Edward Brooke și Walter Mondale (pe care autoritățile române îl numeau în glumă Mondalescu), devenit vicepreședinte al S.U.A. în timpul Administrației Carter (1977-1980). Mai târziu, C. Bogdan avea să spună că, dacă România ar fi cheltuit mai mult pentru a-și câștiga susținători în Congres, ar fi primit mai devreme clauza. Însă, așa cum recunoștea plastic și Kissinger, calea Washingtonului către București trecea atunci prin Moscova!

Destinderea sovieto-americană din 1972 avea să se transforme în animozitate doi ani mai târziu, una dintre cauze fiind și nivelul limitat al emigrării evreilor. În această situație, vizita lui Kissinger la București, la 3-4 noiembrie 1974, apărea ca necesară. Situația evreilor din România era mai bună în comparație cu a celor din alte țări socialiste. Ziarul *Washington Post* din 8 octombrie 1972 arăta că evreii din țara noastră se bucurau de libertăți religioase

depline, lucru care era „imposibil în oricare din țările Europei răsăritene”, iar rabul-șef Moses Rosen (1948-1994) era „membru al parlamentului român”. Mai mult, în 1968, William Wexler (președintele influentei organizații B'nai B'rith, originar din România) declara despre Moses Rosen că „practic este singurul reprezentant al unei comunități evreiești din Europa de Est care dispune de libertatea de a se deplasa în străinătate și de a vorbi pe larg

despre orice problemă”. Pe plan extern, existau și legături economice cu comunități de evrei, dar și de sași, greci, armeni, originari din România.

Sensibile domenii economice

Preocuparea lui Corneliu Bogdan pentru problemele de cooperare economică s-a observat chiar de la începutul misiunii sale diplomatice. La 7 august 1967 transmitea Centralei M.A.E. că a fost

constituită Secția economică, propunând și dezvoltarea unui Oficiu economic la New York, cu personal calificat pentru a putea desfășura o muncă de prospectare a pieței și de extindere a exporturilor. Ulterior, la 8 noiembrie 1967, sublinia că „în cadrul M.A.E. ar fi indicată crearea unui serviciu special care să se ocupe în exclusivitate de dezvoltarea relațiilor științifice ale României și să asigure îndrumarea activității atașailor științifici (care trebuie creați potrivit planurilor mai vechi – necesari pentru unele ambasade)”. Deși era un aspect delicat, Ambasada română din Washington (uneori după presiuni ce au durat câțiva ani) a obținut de la autoritățile americane licențe de export pentru produse considerate strategice: sistemul de testare automată a circuitelor integrate S-3150 și tranzistoare cu siliciu (1972 – comandă făcută la Tektronix Inc.); sistemul de hidrocracare (1970 – în exclusivitate pentru România). De asemenea, în iunie 1968, s-a desfășurat o discuție cu caracter confidențial între George Macovescu, prim-adjunct al ministrului de Externe (asistat de șeful său de cabinet, Sergiu Celac) și J. Neubert, privind posibilitatea aderării României la sistemul internațional de comunicații prin satelit INTELSAT (în care era implicat guvernul S.U.A.), deși se presupunea

că U.R.S.S. dorea ca țara noastră să adere la sistemul MOLNIA. Problema fusese discutată anterior la Washington de Al. Bărlădeanu.

În cadrul programului nuclear românesc, în noiembrie 1968, savantul Horia Hulubei semna în S.U.A. un important acord de cooperare bilaterală în domeniul energiei nucleare. În 1974, Statele Unite au oferit României uraniu îmbogățit pentru reactorul de cercetare de tip Triga, achiziționat în 1973. La 29 aprilie 1976 sosea la Washington Ioan Ursu, președintele Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie (C.N.S.T.), în vederea intensificării schimburilor tehnologice între cele două țări, cu precădere în domeniul energiei nucleare.

Pe de altă parte, nu trebuie uitat că România era prima țară membră a C.A.E.R. care aderase la Acordul General pentru Tarife și Comerț – GATT (1971 – șeful echipei de negociatori a fost Bogdan Baltazar), F.M.I. și Banca Mondială (1972). Pe acest

fond apărea la începutul lunii august 1973 propunerea lui Richard Allen, președintele firmei Potomac International Corporation – și viitorul consilier pe probleme de securitate națională al președintelui Reagan – de a se înființa la București un centru internațional de afaceri. Propunerea era sprijinită și de Bank of America. Un rol deosebit în relațiile economice bilaterale l-a avut și sprijinul acordat de către anumiți oameni de afaceri influenți, printre care și Cyrus Eaton jr. (fiul magnatului – proprietar al căilor ferate din statele americane Indiana și Pennsylvania și coproprietar a 50 de mari companii). Implicat în comerțul Est-Vest, Cyrus Eaton jr. a avut o mare contribuție la finalizarea contractului pentru construirea hotelului Intercontinental de către compania omonimă, membră a conglomeratului Pan American. Într-un raport al Ambasadei române din decembrie 1967 se preciza: „în urma contactelor sale cu compania Boeing au rezultat lucruri îmbucurătoare în legătură cu o posibilă cooperare în domeniul transporturilor aeriene...”. Acesta era interesat și să participe sau să faciliteze achiziționarea unei fabrici de cauciuc Firestone (un proiect mai vechi al autorităților române) sau a unei centrale atomoelectrice din Canada (unde se afla deja o delegație română).

De la stânga la dreapta: George Macovescu, Athanase Joja, Foy D. Kohler, secretar asistent pentru problemele europene, Ilie Murgulescu, ministrul Educației, Grigore Moisil la Washington, în septembrie 1960

Un alt susținător era Robert Murphy, conducătorul companiei Corning Glass International, cea care a furnizat României fabrica de tuburi de televizoare, inaugurată în 1970. Murphy era unul dintre consilierii neoficiali, dar foarte apropiați ai lui R. Nixon, fiind și membru al Consiliului Consultativ (compus din personalități care nu dețineau funcții oficiale), for ce aviza pe președinte în problemele activității de informații. Acesta a prezidat, în februarie 1970, un seminar dedicat comerțului româno-american.

Mai trebuie amintiți și David Rockefeller, președinte al lui Chase Manhattan Bank, Armand Hammer, președintele companiei Occidental Petroleum, „miliardarul roșu”, ce-i cunoscuse, când încă nu împlinise 20 ani, pe Lenin și Troțki, sau pe influentul om de afaceri de pe Wall Street, de origine ucraineană, Norbert A. Bogdan, vicepreședinte al companiei Ford.

Premii Nobel și mari români în exil

În 1967, S.U.A. aveau angajamente culturale semnate numai cu țara noastră (1960) și cu U.R.S.S., iar Biblioteca americană de la București era un caz unic în întreaga Europă de Est. Ambasada română a cultivat o serie de personalități din emigrație, cu influență în viața publică americană,

David Rockefeller

cum erau scriitorul Mircea Eliade și cumnatul acestuia, compozitorul Ionel Perlea, savantul George Palade (ginezele industriașului N. Malaxa), care a primit Premiul Nobel pentru biologie celulară, economiștii Nicolae Georgescu-Roegen (membru în Comisia română pentru aplicarea armistițiului din 1944, pionier în domeniul statisticii economice; *Magazin istoric*, nr.4-6/1999) și Anghel Rugină (discipol al lui V. Madgearu, între 1965-1979 președinte al Comisiei de experți economici a statului Massachusetts), istoricii Radu

Florescu (în prezent consul onorific al României la Boston) și profesorul Stephen Fischer-Galați, asociat al Centrului de cercetări ruse al Universității Harvard (care l-a avut ca naș de cununie pe fostul rege Carol II), George Ursul (șeful Departamentului de istorie al Colegiului Emerson din Boston), Emanuel Merdinger (președinte al Academiei de Științe a statului Illinois), George Poinar (director al Conservatorului din Cleveland) și mulți alții.

Interesant este că, în 1970 (idee reluată în 1972 de către consilierul Gh. Ioniță), C. Bogdan propunea autorităților din țară acordarea titlului de membru al Academiei Române primilor patru savanți pomeniți anterior. În cazul lui M. Eliade (șef de catedră la Universitatea din Chicago) se semna faptul că principalele sale lucrări fuseseră traduse și în U.R.S.S., Polonia și Cehoslovacia. Se propunea acordarea unui titlu și dr. Turkevich, profesor de chimie-fizică la Universitatea Princeton, savant care a

sprrijinit dezvoltarea schimburilor științifice româno-americane și mentor, printre alții, al dr. Ioan Ursu. Menționăm și faptul că scriitorul Elie Wiesel, originar din Maramureș, care avea să obțină Premiul Nobel în 1986, a realizat, la Sighet, în 1967, filme documentare privind deportarea sa de

Averell Harriman primit la București de Vasile Șandru, în 1967

către autoritățile maghiare la Auschwitz, în 1944, cu o echipă de la Televiziunea franceză, apoi, în 1971, cu una de la postul american NBC.

În domeniul istoriografic, notăm doar activitatea bogată a dr. Keith Hitchins privind studiile românești, precum și colaborarea dintre istoricul C.C. Giurescu și Wojtech Mastny, directorul Institutului pentru Europa Centrală și de Est de la Universitatea Columbia (care vizita, în august 1971, pentru zece zile, România). Legăturile bilaterale se desfășurau și în diverse alte domenii, inclusiv în învățământul medical superior (și al asistenței medicale) – așa cum reiese și din vizita efectuată, în aprilie 1971, de către consilierii prezidențiali Robert Finch și Donald Rumsfeld (acesta devenind, la începutul anului 1973, reprezentantul S.U.A. la NATO), actualul secretar al Apărării.

În ultimele luni petrecute de C. Bogdan la Washington, în calitate de ambasador, s-a lansat și așa-numita „doctrină Sonnenfeldt”, după numele consilierului lui H. Kissinger pe probleme europene, sovietologul Helmuth Sonnenfeldt, care era, de altfel, un apropiat al lui Corneliu Bogdan. În decembrie 1975, Sonnenfeldt declarase la Londra că el prevede o „unificare organică” între Europa de Est și U.R.S.S. Aceasta echivala cu o acceptare a dominației sovietice asupra statelor din blocul estic, așadar o variantă americană a „doctrinei Brejnev”. Afirmatia a apărut în ziarul *Washington*

Generalul Pacepa

Post din 22 martie 1976, provocând ample discuții în S.U.A., dar și, după cum era de așteptat, teamă la București. Peste ani, în 1987, C. Bogdan considera că, prin acea declarație, consilierul de la Casa Albă dorea „să transmită un semnal în legătură cu faptul că Statele Unite sunt gata să accepte niște condiții concrete privind sfera de influență sovietică în Europa de Est”, pentru că Moscova să pună capăt, în schimb, eforturilor de a-și asigura puterea în Europa Occidentală. „Situția din Portugalia este cheia pentru Sonnenfeldt” – considera Bogdan. El se referea la faptul că, imediat după sfârșitul dictaturii lui Salazar (1968), în Portugalia venise la putere un guvern cu o puternică orientare de stânga, iar Aero-flotul, compania aeriană sovietică, se grăbise să deschidă o linie directă Moscova-Lisabona. Apoi, câțiva ani mai târziu, în 1974, puterea a

fost preluată de un guvern de dreapta, care a realiniat ferm țara la valorile occidentale.

Căderea în dizgrație

Retragerea din postul de ambasador în Statele Unite s-a produs la 5 iunie 1976. Corneliu Bogdan era înlocuit cu Nicolae M. Nicolae, ce fusese până atunci ministru secretar de stat la Ministerul Comerțului Exterior. Acesta, sosit la Washington la 15 iunie 1976, nota în memoriile sale: „viteza cu care s-au succedat formalitățile m-a cam speriat”.

În următorii doi ani, Bogdan a îndeplinit funcția de consilier diplomatic în Centrala M.A.E., efectuând perioadice deplasări în exterior. În zilele de 12-17 aprilie 1978, Ceaușescu avea să efectueze ultima sa vizită în S.U.A. La scurt timp, la 1 mai 1978, Corneliu Bogdan a fost numit director al Direcției V (America de Nord și America Latină). La sfârșitul lui iulie 1978 se înregistra faimoasa dezertare în S.U.A. a generalului Pacepa, director adjunct al D.I.E. și consilier al lui N. Ceaușescu. Era firesc ca și în Direcția V a M.A.E. atmosfera să fie tensionată. Fostul diplomat M. Răceanu relatează în memoriile sale că, retras de la post la mijlocul lunii iulie și sosit în Direcție la 7 august 1978, „am avut surpriza să constat că foarte mulți dintre diplomații ambasadei [...] de la care îmi luasem rămas bun numai cu câteva zile în urmă, se aflau și ei în direcție [pentru declarații în cadrul anchetei – n.n.] ... am

avut impresia că sunt încă la Washington”.

Pe parcursul anilor '70 s-a observat o creștere treptată a atenției pe care o acorda Administrația americană problemei drepturilor omului. Mai mult, după invadarea Afganistanului de către U.R.S.S., în decembrie 1979, și criza energetică internațională din 1980, care a afectat și țările din Europa de Est, atitudinea comercială a Occidentului față de lumea comunistă s-a schimbat. La finele lui 1981, datoria externă a României crescuse la 11,4 miliarde de dolari, iar țara noastră, neputându-și plăti dobânzile, s-a trezit în fața refuzului băncilor occidentale de a-i mai pune la dispoziție și alte fonduri. Așadar, în 1982, importurile din Occident au scăzut cu 45%. În această perioadă, „epoca de aur” a relațiilor româno-americane (cum o numea C. Bogdan) se sfârșise. În iulie 1981, Bogdan cerea să fie pensionat. A mai rămas angajat al M.A.E., pe postul de director, până la 11 noiembrie 1982. Ca fapt divers, cu o zi înainte decedase conducătorul sovietic L. Brejnev.

J. Harrington și B. Courtney, autorii unei lucrări despre relațiile româno-americane din anii 1940-1990 (amplu prezentată în revista *Magazin istoric*, nr.1-12/1993), consideră că, în 1982, C. Bogdan căzuse în dizgrația lui Ceaușescu. Ambasadorul român critica cuplul prezidențial cu un deceniu mai devreme. Cornel Burtică, una dintre figurile de marcă ale regimului comunist din anii

Mircea Eliade

'80 – ministru al Comerțului Exterior, 1969-1972 și viceprim-ministru, 1977-1982 – notează în memoriile sale că N. Doicaru, ministrul Turismului în 1978, i-a arătat un buletin informativ al Securității, care cuprindea și o înregistrare din care rezulta că Eugen Preda (pe atunci la Televiziune), Cristian Popișteanu, Corneliu Bogdan și Sergiu Celac se întâlneau și criticau acțiunile cuplului Ceaușescu, mai ales pe plan extern, cel mai aspru comentat fiind agramatismul și lipsa de coerență în discuții cu străinii ale Elenei Ceaușescu. Transferul lui E. Preda la Radio, efectuat după această informare, s-a produs în februarie 1973. Eugen Preda – care avea să conducă cu profesionalism Radiodifuziunea română în anii 1990-1994 – era bun prieten cu C. Bogdan, ambii lucrând în S.U.A. la începutul anilor '50, Preda (care era rudă mai îndepărtată cu A. Pauker) fiind pe atunci corespondent Radio.

Cei doi au fost autorii lucrării *Sferele de influență*, publicată în 1986 la Editura Științifică și Enciclopedică.

Departe și totuși foarte aproape de România

Debutul anului 1989 avea să-l găsească pe C. Bogdan la Washington, ca bursier al Centrului W. Wilson pentru studiile est-europene. De aceeași bursă beneficiase anterior și matematicianul Mihai Botez (cumnatul lui S. Celac), ambasador la Washington în anii 1993-1995. În S.U.A., Bogdan află de arestarea, la 31 ianuarie 1989, a fostului său subaltern Mircea Răceanu, acuzat că era agent CIA. Nu-i venea să creadă că acesta fusese spion, cazul devenind, la un moment dat, o adevărată obsesie pentru Bogdan. În martie 1989 se difuza în Occident Scrisoarea celor șase, care avea să ducă la anchetarea și supravegherea lui Gh. Apostol, Al. Bârlădeanu, S. Brucan, C. Mănescu, C. Pârvolescu, Gr. Răceanu. Împreună cu vechiul său amic, sociologul P. Câmpeanu, Bogdan elaborează un memoriu despre situația din țară, pe care-l înaintează Congresului american în aprilie. În acea perioadă, purta numeroase discuții și cu istoricul Kenneth Jowitt, specialist în problemele României comuniste. Cu toate că bursa îi expirase, a refuzat să revină în țară, locuind la fiica sa Svetlana.

Bogdan avea să sosească în țară la 7 decembrie 1989 – spunea Eugen Preda în cartea *E un început în tot sfârșitul* –,

la patru zile după întâlnirea de la Malta dintre Bush și Gorbaciov, nu înainte de a imprima un mesaj ce ar fi trebuit să fie folosit în cazul în care i se creau probleme după revenirea în România. Nu a fost cazul, dar focuri de armă, potrivit unor mărturii, s-au tras, în timpul revoluției, și asupra locuinței sale de pe str. Dr. Lister. La 22 decembrie 1989 regimul Ceaușescu era înlăturat, puterea fiind preluată de Frontul Salvării Naționale. C. Bogdan a participat la acele evenimente, ducându-l, împreună cu alte două persoane, pe Al.Bărlădeanu (care evoca acest episod în memorii) la locuința sa din Vatra Luminoasă, după deschiderea focului. În cadrul noului regim, C. Bogdan ocupa (cu rang de ministru secretar de stat) funcția de prim-adjunct al ministrului de Externe Sergiu Celac și purtător de cuvânt al M.A.E. Pe lângă deschiderea necesară, s-au efectuat schimbări importante de personal. În ultimii 15 ani de regim comunist fuseseră eliberați din minister nu mai puțin de 74% dintre diplomații de carieră!

Un atac de cord a pus însă capăt, în seara zilei de 1 ianuarie 1990, vieții lui Corneliu Bogdan. Avea 68 de ani. Ca om, a deținut întotdeauna un talent de a dedramatiza toate situațiile tensionate, aparent jucând rolul omului fără nervi. Înalt, cuceritor, deseori cu un zâmbet abia schițat în colțul gurii, singura sa lipsă venea din slabul talent oratoric. Era pasionat de muzică (îndeosebi clasică) și un bun jucător de tenis. Lipsit de dogmatism, la

Corneliu Bogdan cu soția

curent cu noutățile literaturii occidentale, Bogdan a rămas în memoria celor care l-au cunoscut ca un diplomat de tip creator, dar prudent, fără a ieși din tabu-uri. Cu o mare putere de muncă, scriind deseori până spre orele dimineții (uneori pentru a reface materialele altora și persistând astfel în greșeala de a nu le arăta erorile, după cum e de părere unul dintre apropiații săi, Constantin Oancea), C. Bogdan se remarcase și ca un lider de grup (fără să-și impună acest statut), știind să creeze, în acei ani extrem de grei, și o atmosferă destinată în cadrul

ambasadei. Săptămânalul *Newsweek* i-a dedicat chiar coperta unui număr (către mijlocul anilor '70), gratulându-l cu titlul de cel mai bun ambasador din Europa de Est, iar Mircea Carp (fost șef al serviciului român din cadrul postului de radio „Vocea Americii” și fost director-asistent al postului de radio „Europa Liberă”) îl aprecia ca pe „un foarte priceput economist, ce vorbea perfect limba engleză. În plus, era evreu și deci se bucura de acces în cercuri economice influente din Statele Unite”. Vladimir Tismăneanu îl descria pe fostul ambasador ca pe „un om extrem de eficient, profund inteligent, bine garnisit intelectual. Problema care se punea pentru el era dacă putea face distincția între a fi ambasadorul lui Ceaușescu și a fi ambasadorul țării. La întrebarea mea, Bogdan mi-a răspuns că servește România”. Tismăneanu nu vedea distincția, în final, ajungându-se la o „discuție de valori profunde, în care fiecare avea dreptatea lui”. La 30 decembrie 1989, la ultima conferință de presă, Corneliu Bogdan afirma, referindu-se la trecutul său comunist: „Nu sunt încă gata să recunosc că a fost greșala vieții mele, ceea ce am făcut am făcut cinstit, dar am fost decepționat; însă asta este o altă problemă. Și a trebuit să plătesc pentru ceea ce am făcut. Dar idealurile pentru care am luptat sunt valabile și acum. Trebuie să mă judecați ținând cont de mintea pe care am avut-o atunci, în 1940.” ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Ion Varta, Tatiana Varta** – **MOLDOVA ȘI ȚARA ROMÂNESCĂ ÎN TIMPUL DOMNIELOR REGULAMENTARE. DOCUMENTE INEDITE DIN ARHIVELE DIN FEDERAȚIA RUSĂ, UCRAINA ȘI R. MOLDOVA.**

Editura Cartdidact, Chișinău, 2002, 584 pp.

● **Adrian-Silvan Ionescu** – **PENEL ȘI SABIE. ARTIȘTI DOCUMENTARIȘTI ȘI CORRESPONDENȚI DE FRONT ÎN RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ 1877-1878** (prefață de acad. Paul Cernovodeanu).

Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2002, 320 pp.

● **TIPĂRITURI DE STRASBOURG ÎN COLECȚIA DE PATRIMONIUL BIBLIOTECII „A.D. XENOPOL” ARAD. CATALOG SECOLULE XV-XVIII.**

Editura NIGREDO, Arad, 2003, 130 pp.

● **„BANDE, BANDIȚI ȘI EROI”. GRUPURILE DE REZISTENȚĂ ȘI SECURITATEA (1948-1968). DOCUMENTE** (coordonator Florica Dobre).

Editura Enciclopedică, București, 2003, 591 pp.

● **COLECȚIA ACHIZIȚII NOI. INDICE CRONOLOGIC NR. 25. VOL. I (SE. SEC. XIII-1685)** (întocmit de Marcel-Dumitru Ciucă, Silvia Vătafu-Găitan).

Arhivele Naționale ale României, București, 2002, 309 pp.

● **Pan Halippa** – **PUBLICISTICĂ.**

Editura Museum, Chișinău, Fundația Culturală Română, București, 2001, 254 pp.

● **L'ANNUARIO DELL'ISTITUTO ROMENO DI CULTURA E RICERCA UMANISTICA DI VENEZIA. 1999** (a cura di Ion Bulei e Dumitru Irimia).

Casa Editrice Muzeul Satu-Mare, Romania, 1999, 260 pp.

● **EXERCITII ÎNTRU CUINOASTERE. SOCIETATE ȘI MENTALITĂȚI ÎN NOI ABORDĂRI ISTORIOGRAFICE** (coordonatori: Mirela-Luminița Murgescu, Simion Căltia).

Editura Domino, București, 2003, 307 pp.

● **DEPORTIERT IN DEN BÄRÄGAN 1951-1956. BANATERSCHWABEN GEDENKEN DER VERSCHLEPPUNG VOR FÜNFZIG JAHREN** (Herausgegeben von Walther Konschitzky, Peter-Dietmar Leber und Walter Wolf).

Haus des Deutschen Ostens, München, 2001, 186 pp.

● **Cristian Vasile** – **ÎNȚRE VATICAN ȘI KREMLIN. BISERICA GRECO-CATOLICĂ ÎN TIMPUL REGIMULUI COMUNIST** (cuvânt înainte de Adrian Cioroianu).

Editura Curtea Veche, București, 2003, 381 pp.

● **PLURAL. 1(17)/2003. CULTURE & CIVILIZATION. ROMANIANS' BODY AND SOUL.**

Fundația Culturală Română, București, 2003, 305 pp.

● **Igor Ivanov** – **POLITICA EXTERNĂ A RUSIEI ÎN EPOCA GLOBALIZĂRII.**

Editura Fundației Culturale Române, București, 2003, 495 pp.

2.000 DE DOCUMENTE TITULESCU INEDITE

Continuăm prezentarea unora dintre cele peste 2.000 de documente intrate în posesia Fundației Europene Titulescu (Magazin istoric, nr. 5, 6/2003) cu o altă scrisoare adresată ministrului de Externe. Autorul ei este Carol (Citta) Davila (1886-1963), diplomat și publicist român. Vom menționa doar faptul că a fost trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României în Polonia (1927-1929) și în S.U.A. (1929-1938). Faptul că a întreținut relații cu Nicolae Titulescu și după demiterea acestuia, la 29 august 1936, prin scrisori sau vizite, l-a făcut suspect, fiind urmărit de spioni ai Bucureștilor, în ale căror note informative se va regăsi frecvent. În 1938 și-a înaintat demisia și nu s-a mai întors în țară.

La începutul celui de al doilea război mondial, Davila a devenit purtătorul de cuvânt al lui Iuliu Maniu, ceea ce i-a atras ridicarea cetățeniei române. După formarea Comitetului Național Român, în 1950, este numit șef al Secției române de cercetări și presă. În cadrul acesteia, conduce timp de patru ani revista *Cronica românească*. În 1954 își dă demisia, considerând că organizația „nu-și îndeplinește scopurile pentru care a fost creată”. Împreună cu generalul Nicolae Rădescu, Grigore Gafencu și alții, înființează Liga Românilor Liberi și Asociația Românilor din Statele Unite și Canada. După 1954, Davila intră în delegația română a Organizației Națiunilor Captive și este ales membru în comitetul de direcție al Ligii Internaționale pentru Drepturile Omului. A fost colaborator al postului de radio „Vocea Americii”.

Rândurile adresate de Davila la 14 decembrie 1927 lui Nicolae Titulescu ne arată un analist pătrunzător, preocupat de sensul și substanța evoluțiilor interne din România, asupra cărora distanța și obligațiile profesionale îi asigurau un plus de perspectivă. Davila atrăgea atenția asupra efectelor profund negative pe care stările de lucruri din economie, finanțe, justiție și administrație, formalismul și superficialitatea abordărilor și rezolvărilor plasate sub semnul conjuncturismului și politicianismului le aveau

asupra imaginii României, asupra prestigiuului și creditului ei extern.

Sub impresia momentului, el semnala reacțiile pe care le-au avut în străinătate confruntările și dezordinile ocazionate de Congresul Asociației Studenților Români Creștini, desfășurat la Oradea la începutul lui decembrie 1927. Lipsa de prevedere și reacția întârziată a organelor de ordine permiseseră unor grupuri de studenți extremiști ca, atât în timpul deplasării spre locul de întrunire, cât și în timpul congresului și după terminarea acestuia, să provoace incidente, cu devastări de magazine și lăcașe de cult ale populației evreiești din mai multe localități (Oradea, Vadul Crișului, Ciucea, Huedin, Cluj). Evenimentele au provocat luări de poziții, atât în presă cât și în Parlament, de condamnare a unor astfel de manifestări. Din păcate, într-un stil caracteristic politicianismului îngust, voci excesive din opoziție n-au ezitat să acuze guvernul de complicitate, iar cercuri politice interesate din străinătate (îndeosebi din Ungaria) s-au grăbit să speculeze ocazia pentru a prezenta România opiniei publice ca pe o țară în care minoritățile naționale sunt lipsite de drepturi.

Aflat la București în acele zile, ministrul Afacerilor Străine avea să fie confruntat el însuși cu reacții severe din partea șefilor unor misiuni diplomatice. În însemnările sale zilnice – aflate de asemenea, parțial, în curs de pregătire pentru tipar – Nicolae Titulescu nota la 15 decembrie 1927: „Telefonat m[inistrului] Angliei [la București, Sir Robert Hyde Greg] că scrisoarea lui de anchetă Oradea în chestia drapelului englez [este] inadmisibilă. Steagul britanic îl apărăm ca pe al nostru. I-am spus sever ce merita. Și-a cerut scuze în scris”.

Dezamăgit de acțiunea partidelor tradiționale, Davila adresa în final lui Nicolae Titulescu rugămintea de a-și asuma responsabilitatea de a interveni și de a acționa în speranța că va putea schimba cursul evoluției vieții politice românești.

George G. POTRA

Lumea vrea administratori cu mentalitate elvețiană

LEGAȚIUNEA ROMÂNIEI
ÎN POLONIA

Varșovia, 14 decembrie 1927

Dragul meu ministru,

Carol Davila vă scrie, nu reprezentantul dumneavoastră la Varșovia.

M-am hotărât să vă scriu căci am ajuns la unele concluzii pe care nu le pot prezenta într-un raport oficial.

Știu bine că nu vă spun nimic nou: dar, totuși, am crezut că părerea cuiva care a fost numit într-un post în exterior fără idei preconcepute și care – cunoscând bine cum stau lucrurile la noi – are astăzi distanța necesară pentru a le judeca vă va fi de folos în hotărârile ce veți lua și de care depinde în mare măsură, după părerea mea, rezolvarea rapidă și normală a dificultăților enorme de care ne izbim.

Constat mai întâi, ceea ce trebuie să fi simțit și dumneavoastră deseori, că este aproape imposibil să lucrați pentru țară, atunci când a) prestigiul țării are de suferit din cauza situației interne a României, b) nu avem – în cazul numeroaselor chestiuni litigioase și adesea delicate (unde am comis multe greșeli inutile) – cercuri străine interesate să ne apere, lucru posibil doar în cazul când ar exista un capital străin care ar avea un interes la noi.

Numeroaselor campanii anti-românești, care se transformă în bulgăre de zăpadă, nu putem opune nimic altceva decât repetarea stereotipă a declarațiilor liniștitoare și uneori sforăitoare, ce-l indis-

pun pe străin cu atât mai mult cu cât toată lumea începe să priceapă că nu sunt conforme cu realitatea.

Excedentele bugetare fictive, cu absurdele, superficialele și pretențioasele tendințe de revalorizare de acum câțiva ani, au produs deja o impresie foarte proastă. Cunoașteți opinia cercurilor bancare.

Pe de altă parte, să vorbești tot timpul de „consolidare” într-o țară în care industria este în pragul falimentului, în care căile ferate sunt dezorganizate în întregime, în care intenția este de a se lichida capitalurile străine deja investite (cazul „Româno-Americana”), în care dobânzile sunt în medie de 30%, are în cele din urmă ca rezultat să-l indispu-nă pe străin și să „consolideze” doar impresia că nu suntem serioși și că, în loc de

a deveni un stat modern, ne afundăm tot mai mult în balcanismul nostru.

Și dacă, pe deasupra, guvernul este atât de nesăbuit încât permite excese precum acelea de la Oradea și de la Cluj (deși existau atâtea precedente și chiar dacă Oradea este un oraș minoritar evreiesc), după ce am avut atâtea dificultăți la Geneva din cauza tulburărilor din decembrie 1927, nu mai e nici o îndoială că se va spune, în cele din urmă, că România, deja balcanizată ca stat, nu e în stare să permită minorităților să trăiască pașnic și civilizată și prin asta vom da argumentul cel mai puternic revizionistilor.

În orice altă țară civilizată, excesele de la Oradea ar avea ca sancțiune imediată demisia ministrului de Interne, căci existau prea multe precedente ca să ne mai mire ce întorsătură au luat lucrurile.

Jumătățile de măsură și pseudo-sanctiunile, atunci când responsabili sunt în altă parte, nu vor calma opinia publică; să nu ne facem iluzii.

Pe scurt, simt cum crește nepopularitatea noastră și cum se adună norii deasupra țării; înaintăm spre o perioadă extrem de dificilă. Ar fi, așadar, timpul să lăsăm de-o parte vorbăria și să luăm taurul de coarne. Dar unde sunt coarnele?

În linii mari, putem spune că o țară e apreciată și se bucură de o bună reputație după rezultatele pozitive pe care le poate dovedi. E cazul Cehoslovaciei, care – privită la început ca un organism neviabil – a strâns, încetul cu încetul, atâtea dovezi de

24 iulie 1927, Curtea de Argeș: Nicolae Titulescu și Vintilă I.C. Brătianu, cu ocazia participării la funeraliile regelui Ferdinand I

seriozitate, spirit modern și civilizație, că opinia mondială a ajuns să o respecte.

Când, pe de altă parte, o țară nu poate încă să dea dovezile indiscutabile și palpabile ale progresului său, i se poate acorda credit doar pentru o vreme, dacă are la conducere personalități cu totul deosebite, care inspiră încredere. Acesta a fost cazul nostru: regele Ferdinand, aliatul Antantei, și Ion Brătianu, mari personalități au beneficiat de acest credit.

Dar chiar dacă ei ar mai fi trăit, creditul ar fi dispărut dacă rezultatele palpabile n-ar fi apărut curând.

Ce putem spune azi?

În ochii străinătății mai avem doar o personalitate cu credit: dumneavoastră. Dar, tot încercând să negați evidența și făcându-vă, din devotament, avocatul tuturor cauzelor imposibile, nu vă temeți, dragul meu ministru, că vă veți pierde acest credit?

Or, cred că, pentru binele țării, nu aveți dreptul să risipiți inutil acest singur capital ce ne rămâne în fața străinătății.

Nu trebuie să fiți omul unui partid, ci omul unei țări.

Trebuie să spuneți în sfârșit adevărul și să impuneți factorilor competenți schimbarea de sistem și singurul remediu ce există:

Respectarea regulilor jocului.

Când străinătatea va ști că dincolo de guvernele române se află țara lor, că starea de asediu etc. a încetat, când vor vedea că programul de guvernare este rațional și modern, opinia asupra noastră se va schimba.

Fără a mai spune că problema de care se teme partidul liberal e mult mai ușor de rezolvat în mod convenabil într-o atmosferă de destindere internă decât altfel.

Pe de altă parte, marele rău de care suferă partidul liberal (și care este și răul țării), adică nepopularitatea lui, se va vindeca prin reorganizarea ce-i va permite reintrarea în normalitate; nu mai e nici o îndoială pentru nimeni că în scurt timp va recolta rezultatele pozitive ale unei atare atitudini.

Știu că trebuie curaj pentru așa ceva: oamenii care obișnuiesc a fi prevăzători nu îndrăz-

nesc a se aventura să înoate în larg.

Dar un partid lipsit de curaj nu e viabil. Trebuie să riști de unul singur, fără protectori speciali. Numai atunci partidul liberal își va relua locul istoric pe care l-a ocupat dintotdeauna.

Credeți-mă că vorbesc fără părtinire și mânat de cea mai generoasă obiectivitate!

Dacă m-am hotărât a vă spune toate acestea și a vă implora să acționați, este pentru că prevăd țării o perioadă foarte tulbură și foarte grea și cred că e imperios tocmai acum să reacționăm cu seriozitate.

A venit clipa să ne înlocuim frazele sforăitoare și „ovațiile majorităților” prin considerații simple și „gospodărești”.

Toată lumea începe să se sature de mica Românie, de „oamenii de stat cu vederi largi” și ar vrea administratori buni și cinstiți, cu mentalitate elvețiană, care-și respectă legile și angajamentele.

Sunt sigur că dacă veți acționa și vă veți uni în a aduce destinderea și ordinea necesară, vă veți asigura recunoașterea întregii țări și a tuturor partidelor, iar într-un viitor apropiat – nu e un paradox – și pe a partidului liberal.

Scuzați-mi această lungă scri-soare și puneți-o pe seama marii mele preocupări pentru binele public, pe care actuala distanță față de țară nu mi-a micșorat-o.

Primiți vă rog, dragul meu ministru, întreaga mea admirație și devotamentul meu sincer.

Davila

ARHIVA FUNDATIEI
EUROPENE TITULESCU

Fond Gilbert Monney-
Câmpeanu/George Anastasiu ■

Nicolae Titulescu și Gustav Stresemann, împreună cu sofiile și colaboratorii lor (San Remo, 1928)

După o lungă perioadă în care interpretarea istorică, forțată de vremuri și metehne, a schimbat realități și reprezentări, astăzi putem să aducem în fața iubitorului de istorie pagini și portrete de altădată, în culorile lor reale sau cât mai apropiate de adevăr.

PATRONUL NICOLAE MALAXA

LUCIAN BASTOREALĂ

Fondul de arhivă al Societății N. Malaxa S.A.R. ne oferă o imagine interesantă a marelui industriaș român. Bogata corespondență înregistrată la secretariatul uzinei confirmă transformarea numelui de Malaxa în simbolul celui care, plecat de jos, a reușit prin propriile mijloace să facă avere și să se impună în societate. Din multe cereri și scrisori, toate autografe, prin care semnatarii solicită un loc de muncă sau un ajutor temporar putem afla, astfel, cum era perceput patronul și inginerul Malaxa la aproape toate nivelurile societății contemporane.

Locomotiva 151.002 a fost construită în 1941 la Uzinele „Nicolae Malaxa” din București. A fost retrasă din serviciu în 1968. Este cea mai puternică locomotivă cu abur construită în România. Primul exemplar al seriei (151.001) a participat în anul 1940 la Expoziția Internațională de la Milano, unde a câștigat locul I. Acest exemplar a fost luat de trupele sovietice în anul 1945, în contul datoriilor de război

● „Istai Dumnezeuul nostru” ● Ștrul Moscovici, bătrânul care vă ținea pe brațe ● Fost ofițer, pensionar, fiul student, fiica bolnavă ● Evreu atașat țării în care îi sunt îngropați strămoșii ● Cu sfială, în fața doamnei direc-toare ● Profesoară, universitar, Batalionul 2 Vânători de Munte, ortodocși și baptiști ● Aranjamente la Ministerul Muncii

Cererile vin atât din partea unor oameni cu foarte înaltă calificare și experiență, licențiați în diverse specialități, pentru care angajarea în această Societate ar fi reprezentat apogeul carierei, dar și din partea categoriilor nevoiaș, pentru care „boierul” constituia ultima speranță.

La 12 iunie 1929 își oferea serviciile inginerul mecanic V. Brin, român, creștin, de 28 de ani, cu studii în străinătate, deținător

a două diplome, una obținută în Franța, cealaltă în Germania, vorbitor de germană, franceză, rusă și rutenă. Pe deasupra, petentul avea și experiență de aproape un an în fabrica de automobile Renault-Paris, iar, de la întoarcerea în țară, la o fabrică mare din Brașov.

Dar conținutul scrisorilor venite din partea categoriilor defavorizate sau de la vechi cunoscuți ai patronului este mult mai

plastic și relevant. La 18 mai 1938, Manole Simion cerea un loc de muncă, începând pe un ton înduioșător: „Vă rog stăruitor să nu mă lăsați, și nu pe mine, ci pe acești copilași și nevasta mea, căci nu-i hrănesc decât cu ciorbă de salată și cu mămăligă, pe care cu mare greutate le scot și pentru acestea sunt dator și chiar proprietarul îmi spune să mă mut, fiindcă nu am cu ce-i plăti chiria. Am un copil mic de

țată și plânge întruna. Cauza e că mumă-sa nu are cu ce-l alăpta, nefiind alimentată. Caut în fiecare zi de lucru și nu găsesc și unde găsesc lunar, când aude că am copii, nu mă primește. Cunosco mașina de aburi, deranjamente de telefon, bobinaj de telefon și electricitate și așa putea fi dat la secția electrică. Am răspuns cu mulțumiri la buna facere de sfintele sărbători. Copiii s-au bucurat plângând, în special cea mare striga cu bucurie că avem și noi bani și ce mânca, cu tot că e bolnavă, și mă întreba cine i-a trimis și am spus că dl. Malaxa și ea ne-a răspuns că «istai Dumnezeuul nostru».

La 1 iulie 1938 se înregistrează o scrisoare din Bârlad. „Sunt Ștrul Moscovici și am fost omul familiei lui conu Ionică. Vă amintiti zilele când veneați la mine acasă, unde vă dădeam biciul de vă jucați cu caii? Sunt un bătrân care vă ținea pe brațe și adeseori vă duceam și vă aduceam de la școală. Am mulți copii. Vă rog a primi pe fiul meu cel mai mic, Oscher, care e absolvent al Școlii Superioare de Comerț Bârlad.”

Un anume Berdan fusese coleg de școală cu Malaxa la liceul Codreanu din Bârlad, cu doi ani mai mare decât acesta. „Duminica și în zilele de sărbătoare vă

adunați în curtea caselor părintești câțiva băieți, un joc cu mingea și apoi, pentru cei mai apreciați doi-trei intimi, urmau prăjiturile servite în chioscul de lângă casă. Eu ajunsesem pentru dvs. cel mai favorit dintre favoriți, fiindcă vă plăceau anecdotele cu tâlc și glumele hazlii ce le spuneam cu un deosebit umor. Parcă vă văd și acum cum îmi ziceați: «ia mai zi una, mă Berdane!». Acum cer un ajutor, de a-mi da și mie de lucru, având mari cheltuieli de

evreu băstinaș, atașat deopotrivă acestei țări, în care sunt îngropați strămoșii mei, și vechii creștine a neamului meu să vă solicitez dvs. concursul pentru a pune capăt existenței mele de șomaj.”

Iar profesoara Elena C. Meissner din Iași scria la 25 ianuarie 1938: „V-am cunoscut când veneați la Institutul Humpel să vă vedeți sora, fosta mea elevă. Cu mama dvs. am fost camarade la școală, iar fratele ei era intim prieten al meu, ing. Emil Buzne. Pe baza acestei legături din trecut

îmi permit să vă fac următoarea rugămintă – am un nepot de frate, Emanoil Buznea, licențiat în litere și filosofie-drept, cu două doctorate în străinătate, pe care vă rog

foarte mult să-l numiți avocat în marea dvs. întreprindere.” Dacă de la cele mai multe dintre cereri nu ni s-au păstrat și răspunsurile, cazul de față este o excepție, iar cuvintele lui Malaxa, din 10 februarie 1938, sunt pline de condescendență: „Sfiala ce odinioară îmi lua graiul, când, copil, mă prezentam d-nei director a pensionului Humpel cerând voie să-mi văd sora, s-a transformat azi, când v-am citit rândurile, într-un sentiment de admirație, văzând că n-ați încetat să îndrumați pe cei tineri și merituosi. De aceea primesc cu plăcere propu-

Patronul Malaxa știa că un muncitor mulțumit lucra mai cu spor și cu devotament pentru binefăcătorul lui

făcut cu fiul meu, care este la Politehnica din Timișoara, și fiica mea bolnavă. Am terminat Dreptul și am fost ofițer de carieră, devenind căpitan. Acum sunt pensionar.”

Alte cereri sunt neașteptate. În această categorie se poate înscrie și cea din 3 august 1940, venită din partea unui ziarist economist, Henry Marcu, fost redactor șef al revistei *Bursa*, fost director al ziarului *Argus*, traducător al sonetelor lui Shakespeare, cunosător de franceză și engleză. „Am socotit că nu ar fi o incongruență ca eu,

Muncitori luând masa la cantină

În excursie, prin organizația „Muncă și voie bună”

nera dvs. și vă rog să anunțați pe dl. Emanoil Buznea să treacă pe la biroul meu.”

Și femeile își îndreaptă cererile de angajare către Malaxa. Stela Smărăndescu scria: „Sunt o fată orfană cu școala profesională din Azilul Elena Doamna. Nu am pe nimeni. Bunul Dumnezeu v-a scos în calea mea. Într-o întreprindere atât de mare ca a dvs. se va găsi desigur un post și pentru mine.” Iar Carolina Pană, la 9 noiembrie 1939, îl ruga: „Vă va surprinde, desigur, că o necunoscută vă cere personal ajutor, fără nici o recomandare. Sunt o fată săracă, crescută în văduvie de o mamă care, deși născută și crescută într-un mediu superior, s-a sacrificat ea să-și crească copilul. M-am înscris la Facultate, la Drept, și sunt în perspectivă să pierd postul pe care-l dețin temporar la Ministerul Domeniilor. Vă cer aceasta știind că aveți atâtea fete funcționare care nu vin la serviciu de nevoie, ci pentru a nu se plictisi acasă.”

Muncitori care solicitau și diverse ajutoare, invocând starea de sănătate a copiilor sau soției, erau nevoiți, începând cu 1 ianuarie 1940, să completeze un chestionar, din care patronul afla exacta stare de lucruri. Uneori, nu era vorba numai de situații de criză. Cum este și cazul șefu-

lui biroului de plăți personal, Mihai Popovici, la 10 mai 1940, cu o vechime de 15 ani, care cere un împrumut de 300.000 lei, pe care se angajează să-l returneze în 5 ani, câte 5.000 lei pe lună, împrumut care-i servea la „căsătoria fiicei mele și a-i cumpăra o casă”.

Există în arhive și scrisori de mulțumire, cum este cea din 13 martie 1932, când probabil un angajat al firmei (semnătura fiind indescifrabilă) îi mulțu-

pentru ridicarea unui parc sportiv studentesc la Cluj, 8 vagoane de fier, necesare pentru instalația bazinului de înot.

Solicități vin și din partea unor persoane juridice sau diferite organizații. Batalionul 2 Vânători de Munte Brașov avea nevoie, pentru ridicarea cabanei de la Clăbucet, la est de Piatra Mare, la un „preț convenabil, de mai multe materiale”. Și comuna Militari cere ajutor financiar pentru construirea școlii primare, iar Spitalul de Neurologie și Boli Mintale – pentru terminarea lucrărilor la noul pavilion de neurologie.

Cei care înaintează cereri sunt din ce în ce mai diverși. Astfel, pe listă apar chiar și înalte fete religioase. Biserica Sf. Dumitru din New York avea

nevoie și ea de obiecte de cult. Iar la 14 noiembrie 1939, P.S.S. arhiepiscopul Irineu îi cerea concursul pentru organizarea unei reprezentații teatrale cu rol moral religios în sala Liederstafel... Dacă aceasta s-ar ține sub patronajul personal al domnului Malaxa, ar deveni un îndemn serios și pentru celelalte întreprinderi din Capitală și astfel s-ar organiza o reprezentanție specială numai pentru muncitorii de la Malaxa. În acest caz ar trebui reținute toate cele 450 de locuri, în cost

Industriașii precum Malaxa preluau o serie de opere sociale și culturale, scutind bugetul statului de respectivele cheltuieli. Banii ajungeau astfel direct la cei care aveau nevoie, fără să se mai piardă prin hățiturile birocrăției

mește patronului pentru ajutorul acordat ca să cumpere îmbrăcăminte. „Mi-am cumpărat o scurtă de stofă englezească înblănită, un costum de haine și o pereche de încălțăminte de la Cehoslovaca.”

Documentele arată că nu numai oamenii de rând, ci și unele personalități apelează la bunătața lui Malaxa. Astfel, profesorul Iuliu Hațieganu, președintele Societății de Educație Fizică a Tineretului Universitar, fost ministru, fost rector, cere la 1 februarie 1937,

Grup de muncitori în timpul liber

total de 18.000 lei. „În aceste vremuri în care predomină materialismul și sunt foarte mulți ateii, care caută prin așa-zisele arte – teatru, pictură, muzică, literatură – să sădească fel de fel de idei și sentimente și din care izvorăsc imoralitatea și lipsa de iubire și de Dumnezeu, teatrul religios, înființat în noiembrie 1938, vine să îndrumeze poporul spre biserică.” Dar nu numai creștin-ortodocșii cer ajutor, ci și... bapstii. „Comunitatea [...] care se exprimă împotriva curentului de ateism și fărădelege, care bănuie azi și sapă la temelia sufletului, familiei și națiunii și cunoscând din faptele de caritate creștină pe care le faceți, ne luăm îndrăzneala să cerem ajutorul pentru ridicarea unei case de rugăciuni în cartierul Colentina.”

La 15 octombrie 1938 se dă răspuns unei solicitări din august a comunei Tohanul Vechi. „DL. Malaxa a dispus să vi se trimită azi suma de 4.000 lei pentru amenajarea localului școlii cu sobe și ferestre duble, pentru ca în timpul iernii să nu suferă copiii de frig.” Iar Editura Cartea Românească era informată, la 7 octombrie 1939, de aprobarea sponsorizării publicării romanului *Demonul* de Lermontov, în traducerea lui G. Lesnea, în 1.200 de exemplare. În timp ce Comitetul de organizare a excursiilor muncitorilor din întreținere mulțumește pentru

sprijinul acordat celor 54 de lucrători de a putea participa la excursia de la Curtea de Argeș, de două zile, la 1 mai 1939, organizată la inițiativa M.S. Regele și în cadrul Organizației „Muncă și voie bună”.

Dar, pe lângă imaginea patronului dispus oricând să ajute, arhivele păstrează și o alta, a managerului, care acționează în forță în conflictele cu angajații. Astfel, cu prilejul unor mișcări revendicative ale muncitorilor săi, Fabrica de Locomotive N. Malaxa S.A.R. primește, de la Ministerul Muncii, ca termen ultim de rezolvare a problemelor, data de 1 iulie 1936, în caz contrar fiind necesară o comisie de arbitraj. La nivelul conducerii se stabilește, în cursul întâlnirii de sâmbătă dimineața, 27 iunie, următorul plan de acțiune secret. „Pentru a preîntâmpina o extindere a mișcării și la ceilalți lucrători, care până în prezent nu au aderat la mișcare, se va încerca o intimidare a lor, prin măsuri ferme de concediere, care se vor aduce la cunoștința lucrătorilor mâine dimineață. Se vor concedia definitiv, fără păsuire, șapte lucrători. Se va da preaviz de concediere, la care însă ulterior se va putea reveni, dacă va fi cazul, la 40 de lucrători, aleși dintre capii mișcării și elementele turbulente. Se va lua de la o parte din ceilalți lucrători, care au semnat memoriul, declarații că au făcut aceasta sub pre-

siune sau că li s-a falsificat semnătura. Scopul luării acestor declarații este de a se arăta Min. Muncii că mișcarea nu e rezultatul nemulțumirii din fabrică, ci efectul acțiunii comuniste din afară și a atășării minoritarilor din fabrica noastră, astfel încât pretinsul memoriu al lucrătorilor să fie trecut la dosar fără a mai fi nevoie de a se prezenta comisiunii de arbitraj. Această cale nu poate duce la rezultatul dorit decât dacă în cursul zilei de mâine, prin relațiile noastre la Min. Muncii, vom fi găsit mijloacele de a impune punctul de vedere de mai sus, pe cale neoficială, eventual prin intervenția directă la ministru sau la Secretariatul General. Nerezolvarea în acest sens ar putea aduce complicații (ancheta Min. Muncii, impunerea unor tratative etc.). A nu răspunde în nici un fel la adresa Min. Muncii de asemenea nu e recomandabil. Conform înțelegerii avute cu domnii Runcan și Manolescu, urmează ca d-lor să îngrijească de această aranjare la Min. Muncii în cursul dimineții de mâine.”

Iată deci un N. Malaxa care știa să rezerve fonduri pentru diverse sponsorizări, pentru îmbunătățirea imaginii publice, intervenea, pe cât se putea, în ajutorul unor angajați aflați în nevoie, dar apela la forță pentru stingerea unui conflict de muncă. ■

CASTRUL MILITAR GERMISARA

Dr. ADRIANA PESCARU, EUGEN PESCARU (Muzeul civilizației dacice și romane, Deva)

Localitatea daco-romană și castrul auxiliar GERMISARA se întindea pe teritoriile orașului Geoagiu la est și ale satului Cigmău la vest, incluzând cel mai vechi toponim „Băile Geoagiu”. Atât arheologic, cât și topografic, se poate afirma că GERMISARA cuprindea în Antichitate complexul termal, castrul militar și *canabae*, dezvoltată în jurul acestuia din urmă. Deasupra Luncii Mureșului, pe malul drept al râului, în locul numit „Cetatea urieșilor”, se ridica odinioară castrul militar ce străjuia accesul spre zona auriferă Ampelum și Alburnus Maior și supraveghea drumul imperial unind Ulpia Traiana Sarmizegetusa și Micia de Apulum.

Localizarea aproximativă a castrului a început la sfârșitul secolului XIX, odată cu apariția primelor monumente sculpturale, fragmente epigrafice, monede și o serie de bucăți de țiglă și cărămizi cu ștampila, toate scoase la iveală de fierul plugului.

Până acum au fost făcute cunoscute peste 30 de inscripții, descoperite întâmplător sau prin cercetare sistematică, desfășurată între anii 1986-1997, la Complexul termal din punctul „Dâmbul romanilor” din Geoagiu Băi, precum și numeroasele *tegulae* cu ștampila NSB, LEG XIII G.

Din textul monumentelor epigrafice – fie ele inscripții sau *tegulae* – reiese clar că unitatea auxiliară de garnizoană cantonată în castrul de la GERMISARA era *Numerus Singulariorum Peditum Britannicianorum*, formație echivalentă unei cohorte auxiliare, alcătuită din britanici, în garda guvernatorului provinciei Dacia. Între 103-107 unitatea apare în Moesia Superior, de unde participă la campania împotriva Daciei. Nu este exclus ca ea să fi staționat la GERMISARA chiar din primul an al ocupației romane în Dacia, unde ridică castrul, alături de detașamente ale Legiunii XIII G și împreună participă și la construirea termelor.

Atenția specialiștilor Muzeului civilizației dacice și romane Deva a fost îndreptată spre acest punct încă din 1990, când s-a

reușit scoaterea terenului din circuitul agricol și crearea premiselor cercetării arheologice. Astfel, în anul 1998, s-a realizat un studiu geofizic de rezistivitate și magnetism pe o suprafață de 45x60 m, în colaborare cu firma S.C. GEI-PROSECO-SRL București, când a fost identificat și zidul de pe latura de nord a castrului.

Cercetarea arheologică propriu-zisă a început însă în anul 2000, ca urmare a unei solicitări de descărcare de sarcină arheologică a terenului, în vederea exploatării nisipului cuarțos din straturile sedimentare ale platoului pe care se găsește castrul militar. Suprafața actuală a platoului este de peste 3 ha. Tot aici s-a identificat și o așezare fortificată, probabil, din perioada dacică. Secțiunile trasate în prima etapă în jumătatea vestică a terasei au dat la iveală zidul de incintă al castrului și urme ale barăcilor militare, construite pe substrucție de lemn.

Prin descoperirea zidurilor pe cele trei laturi – est, vest, nord – am reușit să stabilim dimensiunea castrului, și anume 320 m est-vest și 120 m nord-sud. În 2001 și 2002 cercetarea arheologică în castrul militar Germisara s-a concentrat în zona centrală a platoului, unde în anul precedent au fost identificate zidurile din piatră ale unei construcții de mari dimensiuni. Pe latura sudică se află substructiile a trei încăperi, de aproximativ 3,20x3,70 m. În interiorul lor au fost depistate peste 800 de bombarde cu diametrele între 12 cm și 5 cm. Pe latura estică, s-au identificat patru încăperi și, adosată acestora, spre vest, o alta. Urmează o porțiune necompartimentată, posibil o curtină.

Pe latura nordică au fost surprinse substructiile a mai multor încăperi, *oecus*-ul, între care găsim *aerarium*-ul castrului suprapus de *sacellum*.

Oecus-ul de pe partea de nord, împreună cu încăperile de pe laturile de est și sud (*armamentaria*), închid un mare *atrium*, pavat cu amestec de nisip și var. În fața *oecus*-ului se află curtea sacră, zonă în care, din cercetarea de până acum, au fost observate urmele a cel puțin două altare (amprente în pardoseală). Accesul în interiorul construcției se făcea prin partea de sud.

Paralel cu latura vestică a *principiei*, la 8 m distanță, avem zidul

de est de la primul *horreum* al castrului, a cărui fundație este lucrată din piatră de râu, iar elevația din piatră de stâncă.

Zidul, cu o lungime de 34 m, la fel ca al *principiei*, are în componență o serie de contraforți, realizați numai în exteriorul construcției. Lățimea *horreum*-ului este de 19 m. În interior, fundația este constituită dintr-o umplutură de piatră de stâncă, ce apare la nivelul supe-

rior al fundației. La încă 1,5 m de acest prim *horreum* există un al doilea, cu zidul de nord-sud de aceeași lungime cu primul și lățimea de 9 m. În cazul celui de al doilea, avem de-a face cu un număr mare de contraforți, atât în exteriorul zidului de incintă, cât și în interior. La Gernisara întâlnim o construcție cu caracter militar aparte față de cele cunoscute până acum în Dacia: zidul de incintă al castrului urmează configurația terenului cu poarta de intrare pe latura de nord, iar *principia* și cele două *horrea* sunt amplasate în jumătatea de sud a platoului.

Până în anul 1990, pe întreaga suprafață a castrului au

fost efectuate lucrări agricole, ce au distrus parțial sau chiar total zidurile. Locuitorii așezărilor din apropiere au recuperat piatră în decursul timpului. Cel mai grav afectat a fost inventarul mobil, distrus de brăzdarele plugurilor și împrăștiat pe suprafețe întinse. S-au găsit fragmente ceramice aparținătoare aceluiași vas la distanțe de 6-7 m unul de altul. Cea mai veche monedă descoperită în zonă este un *denar* republican din argint, emis de Marc Antonius, în anii 32-31 a.Ch.; următoarea, un *dupondis* din bronz, din timpul împăratului Nerva (97 d.Ch.). Începând cu *sesterțiul* din bronz emis de Traian și datat 103-110 (?), monedele se succed cronologic, șirul lor încheindu-se cu un *dupondis* din bronz de la Otacilia Severa (soția împăratului roman Filip Arăbul), datat 244-248.

Datarea monedelor de până acum ne îndreptățește să afirmăm că *principia* de la Gernisara a funcționat neîntrerupt, cel puțin în intervalul cuprins între anii 100-250 d.Ch. Ceramica, în totalitate fragmentară, constă din vase de uz curent de proveniență atât dacică (vase

borcan cu butoni, ceașcă cu o singură toartă, fragmente cu brâu alveolar), cât și romană provincială. Cele câteva opaițe, fibule și aplice, unelte din os, *tegulae* cu însemnele legiunilor cantonate aici (NSB și LEG XIII sau LEG XIII G), ținte, cuie,

scoabe, armături metalice, vârfuri de săgeți vin să între-

gească inventarul mobil din castru.

Existența la Gernisara a *denar*-ului de argint datat 32-31 a.Ch., precum și a ceramicii dacice, descoperite la baza zidurilor construcțiilor din castru, ne conduc la convingerea că edificarea castrului s-a făcut peste o locuire dacică.

MINIGLOSAR

Aerarium – cameră de tezaur

Armamentaria – încăperi în care se păstrau stocurile de arme

Atrium – curte interioară
Canabae – așezări civile din apropierea castrului

Castru – tabără, fortificație romană destinată unei garnizoane

Curtină – zid de apărare
Denar, dupondis, sesterț – monede romane din bronz și argint

Horreum – construcție pentru păstrarea cerealelor
Oecus – sediul comandamentului din *principia* unui castru

Principia – edificiul comandamentului din castru
Sacellum – capelă patru-lateră cu absidă, uneori, din cadrul comandamentului unui castru

Substrucție – fundație
Tegulae – țigle, cărămizi (uneori cu inscripție)

Povestea unor acte mici

INSPECȚIE LA RESTAURANT

SIMION CÂLȚIA

Fie că se numea birt, crâșmă, cafenea, locanță sau cine mai știe cum, locul unde te duceai să mănânci și mai ales să stai la un pahar de vorbă cu amicii era una dintre „instituițiile fundamentale” ale României moderne. Este destul să te uiți peste piesele lui Caragiale pentru a vedea cât de mult din zbuluciumul societății se consumă în acestea. Dacă firme precum Capșa, Fialkovski sau Oteteșanu, mai târziu restaurantul de la Athénée Palace desfășurau splendoarea necesară atragerii elitei, numeroase mici localuri serveau o clientelă mai modestă și ca atare mai puțin pretențioasă.

De altfel, acestea erau cele care dădeau de lucru inspectorilor sanitari. Lipsite de fast și strălucire, ele nu trebuia să fie, în nici un caz, lipsite de igienă. Tentația unora de a ignora reglementările sanitare era însă târziu restaurantul de la Primărie. Funcționa o relație diferită de cea de azi – un război între funcționar și cetățean –, în care ceea ce conta era bunul mers al societății.

În 1933, o astfel de locanță, „debit de restaurant cu băuturi spirtoase” din Galați a fost găsită de către inspectorii Consiliului de igienă și ocrotire al municipiului funcționând fără aviz sanitar și i s-a pus în vedere proprietarului să obțină aprobarea respectivă. Cererea lui a fost urmată de o vizită a funcționarilor Primăriei. Pe baza celor constatate, vicepreședintele Consiliului orașului îi dă aprobarea de funcționare, cu condiția efectuării a nu mai puțin de șapte modificări, și aceasta în termen de zece zile, în caz contrar „prezentă autorizație se va retrage și localul va fi închis”.

Cele șapte cerințe ale edililor oferă o ocazie destul de rară de a vedea în ce condiții funcționa un restaurant. La punctul unu se impune instalarea unei „chiuvete în bucătărie pentru spălat vesela, cu scurgere într-o fosă cu fund pierdut”.

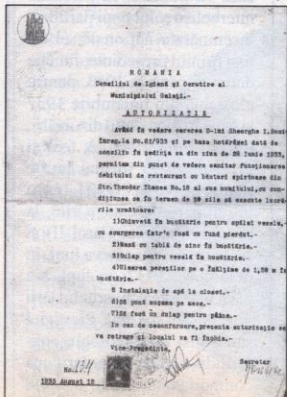
O „masă cu tablă de zinc în bucătărie” urma să ofere o suprafață ușor de curățat de resturi vegetale și mai ales animale, evitându-se astfel rămânerea de resturi ce s-ar fi stricat rapid și ar fi putut contamina mâncarea proaspătă pregătită a doua zi. De asemenea, „uleerea pereților pe o înălțime de 1,50 m în bucătărie” permitea ca aceștia să fie ușor de spălat la sfârșitul fiecărei zile. Tot în aceeași logică se înscrie și obligația de a pune mușamale pe mese.

Două dulapuri noi, unul pentru veselă și altul pentru pâine, urmau să le protejeze de muște și de praf. Locanta avea și closet pentru clienți, în mod cert cu fosă septică, altfel obligația de a-i face „instalație de apă” ar fi fost lipsită de sens.

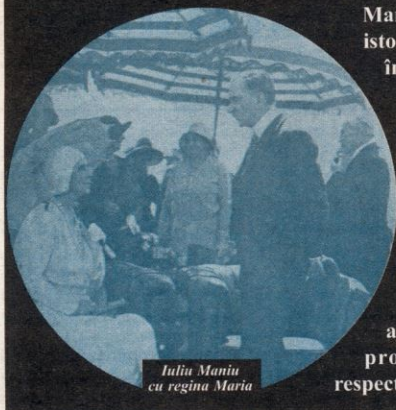
Două lucruri trebuie subliniate. În primul rând, viteza cu care sunt de făcut lucrările: o fosă, instalarea unei chiuvete și a apei la closet, vopsit bucătăria, două dulapuri – de comandat bine-înțelese –, toate acestea în zece zile în care localul continuă să funcționeze. Orice comparație cu ziua de azi este înfrustrătoare.

Mai important însă este de observat nivelul de igienă care este impus și unui

birt dintre cele mai modeste. Această banală autorizație contrazice flagrant 50 de ani de propagandă, care căuta să ne convingă că numai în „epoca nouă” statul are grijă de oameni. Nu numai că grija pentru igiena publică este prezentă, dar ea se face într-un mod lipsit de ostilitate. Deși în neregulă, localul nu este închis – ceea ce ar fi afectat nu numai pe patron, cât și pe angajați și clienți; mai mult, i se indică clar și în detaliu ce are de făcut pentru a intra în normal. Întâmplările cu funcționari care nu-ți spun nici ce hârtii îți trebuie, cu atât mai puțin să te ajute, sunt dintr-o altă țară. ■

IULIU MANIU

Iuliu Maniu
cu regina Maria

Maniu a fost o personalitate singulară, un istoric al perioadei contemporane scriind îndrăgostit despre un unicum. A trăit în mijlocul societății românești, a slujit-o cu abnegație, dar, neîndoindu-se, el s-a comportat altfel decât alți mari bărbați de stat, creatori ai României moderne și contemporane. Unii dintre aceștia l-au întrecut în realizări, s-au afirmat – ca și el – ca slujitori devotați ai neamului lor, dar comportamentele lor nu pot fi asemuite. El a fost un caz singular, provocând iritarea multora, dar și respectul datorat unui om deosebit.

Academician DAN BERINDEI

Viața lui s-a confundat, în momente hotărâtoare, cu cea a națiunii. S-a născut – cu patru ani înainte ca România să devină un stat independent – într-o Transilvanie aservită de șase ani opresivului sistem dualist, a studiat, ca mulți alți tineri ai generației lui, în limbi și în școli străine, însușindu-și un temei de învățătură care-i va fi neconținut de folos, în definirea personalității și în lupta în care a fost angajat în întreaga existență. De tânăr s-a avântat în activitatea politică, slujind, totodată, neîntrerupt, cu fapte și nu cu vorbe, nu doar interese străne de partid, ci interese naționale.

Românii asigură ordinea la Viena

Membru de tânăr al Partidului Național Român, a fost cuprins în 1897, la numai

24 de ani, în Comitetul de conducere; în 1904, la 31 de ani, a devenit vicepreședinte al partidului, a cărui președinție și-o va asuma, după Marea Unire, în 1919. Când, în 1926, a fost constituit prin fuziune Partidul Național-Tărănesc, care va dobândi în perioada interbelică rolul unui partid de însemnătate națională, el i-a fost primul președinte, funcție deținută până în 1933, pentru a o relua din noiembrie 1937 și până în momentul dizolvării, din 30 iulie 1947. A fost și prim-ministru în mai multe rânduri, în 1928-1931 (cu o întrerupere de câteva zile, la revenirea regelui Carol II) și din nou, pentru câteva luni, în octombrie 1932; în fapt, s-a găsit în fruntea guvernului țării doar doi ani și o lună. Prestigiul său a fost însă deosebit, conferindu-i-l atât singularitatea comportamentului în peisajul

politic românesc, cât și rolul esențial pe care-l jucase în evoluția procesului istoric al Marii Uniri, etapa cea mai rodnică și fastă a existenței sale.

Ultimele decenii ale ființării monarhiei dualiste austro-ungare reliefaseră contemporanilor puternica personalitate a lui Maniu. Implicat în conducerea Partidului Național Român, el fusese ales, în 1906, în condiții vitrege de discriminare politică și electorală, deputat în Parlamentul de la Budapesta, deținând mandatul timp de patru ani. Activitatea parlamentară i-a dezvăluit curajul și intransigența. Participase apoi la negocierile cu guvernul ungar, prin care se încercase găsirea unui teren de înțelegere, tentativă eșuată, dar care evidențiasse, între altele, capacitățile excepționale

de negociator ale lui Maniu. În timpul primului război mondial, refuzând să facă declarația de fidelitate față de Regatul Ungariei, se văzuse mobilizat și trimis pe frontul din Italia.

Dar în 1918, monarhia „din petice” a cunoscut un proces de disoluție, oferindu-se popoarelor ei captive prilejul eliberării și al împlinirii visurilor celor mai îndrăznețe. Partidul Național Român și-a reluat activitatea, iar Iuliu Maniu, simplu locotenent în Regimentul 64 Orăștie, a intrat în luna octombrie pe ușa cea mare a istoriei. În anarhia generalizată, el a fost factorul mobilizator și organizator al masei de soldați români aflate în capitala imperiului. Zeci de mii de ostași au fost grupați sub conducere românească, comanda supremă fiind încredințată generalului Ioan Boeriu, iar ministrul de Război al monarhiei, generalul Stăger-Steiner, a fost bucuros de existența acestui corp de oaste, care putea asigura ordinea. Maniu a obținut birouri chiar în clădirea Ministerului de Război din Viena. Unitățile românești aveau să fie trimise spre Transilvania, constituind osatura militară a procesului de preluare a autorității de către români.

Îl refuză pe Brătianu

Iuliu Maniu s-a afirmat într-un al doilea timp la Arad, cu prilejul tratatelor duse cu reprezentantul noului guvern ungar Oskar Iászi, între 31 octombrie/13 noiembrie și 2/15 noiembrie, când, intransigent, a declarat demnitarului ma-

ghiar că ceea ce doreau românii era „despărțirea totală”, respingând prin aceasta, în numele națiunii sale, orice încercare de cosmetizare a situației obiective în care se ajunsese. Tot el avea să aibă un rol activ în întocmirea *Rezoluției* de la Alba Iulia, căpătând sarcina istorică de a o susține în fața Marii Adunări. „Privim în înfăptuirea unității noastre naționale, spusesse el, un triumf al libertății românești”, evidențiind totodată că, prin adoptarea *Rezoluției*, se urmărea „a întemeia pentru vecie România unitară și mare și de a se institui pentru totdeauna o adevărată democrație și deplină dreptate socială”. Parafrazând pe Bălcescu, el rostise atunci un mare adevăr: „Istoria ne-a învățat că nu trebuie să așteptăm nimic de la împărații străini și de la fiii altor neamuri, ci de la propriile noastre puteri”, evidențiind totodată, că singura forță a națiunii „e aceea provenită prin unirea tuturor românilor”.

Ales președinte al Consiliului Dirigent, guvern interimar al Transilvaniei în perioada de tranziție spre deplina unificare, Iuliu Maniu a fost artizanul ardelean al acestui atât de important și delicat proces, care trebuia să ducă la constituirea statului instituțional unitar, iar el avea

să se afirme în memoria colectivă a națiunii ca una dintre marile personalități ale desăvârșirii unificării statale a românilor.

După înfăptuirea României Mari, el a trebuit să se adapteze noii situații fericite, în care urma să slujească națiunea, în cadrul noului stat desăvârșit. A căutat să transforme Partidul Național Român într-o forță politică prezentă în întreaga țară și a refuzat, în 1919, propunerea lui Ion I.C. Brătianu pentru o fuziune cu Partidul Național Liberal, ceea ce avea să repete în 1921. Neacceptând în fapt o subsumare, s-a implicat în realizarea unei noi forțe politice. În 1926, acest proces a fost finalizat prin fuziunea dintre Partidul Național și cel Țărănesc, condus de Ion Mihalache. Prim-ministru avea să devină abia în 1928.

Calm și demnitate

În România Mare, Iuliu Maniu a jucat un rol central, dar, exceptând etapa mai înainte evocată, el s-a impus

În fața Cabinetului, după ceremonia depunerii jurământului în fața suveranului

mai ales ca fruntaș al opoziției, timpul său de guvernare fiind restrâns. În deceniul al treilea, s-a împotrivit omnipotenței pe care o dobândise Ion I.C. Brătianu, marele artizan al desăvârșirii României, izbutind după moartea acestuia să înlăture Partidul Național Liberal de la putere, prin acțiunile întreprinse în 1928, când a recurs la uriașe adunări de mase, la București și apoi la Alba Iulia. În deceniul al patrulea, a fost un oponent – dar care n-a reușit să-și impună punctul de vedere! – al treptatei ascensiuni spre domnie autoritară și dictatură a regelui Carol II. Deși n-a avut decât satisfacția înlăturării regelui de la cârma țării – a cărui suire pe tron tot el o sprijinise cu zece ani mai înainte, nădăjduind în rolul pozitiv pe care ar fi trebuit să-l joace –, a reprezentat pentru națiune, în etapa dată, personalitatea puternică, apărătoare a democrației.

Ultimul deceniu și jumătate din viață avea să-l petreacă implicându-se ca opozant al regimului mareșalului Antonescu, iar apoi, ducând o luptă de ariergardă împotriva preluării țării de către comuniști, proces pe care refuzase să-l accepte ca posibil, încrezător peste măsură, de data aceasta, în sprijinul marilor puteri occidentale. A luptat pe baricadele rezistenței, bătrân și bolnav, până la ultimul act al vieții libere, în vara anului 1947, apoi cu demnitate a înfruntat golgota ultimilor ani, stingându-se în condiții inumane, în urmă cu 50 de ani,

în teribila închisoare de la Sighet.

În perspectiva timpului scurs, el rămâne o puternică personalitate, caracterizată în primul rând prin inflexibila sa voință, prin refuzul de a renunța la pozițiile pe care le considera cele îndrituite. Omul sobru, de o politețe desăvârșită – pe care, tânăr student, am avut privilegiul de a-l cunoaște, în lunile decisive din vara anului 1944, rămânând și astăzi sub impresia afabilității sale, paradoxal distante și totodată apropiate –, surd la atacuri, era un intransigent și așa s-a manifestat, cum am amintit, în relația sa cu regele Carol II ori în cea cu mareșalul Antonescu, și, mai ales, înfruntând teribile

scriind că, „până nu se ajungea la ce voia el, fără chiar să-și formuleze părerea, seria ședințelor nu se sfârșea”. Iar Pamfil Șeicărul a remarcat și el: „D. Maniu este un om de o îndelungată răbdare, de exasperantă răbdare, ce-și reazimă acțiunile pe osteneala nervilor adversarului... practică războiul de uzură, ocolește lupta decisivă, spațiază hărțuilele... este d. Maniu neîntrecut în arta de a-și exaspera adversarii”. Se mai adăuga la aceasta capacitatea sa de a-și masca simțăminte, de a nu le exterioriza, întemeindu-se, totodată, pe integritate și incoruptibilitatea sa, însușiri, din păcate, nu prea des întâlnite.

În România Mare interbelică, deși a vrut să inaugureze o „eră nouă”, cum anunța, preluând puterea la sfârșitul deceniului al treilea, i-a

revenit destul de puțin timp pentru a guverna efectiv și guvernările sale n-au lăsat urme prea adânci. În schimb, ca personalitate, s-a afirmat cu vigoare, între altele și prin refuzurile sale! În multe rânduri, între 1919 și toamna 1944, a refuzat formarea guvernelor, în înfruntarea cu Ionel Brătianu n-a ezitat să impună partidului său abținerea de la încoronarea din 1922 și respingerea Constituției din 1923, considerată „liberală”. Politicosul și amabilul bărbat de stat n-a șovăit de a se exprima răspicat și intransigent, refuzând să se plece în raporturile sale succesive cu regele Carol II, cu Ion Antonescu și apoi cu puterea comunistă. ■

Istoria ne-a învățat că nu trebuie să așteptăm nimic de la împărații străini și de la fiii altor neamuri, ci de la propriile noastre puteri.

riscuri, în ultimul an al activității sale publice, în 1947, inclusiv în timpul procesului, manifestându-se cu un calm și o demnitate care au atins irealul, în acele vremuri de cumplită încercare.

S-a afirmat prin refuzurile sale

Maniu era un negociator desăvârșit, dar el nu negocia pentru a se tocni, ci pentru a convinge cealaltă parte de dreptatea sa. O făcea cu o stăruință și o artă desăvârșită, refuzând în fapt să accepte un compromis, decât atunci când îl considera neapărat necesar. Inteligentul Constantin Argetoianu a sesizat această trăsătură a contemporanului său,

În rândurile ce urmează, Iuliu Maniu descrie momentele dinaintea și cele imediat următoare revenirii în țară a lui Carol II. Memoriul său, redactat în decembrie 1934, avea drept scop să explice atitudinea pe care șeful Partidului Național-Țărănesc – și prim-ministru al țării, în acel moment – o avusese față de Restaurație. Maniu accepta revenirea lui Carol – se opusese, cum am văzut, chiar dacă fără hotărâre, la decăderea lui din dreptul la succesiune –, dar nu și pe cea a Lupeascăi. A avut naivitatea – gravă deficiență pentru un om politic – să-și închipuie că putea controla situația și-și putea impune voința, în condițiile în care nici măcar mulți dintre oamenii politici care îl înconjurau nu-i stăteau alături.

MEMORIUL DOMNULUI IULIU MANIU ÎN CHESTIUNEA RESTAURAȚIEI

LAURA COSOVANU

În situația aceasta se prezintă la mine într-o zi, la finele lunii mai 1930, maiorul Precup, bun cunosător al meu, devotat al Alteței Sale Principele Carol, și care a avut un rol hotărâtor în procesul Manoilescu, și mă informează că a fost la A.S.R. Principele Carol, care l-a rugat să vie la mine să mă întrebe ce atitudine voi avea eu, dacă El, A.S.R. Prințul Carol, într-o zi se va hotărî să vină acasă. Eu l-am încredințat să spună A.S.R. Prințul Carol că nu e nevoie de aceasta și nu trebuie să facă nimic, pentru că A.S.R. Prințul Nicolae, în 18 iulie, va pleca la Paris, când va căuta o întâlnire cu A.S.R. Principele Carol și cu această ocazie se vor putea discuta lucrurile și până când îl voi putea vedea și eu. L-am întrebat pe maiorul Precup ce va fi cu d-na Lupeșcu? Mi-a răspuns:

„Nu vine în țară”. L-am spus apoi, dacă cu toate acestea, din motive pe care eu nu le pot aprecia și nu le cunosc, A.S.R. Principele Carol s-ar decide să facă un pas hotărâtor independent, în mine nu va găsi un dușman, ci un binevoitor. Maiorul Precup a plecat imediat înapoi și s-a reîntors

apoi la București, unde a sosit a 4 iulie 1930 și mi-a comunicat că A.S.R. Prințul Carol a plecat din Paris cu scopul de a veni la București, că A.S.R. Prințul Carol contează pe bunăvoința mea, rugându-mă să nu fac nimic împotriva lui și să îmbrățișez ideea Restaurării, deoarece A.S.R. Prințul Carol nu mai putea aștepta, și că el, Precup, pleacă în aceeași seară înapoi, pentru a-L întâlni din drum, că să-L comunice hotărârea mea. Eu i-am spus părerea mea: Că ar fi fost mai bine dacă ar fi așteptat sosirea A.S.R. Principele Nicolae, dar dacă s-a hotărât altfel, eu îl voi primi cu toată bunăvoința și nu-l voi face nici o greutate. L-am întrebat despre timpul precis când poate să sosească A.S.R. Prințul Carol. Nu mi-a știut da un răspuns precis, dar ne-am înțeles că mă va ține în curent prin maiorul Nicoară.

Într-adevăr maiorul Nicoară, în noaptea următoare, la ora 12, a venit la mine și mi-a comunicat că A.S.R. Prințul Carol de fapt a plecat din Paris, este în drum și că a doua zi dimineată va pleca din München cu avionul spre București, va ateriza la Cluj, pentru a lua benzină, semnaland probabilă sosire

Demonstrație în Dealul Patriarhiei, contra impozitelor prea mari

la București pe după-masă la ora 6. Mi-a dat informația că partidul d-lui mareșal Averescu a făcut un plan de a readuce pe A.S.R. Prințul Carol și că în acest scop o echipă de partizani ai d-lui mareșal Averescu așteaptă pe A.S.R. Prințul Carol la Viena, gata de plecare cu un avion. Dar tot atunci mi-a dat și o informație inexactă, care m-a derutat și care mi-a impus o atitudine din care au urmat serioase neplăceri pentru mine și o răstălmăcire a atitudinii mele care dăinuiește și azi. Mi-a comunicat anume că partizanii d-lui mareșal Averescu au ținut în aceeași noapte o consfătuire intimă la dl. Mihail Manoilescu, la care ar fi luat parte între alții și d-nii Goga și Iunian, în care consfătuire s-ar fi discutat amănuntele readucerii A.S.R. Prințul Carol prin ei și a restaurării organizate de ei, afirmându-mi că i-ar fi văzut pe d-nii numiți cu ochii săi.

Afirmația aceasta, care s-a dovedit ulterior inexactă în ce privește pe dl. Iunian de a fi luat parte fără știrea d-lui Ion Mihalache – pe care în mod direct îl întrebam în această privință – la o consfătuire străină de partidul nostru pentru restaurarea A.S.R. Principele Carol, mi-a impus o reticență desăvârșită și o discrețiune îndoită. De aceia nu numai că nu am spus nimic în preziua colegilor din guvern, fapt pentru care ulterior am cerut scuze, dar am făcut declarații în sens contrar. M-am mărginit în preseara sosirii Alteței Sale Regale Principele Carol să fac următoarele demersuri: l-am chemat la mine pe dl. colonel Manoilescu, adjutantul Alteței Sale Regale Prințul Nicolae, și l-am rugat să se prezinte îndată după sosirea din provincie, unde era în inspecțiune, Alteței sale Regale Prințul Nicolae încă în aceeași seară, ca să-mi ceară o audiență imediată, având să-l comunic lucruri extrem de importante. Am chemat la mine pe dl. ministru al Armatei, pe generalul Condescu, i-am comunicat că A.S.S. Prințul Carol ca mâine seară are să sosească la București și l-am rugat să dea ordin Corpului de Armată din Cluj și Iași ca imediat să pună în stare de acțiune toate trupele care se găsesc pe teritoriul acelor Corpuri

de Armată, să consemneze ofițerii în cazarmă și să fie în orice moment gata pentru a face față eventualelor incursiuni pe care le-ar întreprinde ungurii sau rușii la știrea venirii A.S.R. Prințului Carol în țară. Dl. general Condescu s-a pus imediat în contact cu dl. general Samsonovici, șeful Marelui Stat Major, și împreună au luat toate măsurile necesare.

Alteța Sa Regală Prințul Nicolae m-a primit în aceeași seară. A venit după mine dl. colonel Manoilescu, căruia în drum i-am comunicat, având perfectă încredere în devotamentul său pentru Dinastie și A.S.S. Prințul Carol, obiectul audienței mele, adică sosirea A.S.R. Prințul Carol. S-a bucurat foarte mult și ne-am înțeles asupra unor detalii.

Alteței Sale Regale Principelui Nicolae i-am comunicat pe scurt cele știute și l-am propus să fie de acord – rămânând să vorbesc și cu ceilalți regenți – ca A.S.R. Prințul Carol să intre în țară, să fie primit în mod convenit, să fie găzduit la Palatul Cotroceni, ceea ce dacă A.S.R. Prințul Nicolae nu ar putea face, să se învoiască să-L primesc eu la Președinția Consiliului, unde există o convenită locuință pentru El. A.S.R. Prințul Nicolae a primit suprins, dar cu mult calm știrile raportate și a acceptat întru toate propunerile mele cu multă bunăvoință pentru A.S.R. Prințul Carol.

În dimineața următoare am mers la dl. Alexandru Vaida Voevod, pe care în preziua îl prevenisem, și i-am comunicat că A.S.R. Prințul Carol deseară va sosi la București. De la dânsul am mers la regentul Sărățeanu și i-am comunicat sosirea A.S.R. Principele Carol pentru deseară, rugându-l să se învoiască la fel cu Prințul Nicolae, la reînțoarcerea Lui. L-am rugat mai departe ca în cazul când A.S.R. Principele Nicolae va voi să rămână regent, să-și dea demisia din regență pentru a face loc A.S. Prințului Carol, ceea ce dl. Sărățeanu a aprobat fără nici o rezervă. După dejun, la ora 3.30, m-am prezentat la regentul Patriarh Miron, i-am comunicat sosirea A.S.R. Prințul Carol, cerându-i învoirea pentru intra-

Lui Carol II îi plăceau uniformele militare

rea Lui în țară și intrarea în regență, învoire pe care a dat-o fără nici o ezitare. După acestea i-am comunicat d-lui Mihalache și celorlalți domni miniștri chemați la Președinția Consiliului sosirea A.S.R. Prințul Carol și l-am rugat pe dl. Vaida să ia cu sine pe Prefectul Poliției, dl. general Nicoleanu, și 100 de jandarmi, să se ducă la Aerodromul Băneasa pentru a-L întâmpina pe Alteța Sa Regală prințul Carol și a-L conduce la Cotroceni.

Spre nenorocire, A.S. Prințul Carol a fost silit să aterizeze în drum, la Vad, și din cauza aceasta a sosit la Cluj mai târziu decât trebuia, și în drumul dintre Cluj și București l-a surprins un vifor în Carpați, din care cauză a sosit în București cu câteva ceasuri de întârziere. Această întârziere a încurcat întregul mers al lucrurilor. D-nii Vaida și Nicoleanu văzând că A.S.R. Prințul Carol nu sosește, nici după sosirea avionului regulat de pasageri, s-au reîntors în oraș, crezând că A.S.R. Prințul Carol nu mai vine. A.S.R. Prințul Carol sosind mai târziu cu avionul pe aerodrom și văzând că nu-L așteaptă nimeni în afară de un detașament de jandarmi, care trebuia să stea la dispoziția d-lui Vaida, și de câțiva ofițeri de la Regimentul de Vânători, care se vede erau preveniți, a plecat cu aceștia din urmă la cazarma Regimentului de Vânători și de acolo la Palatul Cotroceni, dând prin aceasta sosirii A.S.R. Principele Carol un caracter cu totul neavenit.

Din toate acestea rezultă privitor la revenirea A.S.R. Prințul Carol, că:

1. Eu și partidul nostru a fost singurul [sic!]

care în mod consequent și conștient am susținut cauza A.S. Prințul Carol, fără ezitare și cu tot riscul pe care-l comporta chestiunea.

2. Revenirea Alteței Sale Regale Prințul Carol nu a fost surpriză pentru mine și pentru guvern, ci a fost un lucru pregătit în mod conștient și consequent.

3. Revenirea Alteței Sale Regale Prințul Carol nu a fost impusă guvernului meu de evenimente în fața cărora a trebuit să mă plec, ci a fost un lucru știut și voit de mine și pe care l-aș fi putut împiedica

cu mare ușurință, dacă aș fi voit, și că măsurile luate de alții au fost cu totul inutile și superflue.

4. Restaurarea ordinii legale la tron s-a întâmplat ca o urmare a opiniei publice pregătită și de mine în acest sens și ca o manifestare firească a considerațiunilor mele de natură monarhică și dinastică.

5. Readucerea A.S.R. Prințul Carol a fost o necesitate în scopul unei guvernări liniștite care nu se putea face în absența unui pretendent de tron susținut pe baza drepturilor sale legitime de opinie publică a întregii țări și că

6. D-na Lupescu nu trebuia să se reîntoarcă în țară.

Îndată însă după sosirea A.S.R. Prințul Carol, lucrurile au început să se dezvolte nepotrivit. Influența anturajului Său s-a validat fără amânare.

După sosirea la Cotroceni, m-am prezentat la A.S.R. Prințul Carol și din conversația care s-a desfășurat am constatat că este indispus față de mine și că este sub impresia unor informațiuni greșite și direct dușmănoase mie. Neturbat de această împrejurare, am discutat modalitatea venirii Lui la domnie și ne-am înțeles în mod categoric că El va intra în regență în locul A.S.R. Prințul Nicolae sau al d-lui Sărățeanu, așa după cum urma să ne înțelegem a doua zi de dimineață. Chestiunea d-nei Lupescu nu am pus-o deloc în discuție – ar fi fost cu totul nepotrivit în împrejurările date – iar pe de altă parte nu voiam să intru în discuțiunea unei chestiuni pe care o consideram tranșată prin

declarația făcută d-lui Ciolan și comunicată mie direct. Acestea s-au întâmplat noaptea între orele 2 și 3. Dimineața, la ora 6, d-nii Ion Mihalache și Gh. Iunian mi-au comunicat că au fost în audiență la A.S.R. Prințul Carol și că Alteța Sa Regală le-a spus că vrea să fie proclamat Rege și că domniile lor Mihalache și Iunian sunt de acord cu această părere a Alteței Sale Regale. Am fost foarte surprins de această întorsătură a lucrurilor, care îmi doboră tot planul de procedare. ■

(Va urma)

Pagină din presa vremii,
relatând povestea revenirii lui Carol II

Când se va rezolva problema locuințelor în România?

„Am hotărât ca la Banca Națională să lansăm doar cărți bune.” Astfel și-a început cuvântul de salut domnul Mugur Isărescu, guvernatorul Băncii Naționale a României, la ceremonia lansării cărții domnului Nicolae Șt. Noica, *Între istorie și actualitate. Politici de locuire în România*, apărută la Editura Mașina de scris, București, 2003. Domnul guvernator știa că este o carte bună, pentru că îi semna Prefața. Noi, cei prezenți, ne-am lămurit de acest lucru răsfoind cartea și asistând la dezbaterile pe care le-a generat în elegantul Hol de Marmură al Băncii Naționale a României, în ziua de 2 iulie.

O carte bună stârnește mai multe întrebări decât poate să rezolve. Profesorul universitar Nicolae Șt. Noica ne propune, în cele 204 pagini, o trecere în revistă atât a actelor normative din domeniu, cât și a realizărilor concrete, privite nu numai ca înfăptuiri fizice, ci și din punct de vedere uman, sociologic. Tabele statistice întăresc demonstrația. Este, de altfel, prima oară când apare un asemenea studiu monografic în literatura de specialitate, după 1910.

Imaginea pe care o capătă cititorul este una a dezastrului reprezentat de cei 50 ani de comunism, din acest punct de vedere. Și ce demonstrație mai elocventă poate fi decât faptul că fostele cartiere de locuințe construite în perioada interbelică de diferite instituții pentru salariații lor (Primăverii sau Cotroceni) au devenit zonele rezidențiale cele mai

râvnite și de nomenclatura comunistă, dar și după 1990?! Comparăți casele din Primăverii, Cotroceni, din zona Dristor (câte au mai rămas) cu un apartament la bloc din Bercești și puneți-vă întrebați: ce aș alege?

Locuințele individuale s-au ridicat în perioada interbelică, prin credit ipotecar. Autorul cărții este cel care a reintrodus acest mecanism. După cum mărturisise guvernatorul Băncii Naționale a României, Mugur Isărescu, încă din 1998 ministrul Noica

l-a abordat pentru a găsi soluția prin care băncile să reînceapă să acorde credit ipotecar. Și astfel s-a născut Agenția Națională pentru Locuințe (ANL).

Întrebarea – pe care am reprodus-o în titlul acestei prezentări –, adresată de moderatorul dezbaterii, domnul Cristian Păunescu, director în B.N.R., nu și-a putut afla un răspuns. Este limpede însă că începutul a fost făcut și actuala explozie a creditului ipotecar – inclusiv cu consecința mai puțin plăcută a creșterii spectaculoase a prețului de vânzare al locuințelor deja existente – arată că va mai dura până ce se va reînoda firul normalității și până când cei mai mulți români vor avea casa lor individuală, nu un apartament la bloc. Până atunci, ne rămâne lectura unei cărți bine scrise despre cum locuiau bunicii noștri. ■

Dorin MATEI

CAPTOR

1 **1804.** Se naște la Paris Amandine Lucie Dupin de Francueil, viitoare baroană Dudevant, nimeni alta decât celebra scriitoare George Sand. Este fiica colonelului Maurice Dupin, aghiotant al marelui mareșalului Joachim Murat, cel căsătorit cu sora lui Napoleon. Un capitol important al tumultuoasei vieți a romancierii îl va constitui relația ei de dragoste cu pianistul și compozitorul polonez Frédéric Chopin, pe care îl cunoaște în 1836, datorită muzicianului Franz Liszt.

În ultima vreme, la apropierea bicentenarului nașterii ei, se vorbește intens despre aducerea la Panthéon a rămășițelor sale pământești, aflate pe proprietatea familiei de la Nohant, alături de mama și bunica.

14 **1917.** „La Iași, capitala României cotropite, însă recent reînviată cu concursul misiunii noastre militare, acest 14 iulie a fost aniversat ca sărbătoare națională a celor două țări ale noastre. În Conservatorul devenit Legația Franței, sala de concert era prea mică pentru a-i cuprinde pe ofițerii, infirmierele, călugărițele etc., care se înghesuiau în jurul generalului Berthelot și al generalului Prezan, generalisimul armatei române. Mulțimea umpluse camerele vecine, scara și imensa curte, aclamând Franța și cântând *Marseieza*“, nota în *Confesiunile unui bătrân diplomat* contele de Saint-Aulaire, ministrul plenipotențiar al Franței în timpul primului război mondial.

19 **1989.** *Washington Post* scrie despre motivele demisiei primului ministru, Sosuke Uno, cel dintâi om politic japonez care și-a părăsit postul din cauza relațiilor cu o femeie. Când o întâlnește pe gheșă Nakanishi prima oară, Uno era membru important al Parlamentului. Un an mai târziu, el a devenit premier și atunci a sunat-o la telefon pe Nakanishi ca să-i comunice că medicii i-au recomandat să se rețină de la relații intime. Gheșă a declarat că s-a decis să dea publicității legătura cu Uno nu din orgoliul rănit al femeii părăsite, ci din convingerea că un bărbat care se comportă atât de grobian cu o femeie nu poate conduce o țară.

20 **1926.** Cu o sănătate perfectă, la 49 de ani, moare Feliks Dzerjinski, supranumit Feliks cel de fier, creatorul Comisiei extraordinare pentru combaterea contrarevoluției și sabotajului (CEKA), din țara sovietelor. „Când mă uit la întregul nostru aparat, la întregul nostru sistem de conducere, la birocrăția noastră incredibilă, la nemaipomenita dezordine care domnește în ciuda atâtor formalități, sunt literalmente îngrozit.“ După aceste cuvinte, pronunțate în fața plenului C.C. în vara anului 1926, ajunge acasă, face un infarct și moare. Ironia sorții face să fie cel dintâi bănuțat a fi victima unui asasinat medical în Rusia sovietică.

22 **1361.** Locuitorii suedezi ai insulei Gotland observă primele corăbii ale flotei vicleanului și ambițiosului rege danez Waldemar IV, poreclit de contemporani Cel Rău, care voia să cucerească insula ca să poată controla porturile din sudul Suediei. Bat clopotele și bărbații pun mâna pe arme. Două zile mai târziu pier în luptă 2.000 de locuitori ai insulei; casele sunt incendiate. Capitala Wisby își deschide porțile. În august, când Waldemar IV părăsește orașul, corăbiile lui sunt încărcate cu multe obiecte din aur și argint. Trei dintre nave se scufundă imediat după ce ridică ancora.

24 **1943.** Începe ședința Marelui Consiliu Fascist, în cadrul căruia oponenții lui Mussolini reușesc să obțină, cu 19 voturi pentru și 7 contra, un ordin de zi care, invitând pe rege „să-și asume comanda forțelor armate și deplinătatea puterilor sale constituționale“, îi dau un vot de blam Ducelui și regimului instaurat de el. A doua zi, seara, ducându-se la rege, Mussolini află, surprins, că demisia i-a fost acceptată și că s-a constituit un nou guvern. La ieșirea din palat, este urcat într-o ambulanță și transportat într-o cazarmă din Roma.

CURTEA DOMNEASCĂ DE LA BACĂU

În vara anului 1967 se descoperea la Bacău locul unde, în urmă cu 491 de ani, se desfășurase o viață intensă, legată de personalitatea lui Alexandru, cel dintâi fiu al lui Ștefan cel Mare și Sfânt. Cercetările arheologice au scos la lumină fundațiile subterane aparținând Curții domnești, relevând o pagină de istorie a Moldovei din secolul XV.

Complexul de clădiri al Curții domnești a fost construit când Alexandru s-a stabilit la Ba-

cău, ca namestnic – locțiitor direct al domnului –, cu împuterniciri speciale pentru partea de sud a Moldovei.

Este în afară de orice îndoială că palatul voievodal fusese amplasat acolo în funcție de realitățile strategice ale Moldovei. Și în alte orașe ale țării s-au stabilit reședințe domnești, cu rol economic și politic: la Suceava, Iași, Vaslui, Piatra Neamț, Hârlău, Huși, Cotnari.

Prof. dr. ALEXANDRU ARTIMON

Prima mențiune documentară despre existența Curții domnești la Bacău o avem în actul emis de cancelaria lui Ștefan cel Mare, la 20 aprilie 1491. Încă de la venirea la conducerea Moldovei, în 1457, Ștefan Voievod a urmărit să organizeze

temeinic țara, atât pentru necesități economice, cât și pentru apărare împotriva invaziei străine și, în special, a pericolului otoman. Numai astfel explicăm consolidarea cetăților, curților domnești, mănăstirilor și ridicarea unor noi construcții cu caracter civil și militar. În același timp, Ștefan a oferit danii unor slujitorii domnești, pentru a-i atrage de partea sa, și a dat noi privilegii comerciale negustorilor străini. Obiectivul lui prioritar a fost apărarea Moldovei împotriva tuturor pericolelor din exterior.

Legături cu Transilvania și Țara Românească

În 1467, are loc expediția lui Matei Corvin, regele Ungariei, în Moldova, care se soldează

cu victoria strălucită a oastei lui Ștefan, la Baia. Urmează expedițiile nereușite ale lui Radu cel Frumos, domnul Țării Românești, în Moldova. În consecință, în 1473, Ștefan intervine în Muntenia, unde instalează, în Cetatea Dâmboviței (București), ca domn, pe Laiotă Basarab, făgăduit a se integra în coaliția antiotomană. După opinia noastră, aceste evenimente l-au determinat pe Ștefan cel Mare să se gândească la stabilirea reședinței fiului său Alexandru la Bacău, cu scopul de a supraveghea mai îndeaproape această zonă a Moldovei, cu legături spre Transilvania și Țara Românească.

Deși foarte tânăr (avea pe atunci doar 14 ani), ambițiosul și energicul Alexandru se distinge, alături de tatăl său, în luptele purtate împotriva otomanilor, la Vaslui (1475) și Războieni (1476). Este perioada în care a început și ridicarea complexului de clădiri aparținând Curții domnești de la Bacău. În 1481, o parte din aceste clădiri, inclusiv palatul voievodal, erau deja terminate. În orice caz, la 8 iulie 1481, când Ștefan Voievod a obținut o strălucită victorie asupra lui Basarab, domnul Țării Românești, la Râmnicu Sărat, luptă la care

Ctitori și ctitorii

Doi fii ai lui Ștefan cel Mare și-au legat numele de Bacău: Alexandru și Bogdan III (Bogdan cel Orb). Între anii 1476 și 1491 primul a construit acolo o curte domnească, pentru a-i servi ca reședință, și a înălțat biserica Precista, iar al doilea a consolidat și întreținut ansamblul domnesc până la dispariția sa, în 1517.

*În pp. 66-67:
ceramică de uz casnic scoasă la iveală în timpul descoperirilor arheologice*

participase și Alexandru, palatul funcționa. La 16 ianuarie 1482, Alexandru se afla la Bacău, când a primit poruncă de la tatăl său ca, în fruntea oștilor, să întreprindă o expediție împotriva lui Tepeș, domnul Țării Românești, soldată cu cucerirea cetății Crăciuna, la 10 martie același an.

Două zile mai târziu, Alexandru se afla încă la Bacău; nu plecase în expediție, așa cum rezultă dintr-un act dat din Curtea domnească, prin care cerea judeului Brașovului rezolvarea unor probleme ce priveau zona sa de activitate.

Din datele istorice reiese că la Bacău Alexandru conducea ca un adevărat guvernator al sudului Moldovei, în atenția sa aflându-se ținuturile Bacău, Trotuș, Adjud și Putna. Era o dregătorie complexă, care controla și drumul de pe Valea Trotușului, către Transilvania, beneficia de colaborarea sașilor din Brașov și rezolva operativ probleme pe care domnul de la Suceava nu ar fi avut timpul necesar să le trateze atent, știută fiind larga gamă de activități ce a frământat domnia lui Ștefan cel Mare.

Din serviciile aduse în luptele de la Vaslui, Războieni, Râmnicu Sărat, Crăciuna, din implicarea în politica transilvăneană, ca și din docu-

mente emise de el la Bacău în anii 1482 și 1488, unde apare ca asociat al tatălui său, aflăm că Alexandru era un om ambițios, energic și capabil.

La mănăstirea Bistrița

La 1494, se afla la Bacău. A pierdut atunci pe cineva din familie, pe care l-a îngropat în ctitoria sa (biserica Precista), ce făcea parte din ansamblul curților domnești. La terminarea bisericii din Borzești, în 1494, în pisană pusă de Ștefan cel Mare, apare, ca ctitor, și „preaiubitul său fiu Alexandru“.

În alte două documente emise de Ștefan cel Mare, la Suceava, în 1496, este menționat, ca martor, și Alexandru, fiul său. La 24 ianuarie acel an, apar amintiți „preaiubiții fii ai domniei mele Alexandru și Bogdan Vlad“. Va fi ultima știre despre vrednicul fiu al lui Ștefan Voievod, cu toate că la 4 iulie 1496 Alexandru era încă în viață, de vreme ce în pisană pusă de tatăl său la biserica mănăstirii Tazlău, a cărei construcție

începe în acea vreme, este menționat și Alexandru.

Nu se cunosc, până în prezent, împrejurările în care a dispărut acest energic

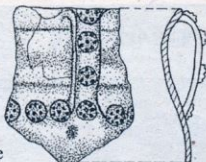
fiu al lui Ștefan cel Mare, la numai 35 de ani. Portretul lui, aflat între cele ctitoricești de la mănăstirea Bistrița, este însoțit de sintagma „Alexandru Voievod, fiul lui Ștefan Vodă, care a murit în oaste“.

În orice caz, în izvoarele narative interne se menționează că „în anul 7004 (1496), luna iulie 26, marți, a răposat robul lui Dumnezeu Alexandru Voievod, fiul lui Ștefan Voievod, care a fost îngropat lângă străbunicul lui, Alexandru Voievod, în mănăstirea Bistrița“.

După moartea lui Alexandru, un alt demnitar, cu puteri evident mai restrânse, va fi împlinit anumite funcții militare, economice și juridice. În timpul domniei lui Petru Rareș, rolul Curții domnești de la Bacău a scăzut mult, iar la 1538, în vremea învăziei otomane conduse de Soliman Magnificul, palatul domnesc și orașul au fost incendiate.

În 1646, venit în Bacău, călătorul străin Marcus Bandinus, de origine bosniacă, a găsit palatul voievodal în ruine. Vremurile l-au acoperit de uitare și, abia după secole, cercetările arheologice au scos la lumină o parte din vestigii.

Cu acest prilej s-au descoperit fundațiile Casei domnești (clădirea principală), cu dimensiunile de 17,90 x 8,50 m. Era o construcție masivă, compusă din mai multe încăperi și având cel puțin un etaj. De asemenea, s-au găsit acele frumoase plăci de perete și cahle de la sobe, care ornamentau

interiorul palatului domnesc, cu reprezentări florale, geometrice, zoomorfe și heraldice, monede emise de domnitorii Moldovei, cât și piese monetare străine: poloneze, ungurești, germane.

Lăcaș pentru corpul de pază

Datele arheologice au dovedit că edificiul domnesc a funcționat până în primele decenii ale secolului XVI. Astfel, în ultimul strat de umplutură, din pivnița camerei scăriilor de la Casa domnească, format din pietre, cărămizi, mortar, fragmente ceramice, cenușă și obiecte din fier, s-a descoperit o monedă de argint, de tipul dinar, emisă în anul 1517 de Ludovic II, regele Ungariei. Descoperirea acestei monede, în ultimul strat ce provenea de la incendierea și dărâmarea construcției, dovedește clar că distrugerea Casei domnești a avut loc după anul 1517, probabil în perioada domniei lui Ștefan Voievod (1517-1527) sau a primei domnii a lui Petru Rareș (1527-1538).

O altă importanță construcție descoperită acolo și care făcea parte din ansamblul de clădiri al Curții domnești este reprezentată de turnul-locuință, de plan dreptunghiular, cu laturile de

12,80 x 10,80 m. Situat în

partea de sud-est a ansamblului, turnul avea rolul de a supraveghea întreaga zonă central-estică a orașului, pe importantul drum comercial de pe Valea Siretului, cu ramificațiile lui spre

Transilvania și Țara Românească.

În această clădire erau adăpostiți membrii corpului de pază al Curții domnești.

În ansamblul Curții domnești, un loc aparte îl deține biserica, ridicată de același Alexandru Voievod, la 1491. Pisania de piatră, așezată la exterior, pe zidul de intrare, în stânga ușii, reprezintă un document extrem de important, privindu-l pe ctitor, și are următorul conținut: „Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh, binecinstitorul de Hristos iubitul, Io Alexandru Voievod, domn al Țării Moldovei, a zidit această casă întru numele Adormirea preacuratei Născătoare de Dumnezeu și pururea fecioarei Maria și s-a sfârșit în anul 6999 [1491], luna ianuarie 1“.

Realizată din piatră și cărămidă, în stilul specific epocii lui Ștefan cel Mare, biserica este bine proporționată, sveltă, îndeplinind cele mai exigente cerințe artistice. Are plan treflat, cu

turlă pe naos și o lungime de 25,68 m. Lățimea pronaosului este de 9,62 m, lărgimea naosului de 8,12 m, în dreptul absidelor ajungând până la 11,24 m. Are pronaos de formă pătrată, cu intrarea spre vest și două ferestre, spre sud și nord. Naosul are absidele laterale semicirculare în interior și cu câte cinci laturi în exterior. Absida altarului, semicirculară în interior și cu nouă laturi în exterior, este flancată de nișele pronaosului și diaconiconului. Pronaosul este boltit în calotă sferică, pe pandantivi și arcuri.

Bolți moldovenești cu arcade piezișe se ridică deasupra naosului. Turla, cilindrică în interior, prezintă, în exterior, opt fețe. E așezată pe o primă bază, de secțiune pătrată, din zidărie de piatră și cu a doua, stelată, cu 12 vârfuri de cărămidă.

Rezistența construcției este determinată și de faptul că s-au construit ziduri de 1,20 m, precum și două contraforturi exterioare laterale, de mari dimensiuni și lucrate cu mult meșteșug. Toate acestea au făcut ca biserica să reziste secolelor. După refaceri, ea se prezintă astăzi în forma originală, cea de la 1491.

Privite în ansamblu, construcțiile aparținând Curții domnești de la Bacău sunt, astăzi, într-un proces continuu de restaurare. Casa domnească

a fost restaurată de către Direcția Monumentelor Istorice, în 1973, ca monument în aer liber. Lucrări de mare amploare s-au întreprins în anii 1984-1988, constând din înălțarea unui gard de cărămidă pe temelie de beton și piatră de munte, acoperit cu țiglă, pe o lungime de 450 m; clopotnița a fost construită, din nou, din piatră de munte, acoperită cu țiglă; la intrare în incinta bisericii s-a instalat o poartă monumentală, prin aceste construcții dându-i-se aspect de mănăstire.

Biserica a fost pictată în interior de artistul pictor Constantin Apostol, din București. În 1995, s-a construit un Lumânărar, iar în 2002 s-au finalizat lucrările de restaurare a Turnului-locuință, ca monument în aer liber, de către Direcția Monumentelor Istorice.

De asemenea, pentru credincioșii băcăuani de la biserica Precista s-a ridicat un Prăznicar. La fel, au fost stabilite și amenajate alei de acces, în interiorul fostei Curți domnești de la Bacău. Astăzi, monumentul se prezintă într-o lumină nouă, fiind accesibil turiștilor. ■

Fotografii de la cititori

POLIȚĂ DE ASIGURARE

În numărul 12/2002, în cadrul rubricii *În București, acum 50 ani*, am publicat și câteva relatări ale cititorului nostru **Nicolae Golgojan**, din comuna Darova, județul Mehedinți, privind asigurările de persoane încheiate în anul 1952.

Tot domnia sa ne trimite și o poliță de asigurare, din urmă cu cinci decenii, emisă de Societatea Generală Sovieto-Română de Asigurări P.A., din București, str. Doamnei, nr. 12.

Asigurarea fusese emisă la 26 ianuarie 1952 și termenul de scadență era 1 ianuarie 1972. Prima de asigurare, de 110 lei, era „plătibilă la 1 a fiecărei luni până la expirarea asigurării, cel mult însă până la decesul asiguratului”.

Mulțumim domnului N. Golgojan și reînnoim invitația către cititori de a fi și colaboratori ai *Magazinului istoric*, trimițându-ne documente, fotografii, alte mărturii istorice de interes general, pentru a le reproduce în paginile revistei.

Exclusivitate

PRINȚUL VON STARHEMBERG

PETER TERZER (Austria)

În istoria Austriei, anii '20 și '30 ai secolului XX sunt marcați de lupte politice interne între tabăra conservatoare, promonarhistă (reprezentată în special de Partidul Social Creștin), puternic sprijinită de Biserica catolică, și tabăra social democrată, marxistă (reprezentată de Partidul Social Democrat).

Cele două partide nu au ezitat să pună pe picioare și formațiuni paramilitare, numite ligi parlamentare, care activau pe lângă armata regulată a țării. Ele au ajuns să se înfrunte în veritabile lupte de stradă, în 1927 și 1934, evenimente care au contribuit în mare măsură la eșecul Primei Republici, instalate în 1918.

Exemplul a fost dat de socialiști, care au înființat în 1920 Liga apărării republicane

În fața monumentului strămoșului său, Rüdiger

(Republikanischer Schutzbund), cu scopul de a împiedica restaurarea monarhiei. Începând cu 1925 și conservatorii își organizează Apărarea patriei (Heimwehr), condusă de prințul Ernest von Starheimberg, regroupând organizațiile paramilitare din provinciile alpine, societăți de gimnastică și asociații ale foștilor combatanți. Scopul Heimwehr-ului era apărarea ordinii tradiționale, contra social democraților. El se bucura de sprijinul financiar al industriașilor austrieci, ca și de cel al fasciștilor italieni. În 1926, liderul social democraților austrieci, Otto Bauer, amenințase la congresul partidului de la Linz „...dacă trebuie, clasa muncitoare poate dobândi puterea de stat și printr-un război civil“. Așadar, înfruntarea se anunța dură.

Defilare a trupelor Schutzbund...

...și Heimwehr

Prima manifestare violentă între stânga și dreapta politică austriacă are loc în 1927. Doi social democrați sunt împușcați mortal. La procesul inten-

tat făptașilor, aceștia nu primesc nici o pedeapsă. Părăsesc tribunalul liberi. Membrii Partidului Social Democrat, furioși, se adună în jurul Palatu-

lui de Justiție, pe care îl incendiază. Poliția intervine cu brutalitate, peste 70 de persoane, cei mai mulți dintre ei muncitori, cad victime gloanțelor.

Răscoală suprimată

Aceste evenimente pun capăt perioadei de coexistență pașnică între guvern și opoziția socialistă, confruntarea dintre cele două tabere încheindu-se în 1934, prin scoaterea în afara legii a Partidului Social Democrat.

Ernest Rüdiger von Starhemberg era un tânăr nobil provenind dintr-una din cele mai vechi familii austriece. Era stră-strănepotul contelui Rüdiger de Starhemberg, eliberatorul Vienei de sub asediul otoman, din 1683.

În 1923 a participat la puciul naționalist de la München, declanșat de Hitler și Ludendorff. Peste puțin timp însă, a întors spatele lui Hitler, respingând cu fermitate antisemitismul naziștilor germani, apropiindu-se mai mult de concepțiile fascistilor italieni.

În urma „declarației de război din partea stângii”, prințul von Starhemberg aderă la *Heimwehr*, formațiune paramilitară a Partidului Social Creștin de guvernământ. În 1926 acest partid era format dintr-o aripă puternică monarhistă, care dorea refacerea monarhiei măcar pe teritoriul „Austriei Mici”, de după pacea de la Saint-Germain, și dintr-o aripă mai slabă, naționalistă, germanofilă. Prin origine, dar și datorită talentului oratoric și prezenței impunătoare, ajunge repede printre liderii mișcării, fiind ales, în 1930, conducătorul *Heimwehr*-ului în Austria Superioară, unde încearcă

reorganizarea acestei formațiuni. Are în spate mulți sponsori și sprijinitori influenți, printre care și „Il Duce” de la Roma.

Investește mult din averea personală, entuziasmul cu care își antrenează trupele ducând repede la scopul vizat: transformarea „armatei de operetă” în niște batalioane de elită. După puțin timp însă, în 1931, Starhemberg se retrage temporar de la conducerea formațiunii paramilitare din motive personale. Prilejul este folosit de un alt membru din conducerea mișcării, W. Pfrimer, conducătorul organizației județene din Steiermark (Stiria), care organizează o lovitură de stat sortită de la început eșecului. Starhemberg intervine și puciștii depun armele a doua zi. După acest eveniment, el interzice tuturor membrilor *Heimwehr*-ului să mai participe la astfel de acțiuni.

În 1932, în plină criză economică, puterea a fost preluată de Engelbert Dollfuss. El se va sprijini pe *Heimwehr* în politica internă. Din 1933, cancelarul conservator a închis lu-

crările Parlamentului pentru o durată nedeterminată, conform viziunii sale asupra unui stat corporatist, inspirată de ideile social creștine și ale fascismului italian, interzicând în același an partidul nazist și pe cel comunist.

În războiul civil din februarie 1934 (*Magazin istoric*, nr. 4/1986), traumă din care Austria interbelică nu-și va mai reveni, *Heimwehr*-ul susține poziția guvernului Dollfuss, participând la represiunea împotriva membrilor Partidului Social Democrat, care este scos în afara legii. Starhemberg își exprimă însă îngrijorarea în legătură cu aplicarea pedepsei cu moartea împotriva liderilor social democrați, atunci când 11 dintre aceștia au fost judecați, condamnați la moarte și executați. Cancelarul Dollfuss impune la 1 mai 1934 o constituție cu caracter corporatist prin care se suprimau alegerile și se asigura monopolul puterii Frontului Patriotic, singura organizație politică admisă, care a absorbit cadrele Partidului Social Creștin și pe mulți din reprezentanții *Heimwehr*-ului.

În iulie același an, când, cancelarul Dollfuss este asasinat de naziști, Starhemberg era la Veneția. El ordonă imediat să fie suprimată răscoala naziștilor în toată țara, operațiune la care participă toate organizațiile *Heimwehr*-ului. După moartea lui Dollfuss, prietul von Starhemberg devine șeful Frontului Patriotic și intră în guvernul ultracatolicului Kurt de Schuschnigg, ca vicecancelar.

Starhemberg cu Mussolini, în 1933
(fotografie din arhiva ziarului Kronen Zeitung)

Prea târziu

Divergențele din cadrul guvernului între social-creștini și membrii *Heimwehr*-ului devin din ce în ce mai evidente, membrii Partidului Social Creștin ocupând posturile cele mai importante. S-a ajuns chiar, în 1935, ca în mai multe localități să se producă ciocniri între *Heimwehr*-ul condus de Starhemberg și trupele de asalt ale cancelarului Schuschnigg. Anul 1936 a însemnat eliminarea *Heimwehr*-ului din viața politică. Starhemberg este nevoit să demisioneze din guvern în mai 1936, din cauza unei telegrame de felicitare trimisă lui Mussolini după terminarea războiului din Abisinia.

Retragerea din guvern și conflictele din *Heimwehr*, mai ales, rivalitatea dintre Starhemberg și maiorul Emil Fey,

conducătorul *Heimwehr*-ului vienez, pentru controlul organizației, duc la dispute aprige în interiorul acesteia. Cancelarul Schuschnigg le va pune capăt în octombrie 1936, prin desființarea tuturor formațiunilor *Heimwehr*-ului. Partizanii și membrii acestor formațiuni nu erau prea numeroși, însă guvernul renunță astfel la o parte a acelor activiști dispuși să se opună deschis nazismului.

Anschluss-ul din martie 1938, transformarea Austriei dintr-un stat suveran într-o provincie a Germaniei naziste, va pune capăt oricăror încercări de rezistență. Prințul von Starhemberg este nevoit să plece din țară. Încercările sale de a pune pe picioare un guvern în exil, în Franța, nu reușesc. Nici înființarea unui batalion austriac, care să înfrunte, după septembrie 1939,

armata germană nu are succes. Se înrolează ca pilot în aviația franceză, participând la numeroase lupte, inclusiv în Africa Ecuatorială. Acolo se îmbolnăvește de malarie, motiv care îl obligă să-și încheie cariera militară.

Expropriat de regimul nazist, prințul, sărac lipit pământului, pleacă în Argentina, unde lucrează, spre deliciul presei germane, ca „gaucho”, vâcar argentinian.

Încercarea sa de a se întoarce în Austria, după 1945, a declanșat o veritabilă criză de guvern. După mai mulți ani de așteptare, i se permite intrarea în Austria, iar Curtea Supremă Constituțională declară exproprierea sa nulă și neavinită. Toate acestea vor veni însă destul de târziu, prințul de Starhemberg stingându-se din viață în 1956, la 57 de ani. ■

Al XVI-lea Congres internațional de bronzuri antice

Aproape 150 de specialiști din România și alte 20 de țări de pe patru continente; 75 de comunicări; vernisajul unei expoziții cu 400 de exponate; vizite de documentare în sudul Transilvaniei și Dobrogea; întâlniri și dezbateri cu cercetători din institute arheologice și muzee din Capitală și din țară; costuri de un miliard și jumătate de lei. Iată, succint, bilanțul celor șase zile – 26-31 mai 2003 – în care s-au desfășurat la București lucrările celui de-al XVI-lea Congres internațional de bronzuri antice.

Organizat sub înaltul patronaj al președintelui României, Ion Iliescu, congresul a avut ca temă *Tipologia, cronologia, autenticitatea bronzurilor antice*.

Primul congres al specialiștilor în acest domeniu al arheologiei și artei vechi a avut loc în 1968 la Nijmegen (Olanda), fiind urmat de altele, în orașe precum Mainz, Bruxelles, Lyon, Lausanne, Berlin, Viena, Madrid, Cambridge (S.U.A.) ș.a. La congresul de la Köln (1999) a fost propusă capitala țării noastre pentru organizarea reuniunii din acest an.

Comunicările și dezbaterile congresului au adus contribuții privind încadrarea cronologică a bronzurilor (majoritatea reprezentând diferite divinități), a felurilor tipologii, a centrelor de proveniență, a atelierelor în care au fost create, a autenticității pieselor, știut fiind faptul că, îndeosebi în Renaștere, au fost copiate multe piese antice, prezentate apoi drept originale. Au fost puse în lumină rezultatele cercetărilor recente ale specialiștilor români.

O imagine cuprinzătoare a celor mai reprezentative descoperiri din acest domeniu a fost oferită de expoziția *Bronzurile antice din România*, deschisă în zilele congresului. Au fost reunite pentru prima dată piesele valoroase din 17 muzee românești.

Un amplu catalog, cu fotografii alb-negru și color, a oferit descrierea științifică și imaginea fiecărui exponat.

Congresul a fost găzduit de Muzeul Național de Istorie, organizator împreună cu Ministerul Culturii și Cultelor, și cu sprijinul unor sponsori din domeniul bancar, economic, administrativ.

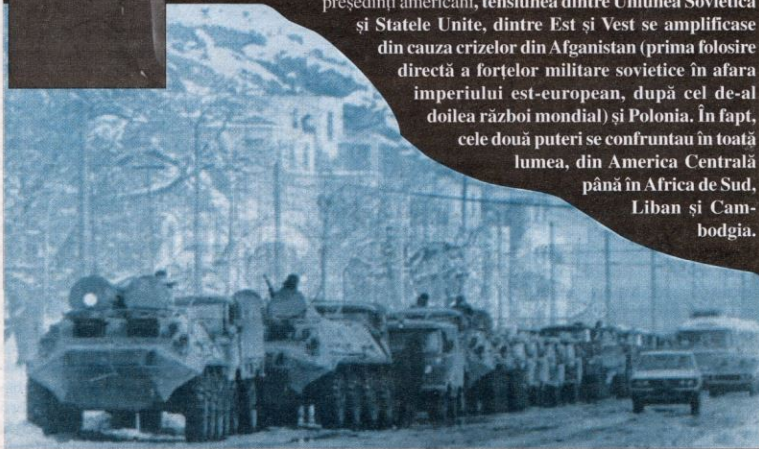
I. L.

SINGURĂTATEA UNUI AMBASADOR DE CURSĂ LUNGĂ

Anatoli Dobrinin, din ale cărui însemnări am prezentat cititorilor noștri mai multe fragmente (Magazin istoric, nr. 1-6/2003), și-a clădit cariera îndeosebi pe relația cu S.U.A., pe care a stăpânit-o desăvârșit, fiind adesea consultat de factorii de decizie de la Kremlin. Cuvântul lui atârna greu în stabilirea opțiunilor sovietice față de spațiul american.

În anii pe care îi prezentăm în continuare, pornind de la cartea diplomatului sovietic, Strict confidențial. Ambasador pe lângă șase președinți americani, tensiunea dintre Uniunea Sovietică și Statele Unite, dintre Est și Vest se amplificase din cauza crizelor din Afganistan (prima folosire directă a forțelor militare sovietice în afara imperiului est-european, după cel de-al doilea război mondial) și Polonia. În fapt, cele două puteri se confruntau în toată lumea, din America Centrală până în Africa de Sud, Liban și Cam-bodgia.

Intrarea trupelor sovietice în Kabul

La 9 februarie 1984 a murit Andropov. Odată cu el și o parte a speranțelor lui Dobrinin de îmbunătățire treptată a relațiilor cu Washingtonul. Ca intelect, Andropov a fost, fără îndoială, afirmă diplomatul-memorialist, mult deasupra lui Brejnev și Cernenko (care i-a succedat pentru scurt timp lui Andropov, decedând și el un an mai târziu, la 10 martie 1985, fără a marca în nici un fel stadiul legăturilor cu Casa Albă, într-o perioadă atât de încordată). Dar, din păcate, scrie Dobrinin, lui Andropov nu i-a reușit mare lucru,

pentru că guvernarea sa a traversat o perioadă de criză a relațiilor între cele două mari puteri și pentru că a fost bolnav.

Concepțiile lui au fost urmărite în continuare și dezvoltate de protejatul său, Mihail Gorbaciov, ales secretar general a doua zi după moartea lui Cernenko. „Garda veche” a înghițit cu greu propunerea lui Gromîko – alegerea lui Gorbaciov – un tânăr (la conducerea Comitetului Central al partidului. Dar cuvântul unui ministru de Externe atât de longeviv a atârnat greu. Iar Casa Albă a manifestat interes

față de noul secretar încă de la început. Ca și doamna Thatcher, care îi recomandase mai demult lui Reagan să-l privească mai atent.

Președintele american n-a mai invocat acte pregătitoare necesare unei întrevederi cu liderii sovietici, cum făcea de obicei, ci a sugerat o întâlnire pentru cunoaștere reciprocă. În timp, aceste întrevederi au căpătat un ritm: Reagan și Gorbaciov au purtat convorbiri cam o dată pe an. Încă de la primirea vicepreședintelui Bush, sosit la Moscova pentru funera-

liile lui Cernenko, la 13 martie, ora 10 seara, în Ekaterininski zal din Kremlin, Gorbaciov a subliniat că U.R.S.S. nu a intenționat niciodată să lupte contra S.U.A. și nici acum n-are o asemenea intenție. „În conducerea sovietică nu am avut niciodată asemenea nebuni.”

Pleacă Gromîko, vine Șevardnadze

Dar zilele speranțelor n-au durat prea mult. În jurul datei de 20 ale aceleiași luni, martie, un soldat sovietic din Germania de Est a împușcat un maior american, un anume Nicholson, care staționase – nu se știe de ce – în vecinătatea unui obiectiv militar sovietic. Au fost necesare alte câteva săptămâni bune pentru stingerea pasiunilor din jurul incidentului, ce venea după cel al avionului sud-coreean.

Aceeași dorință de a se întâlni personal cu Reagan manifesta și Gorbaciov, care, la fel ca liderul american, nu considera necesară pregătirea reuniunii, cu documente și ordine de zi amănunțite. Această poziție nu prea i-a plăcut lui Gromîko, remarcă autorul memoriilor, dar ministrul nu-și putea impune opiniile noului secretar general.

La proxima plenară a C.C., când Dobrînin era la Moscova, Gorbaciov l-a convocat la o discuție tête-à-tête, în timpul căreia l-a bombardat cu întrebări despre America. Apoi i-a spus care trebuie să fie sarcina lui principală acolo, la Washington: normalizarea și dezvoltarea relațiilor cu S.U.A., încetarea atitudinii ostile față de această țară. Nimic mai clar pentru ambasador. O epocă se încheiase. Apoi liderul de la Kremlin a vrut să știe totul despre Reagan. Ce fel de om este? Un antisovietic convins, cum se spune? Și dacă da, ar putea renunța la convingerile lui sau ar fi inutil demersul? Un fanatic anticomunist sau totuși un pragmatic? Poți să te înțelegi cu el sau n-are nici un rost să-l abordezi?

În cursul discuției cu ambasadorul de la Washington, Gorbaciov nu i-a ascuns acestuia că este nemulțumit de maniera conservatoare și dogmatică în care Gromîko rezolvă probleme cardinale ale politicii externe sovietice, între care și relația cu S.U.A. Se simțea că, din punctul lui de vedere, hotărârea era luată. Gromîko trebuia înlocuit. Acesta îndrăznise să dezaprobe o vizită a lui Gorbaciov în Anglia, pe când cel din urmă era doar membru al Biroului politic, vizită în care se cristalizase buna

impresie a Occidentului despre liderul de la Kremlin. Gromîko criticase atunci, fără menajamente, comportarea lui Gorbaciov, care și-ar fi făcut reclamă în afara țării. Dar, simultan, sugerase unor ambasadori din Occident, inclusiv lui Dobrînin, să prezinte laudativ pentru Moscova ecourile vizitei lui Gorbaciov.

Din înțelegerea cu noul secretar general autorul a rămas cu un fel de cuvânt de ordine al relațiilor sovieto-americane, expus într-o formă contrasă de gazdă: „prin cursa înarmărilor nu se poate obține victoria asupra imperialismului.” Primul rezultat al acestei politici a fost întâlnirea la nivel înalt dintre Reagan și Gorbaciov, de la Geneva (19-20 noiembrie 1985), cu ordine de zi deschisă, dar și îndepărtarea lui Gromîko din postul de ministru de Externe al U.R.S.S., pe care îl ocupase aproape 30 de ani. Acesta se va retrage la pensie în 1988, din funcția de președinte al Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., post înalt, dar lipsit de influență.

Plecarea lui Gromîko marca sfârșitul unei întregi epoci a politicii externe sovietice. Gorbaciov i-a surprins pe membrii Biroului politic cu propunerea sa pentru funcția de ministru de Externe, Eduard Șevardnadze, cu care avea să facă echipă în marile transformări pe care le va cunoaște U.R.S.S.

Dinozauri sunt peste tot

Botezul diplomatic al noului ministru de Externe sovietic, scrie Dobrînin, l-a constituit conferința din Finlanda a miniștrilor de Externe din țările Europei, S.U.A. și Canada din 30 iulie-1 august 1985, ce marca un deceniu de la adoptarea Actului de la Helsinki. Eduard Șevardnadze a fost uluit de alo-

14 februarie 1984. Însmormântarea lui Andropov

Cu Margaret Thatcher, cea care a avut de la început o mare încredere în Mihail Gorbaciov

cuțuna lui Shultz, secretarul de Stat al S.U.A., foarte ofensiv în ce privește „încălcarea drepturilor omului în U.R.S.S.”. „Chiar era nevoie să roștiți o asemenea cuvântare?”, s-a dus imediat și l-a întrebat. Știa că un atare tip de discurs îngreuna foarte mult eforturile lui și ale lui Gorbaciov, care obținuseră în Biroul politic acordul pentru o poziție mai flexibilă față de administrația Reagan. În timp, relațiile celor doi oameni politici și-au găsit un făgaș normal.

Cât despre atitudinea președintelui american, ambasadorul său la Moscova, Arthur Hartman, sosit la Washington pentru consultări, i-a mărturisit lui Dobrinin că șeful său se pregătește intens pentru întâlnirea cu Gorbaciov, „studiază istoria rusă și sovietică, se străduiește să înțeleagă sufletul rus”, Uniunea Sovietică și motivațiile politicii sale, ca să fie „la înălțime”. Președintele s-a întâlnit cu mulți oameni care trăiau în U.R.S.S. și care îl cunoscuseră pe liderul de la Moscova – i-a spus Hartman lui Dobrinin. „Asupra oamenilor alegerea i-a aparținut”, i-a precizat ușor nemulțumit omologul american.

La mijlocul lui noiembrie 1985 ambasadorul Kremlinu-

lui a aflat că fostul președinte Nixon, cu care Reagan se consulta adesea înaintea conferinței de la Geneva, apelând la experiența sa, era nemulțumit că titularul Casei Albe nu stăpânea detaliile problemelor, îndeosebi în ce privește dezarmarea, bazându-se exclusiv pe opiniile consilierilor și experților. Or, anturajul lui imediat, cel care urma să-l însoțească la Geneva, îl orientase pe președinte în principal „spre o conversație filosofică cu caracter general”, socotind că pe această canava „el își poate susține pozițiile și îl poate contracara pe liderul sovietic”.

În general, adăugase Nixon, mulți dintre consilieri rezumă întâlnirea la cel mai înalt nivel la poza făcută în fața fotografiilor din cele două țări. Nixon se temea că Reagan nu va ști să folosească șansa unică de a face o cotitură istorică în relațiile cu U.R.S.S., profitând de prezența la Moscova a unui nou secretar general.

Când Reagan se afla deja în drum spre Geneva, ziarul *New-York Times* (17 noiembrie) a publicat textul unei scrisori adresate președintelui de către Weinberger, secretarul Apărării, și oferită de acesta presei, în care îi recomanda insistent să refuze orice pas concret în ce privea dezarmarea, „să nu promită respectarea în continuare a tratatului SALT-2” și să nu cedeze în problema „războiului stelelor”. Ca și directorul CIA, Casey, secretarul Apărării a încercat până în ultimul moment să torpileze întâlnirea la nivel înalt Reagan-Gorbaciov. Așadar, nu numai liderul de la Moscova a trebuit să lupte acasă cu „dinozaurii” lui, ci și Reagan, la Casa Albă, a avut opoziție la cursul imprimat de politica sa față de eternul dușman, Rusia sovietică. ■

(Va urma)

Florentina DOLGHIN

La Casa Albă, în timpul convorbirilor din 1987 dintre liderii celor două țări

Opinii – controverse

Începutul secolului XVIII impune pe scena europeană noi personaje, puteri și conflicte. Rusia, în plină expansiune spre vest, și Suedia tânărului și impetuosului Carol XII devin astfel dușmani într-o lume în care Imperiul otoman controla încă vaste teritorii din sudul și sud-estul continentului.

După înfrângerea suferită pe meleagurile rusești, regele Suediei, al cărui portret a fost prezentat în paginile revistei (Magazin istoric, nr. 2/2001), s-a aflat, pentru scurt timp, și pe teritoriul românesc. Despre diferitele contacte, mai mult sau mai puțin cunoscute astăzi, cu aceste ținuturi și despre perioada în care Carol XII (1697-1718) a locuit o vreme sau doar a tranzitat diversele localități încearcă să aducă o nouă lumină și autorul rândurilor de față.

Târgoviște, într-o gravură de epocă, și regele Carol XII

TRECEREA REGELUI CAROL XII AL SUEDEI PRIN ȚARA ROMÂNEASCĂ

THEODOR NICOLIN

Lui Carol XII al Suediei, personajul implicat în conflicte de tot felul, însuși Voltaire, entuziasmat de charisma tânărului și veșnicului neliniștit conducător, i-a dedicat o istorie rămasă până astăzi o importantă sursă documentară, intitulată *Istoria lui Carol XII*. Căci în lucrarea concepută între 1724 și 1731, deci la puțin timp de la moartea regelui, în cetatea scandinavă Frederikshald (astăzi Halden), autorul declarase că „nu a mai pomenit nici o singură faptă asupra căreia să nu fi consultat martori oculari și ireproșabili“.

Una dintre sursele lui Voltaire pare a fi fost și un ofițer ce s-a aflat mai tot timpul în suita lui Carol XII, Robert Joseph de la

Cerda de Villelong, descendent al unei ramuri a casei regale spaniole (rudă cu regele castilian Alfons X), care, după moartea

regelui, s-a întors în Franța, țara sa de adopție. Și astfel în *Istoria* lui Voltaire apare descrierea pergrinărilor valahe ale regelui

suedez. „Când el [Carol XII – n.a.] a fost la Tergovitz [Târgoviște – n.a.], lângă hotarele Transilvaniei, după ce și-a concediat escorta turcă, și-a adunat suita într-un hambar și le-a spus tuturor să nu se îngrijoreze de persoana sa și de a se regăsi pe cât de curând posibil la Stralsund, în Pomerania, pe țărmul Mării Baltice, la circa trei sute de leghe de locul unde se aflau acum.”

Drumuri, legende și povești de dragoste

Iată deci o clară informație despre trecerea suedezilor prin Târgoviște și, chiar dacă de foarte scurtă durată, și a regelui lor. Evenimentul apare, oarecum puțin contradictoriu relatat, și într-un document authton, publicat în culegerea Hurmuzachi. „În domnia lui Ștefan Cantacuzino, prin oraș [Târgoviște – n.a.] au trecut suedezii lui Carol XII, plecați din Bender către țara natală. La 15 octombrie 1714 se întâlneau – trei, patru zile... stând... cu mare cheltuială – domnul intervenind cu hoțărâre pentru a interzice și regelui suedez de a trece prin Târgoviște sau prin București, pentru a evita eventualele complicații.”

Oricum, este de reținut că în octombrie 1714, suedezii au trecut cert prin Târgoviște, chiar dacă Voltaire spune că, în mare grabă, alături de însuși regele lor, iar documentul românesc arată că acesta nu avea

dreptul să traverseze vreun oraș muntean...

De acum încep să apară în studiile românești, mai vechi sau mai noi, numeroase referiri la trecerea suitei lui Carol XII pe meleagurile noastre, fiind oferite, în demersuri mai mult sau mai puțin documentate istoric, chiar și diverse nume de localități.

Unii – ca V. Ciobanu – pomenesc de trecerea suedezilor, în primele zile ale lunii noiembrie a anului 1714, și prin Pitești, unde, se pare după alte surse istorice, trebuia să se și întâlnească cu o mică grupă de ostași rămași la Bender, deși majoritatea celor din oastea regelui veneau din sudul Dunării. Iar o informație publicată la Câmpulung-Muscel de către C. Rădulescu-Codin spune, în acest sens, că: „Prin Câmpulung a trecut, după lupta de la Poltava, Carol XII regele Suediei și a

conăcit – trecând de la Pitești spre Törzburg.” Și mai apoi, citând din cronicarul Radu Popescu: „Și-au rânduit Domnul boieri... de l-au dus [pe regele Suediei – n.a.] de la Giorgiovo prin conacele ce se rânduiseră și mergând până la Pitești, șezând câteva zile... și au purces de au trecut și pe la Dragoslavele în țara ungurească.” Pe de altă parte, într-o informare biografică asupra ducelui de Villelong, se spune chiar că „acesta ar fi comandat trupe [suedeze] ce existau la Ploiești”!

Un alt suedez

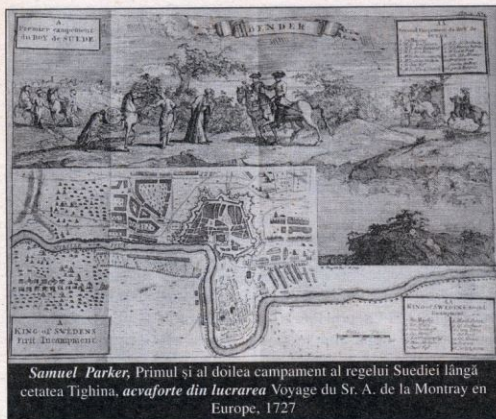
Toate aceste informații, aparent contradictorii, par însă să aibă o explicație coerentă. Traseul trupelor lui Carol XII, venind din sudul Dunării, de la Dimotica, putea să treacă foarte bine, în drumul său spre Transilvania, prin toate localitățile pomenite de diverșii autori.

Să amintim și o legendă locală, legată de unele fapte și documente ce ar părea, la prima vedere, fără legătură certă între ele, dar care, cercetate mai atent, pot conduce la concluzii cât de cât clarificatoare.

Un intelectual care cerceta și el documentele din trecutul orașului natal mi-a povestit, cu circa 20 de ani în urmă, că în comuna Răzvad, aflată foarte aproape de Târgoviște, circula, printre bătrânii comunei, o legendă despre un ofițer din oastea regelui suedez, care, în timp ce făcea un popas de re aprovizionare la marginea fostei capi-

Monumentul ridicat la Varnița, locul șederii lui Carol XII lângă cetatea Tighinei

tale a Țării Românești, a mers la curtea unui boier ce avea în proprietate o moșie la Răzvad și acolo s-a îndrăgostit pe loc de fiica boierului Dudescu, cel ce stăpânea moșia.

Și, aproape incredibil, ca într-o adevărată poveste de dragoste, ofițerul suedez nu și-a mai urmat camarazii de oaste pe urmele regelui său, ci... a rămas la Răzvad!

Sigur că aceste fapte nu se mai pot dovedi documentar, deși în legenda respectivă se spune că ofițerul suedez a rămas să administreze moșia Dudeștilor și deci ar fi posibil să existe vreo urmă în acest sens. Dar, în cadrul investigațiilor personale, au mai apărut și alte informații.

Astfel, iată ce spune o lucrare dedicată trecutului Târgoviștei, publicată în 1888 de învățătorul I.D. Petrescu: „Carol XII din Târgoviște porni pentru a se reîntoarce în Suedia după curioasele sale lănceziri prin Turcia. Se poate vedea în București, în proprietatea domnului Mihail Ghica (fratele lui Alexandru

Ghica Vodă), o sabie mare și grea, pe care este săpată în latinește inscripțiunea următoare: «Carol XII regele Suediei».”

Un alt eveniment ce merită amintit poate face legătura cu suedezul presupus a fi rămas în Răzvad la 1714. Și anume, în lucrarea dedicată aceleiași urbe de profesorii M. Oproiu și P. Dobrin se află următoarea informație din timpul răzcoalei din 1907: „Prezenți la primăria din Răzvad, arendașii Grigore Gavrilăscu, Nițache Bolovăneanu și Toma Câmpăneanu, ce aveau în arendă moșiile Drăgănescu, Dealu, moșia Elizei Iacobson, au fost constrânși să renunțe la contractele de arendare, atestate de primarul comunei Răzvad.”

Și de aici se impune întrebarea: de unde o moșie la Răzvad care să aparțină cuiva ce purta un nume neîntâlnit pe

aceste meleaguri: Iacobson?! Dar, nu demult, s-a stabilit, pe bază documentară, că în 1813 un ofițer suedez, numit Iacobson, alăturat trupelor franceze ale împăratului Napoleon I la retragerea acestora din Rusia, nu a plecat nici spre Suedia și nici spre Franța, ci s-a oprit și s-a stabilit pe moșia boierilor Crețulești, moșie situată în nordul județului Dâmbovița. Mai trebuie notat și faptul că între boierii Crețulești și Dudești existau strânse relații de prietenie și poate chiar de rudenie. Din ce motive ofițerul Iacobson a rămas aici, nu departe de Târgoviște și de Răzvad? Oare știa că un strămoș al său se stabilise, aproape cu 100 de ani în urmă, în mica localitate? Și de ce Eliza Iacobson, care s-a dovedit a fi nepoata ofițerului din 1813, devine proprietara unei moșii tocmai în Răzvad? Întrebări la care istoricii încă nu pot oferi un răspuns clar, cu toate că de la evenimentele în cauză au trecut mai bine de un secol și jumătate. ■

editura

L
LUCMAN

Adresa: Al. I. Cuza, nr. 1,
sector 1, București
Tel.: 315.39.96
Fax: 315.39.97
E-mail: comenzi@lucman.ro

**CĂLĂREȚUL
ROȘU**

LUCMAN

LA BINE ȘI LA RĂU

ÎN SCOTIA

Cititorul de astăzi este obișnuit cu mormanul formalităților pe care tinerii sau mai puțin tinerii doritori de însurătoare trebuie să-l rezolve în timp relativ scurt. Birocrația care învâluie consimțământul marital a reprezentat dintotdeauna o grea piatră de încercare pentru multe cupluri. Adesea, lipsea acordul părinților sau viitorii miri proveneau din clase sociale diferite – impedimentele ajungeau astfel să îngrădească și uneori chiar să stopeze avântul îndrăgostiților. Povestea lui Romeo și a Julietei nu a făcut degeaba înconjurul lumii.

Dar iată că un spațiu european anume a încercat să rezolve întrucâtva această dureroasă problemă. După cum arată un articol din revista History Today, teritoriul cu pricina se află chiar în vecinătatea țării de baștină a marelui Will, iar dacă celebrele personaje shakespearlene ar fi trăit în secolul XVIII, și-ar fi salvat viața trecând granița în... Scoția.

Mai ales după adoptarea în 1753, de către societatea engleză, a celebrului Act Hardwicke, respectiv al căsătoriilor, denumit după numele inițiatorului său, cuplurile care doreau să continue sau să inițieze o căsătorie ce în ochii judecătorilor englezi ar fi părut ilegală, nu mai trebuia decât să meargă în Scoția vecină, unde legislația era mult mai permisivă, mai ales în ceea ce privește ușurința încheierii de mariaje.

Anglia, țara cu cei mai puțini bastarzi

Soluția părea perfectă, într-o lume în care pedepsele se înmulțeau pe zi ce trecea, ca și repudiile sociale. Căci nu trebuie uitat că, aproape cu un secol înainte, în Anglia lui Oliver Cromwell se introdusese pedeapsa cu moartea pentru femeia adulteră și alungarea celor care sfidau societatea cu un comportament considerat indecent.

Așa începuse valul de deportări, fie în Antile – în ceea ce privește prostituatela surprinse la lucru –, fie în America – pentru bărbații dovediți că s-au comportat imoral. Grație acestui tip de judecată extrem de aspră, numărul copiilor născuți ilegiti a scăzut simțitor, mai ales în comparație cu situația din țările vecine. Astfel, în Anglia anului 1760 se înregistrau doar 5% bastarzi. În Franța aceleiași perioade, procentul era foarte

„O, fierarul, ușurează-ne durerea și leagă-ne repede cu lanțul căsătoriei“

ridicat pentru Paris – aproximativ 30% –, ca pe ansamblul regiunilor el să varieze undeva în jurul cifrei de 10-15%.

Și asta poate pentru că multe cupluri engleze au luat drumul Scoției. Aici, mariajul se putea departa în trei mari categorii, și anume, după denumirea lor latinească: *per verba de praesenti*. (o înțelegere mutuală de a te căsători în acel moment); *per verba de futuro* *subsequente copula* (o promisiune de a te căsători în viitor, nespecificând data, dar după consumarea unor contacte sexuale între parteneri) și, respectiv *habit and reput* (coabitarea pe baza existenței unui consimțământ mutual între părți). Astfel că întreaga birocratie a căsătoriilor se ușura văzând cu ochii, cuplurile putându-se considera unite și numai prin perspectiva unui trai în comun pentru cea

mai scurtă perioadă de timp. Bineînțeles că se păstrau interdicțiile clasice de angajare a unui mariaj: gradele de rudenie apropiate, libertatea fiecăruia de a se putea căsători și vârsta limită (12 ani în cazul fetelor, respectiv 14 în cel al soților). Lucru important însă, nu era nevoie de prezența martorilor sau a acordului parental.

Aceste diferite tipuri de căsătorie, tipic scoțiene, se bazau pe normele canonice ale Europei medievale și în marea majoritate a lor – mariajul *per verba de praesenti* și *per verba de futuro* – au rămas valabile până în 1939, în momentul adoptării Actului Scoțian al Căsătoriilor. În ceea ce privește cazul al treilea, *habit and reput*, el încă este recunoscut de legea scoțiană, bazându-se pe tradiția conform căreia căsătoria este manifestarea mai degrabă a unui drept civil, decât a unui religioz, plecând de la consimțământul ambelor părți adulte implicate.

Edinburgh – capitala căsătoriilor nelegale

Cuplurile care, din diverse cauze, nu puteau să încheie o

alianță matrimonială în regiunea natală au luat drumul Edinburgh-ului, unde s-au pus bazele, începând cu anul 1730, unei adevărate capitale a căsătoriilor numite în epocă de vecinii englezi „nelegale“. În această perioadă, un anume preot presbiterian, David Strang, alungat din parohia sa din regiunea nordică a Scoției pentru comportament imoral, a ajuns să dețină aproape „monopolul“ acestui nou tip de... comerț cu mariaje. Nici măcar excomunicarea și amenințarea cu trimiterea în justiție nu l-au putut opri din practicarea fructuoasei meserii.

În Scoția, ca de altfel și în vecina Anglie, devenise, de-a lungul secolului XVIII, o adevărată modă încheierea de căsătorii clandestine. Între 1720 și 1750, în Leith, oraș situat în apropierea Edinburgh-ului, numărul mariajelor ilegale depășea cu mult pe cel al celor legale. Pe ansamblul secolului, se estimează că undeva în jurul cifrei de o treime din totalul căsătoriilor încheiate în Scoția reprezenta legalizarea unor contracte ilegale. Biserica a pornit o campanie hotărâtă împotriva acestor practici. De multe ori femeile care se căsătoriseră după asemenea canoane, pentru a putea fi reprimite în sânul societății, sfârșeau prin a încheia și o căsătorie legală.

Situația devenea mult mai complicată însă în cazul mariajelor bazate doar pe promisiunea uneia dintre părți. Căci dovedirea devenea, în cazul în care căsătoria nu mai avea loc,

Avantaje și dezavantaje

cel mai greu lucru posibil, mai ales pentru soțiile părăsite de consort.

Între 1560 și 1830, în Scoția numai o singură curte – Curtea Comisarială a Edinburgh-ului – avea autoritatea de a se pronunța în ceea ce privește legalitatea unei căsătorii. Iar acțiunea legală înaintată în acest scop purta numele de Declarație de căsătorie. Conform registrelor păstrate începând cu anul 1698, între această dată limită și 1830, nu mai puțin de 506 cazuri au trecut prin audierile acestei curți naționale scoțiene. Cazul stereotip era cel în care femeia înainta declarația de căsătorie, contactul sexual consumându-se, dar cel care promisesse legarea prin jurământ își retrăsese sau chiar își renegase propria promisiune. Și repartiția pe sexe confirmă această regulă aproape generalizată. Dintre cele peste 500 de cazuri, nu mai puțin de 371 fuseseră înaintate de femei și doar 46 de bărbați înșelați în visurile de căsătorie.

Cel mai adesea, femeile uzau de posibilitatea de a cere daune, nu numai morale, celui care le sedusese, promițându-le căsătoria viitoare. Astfel, aproape o treime din cele 371 de cazuri, respectiv 126, conțineau asemenea doleanțe, iar din numărul lor, 107 au și avut câștig de cauză.

Dar oare toți bărbații care promiteau o viitoare căsătorie pentru a seduce erau într-adevăr conștienți de riscurile la care se expuneau pe teritoriul scoțian? Să lăsăm registrele să povestească.

Katharine Lowe era fiica unui cunoscut medic din Brechin. William Allardyce, în vârstă de 23 de ani, care trăia în același orașel, era un tânăr în serviciul Companiei Indiilor de Est. După o scurtă, dar pasională curte făcută fiicei doctorului, William i-a promis acesteia, în martie 1791, că o va lua în căsătorie. Îmbătat de dragoste și promisiuni, tânărul i s-a dăruit în mai multe nopți, chiar în casa părintească. Și, după cum era de așteptat, vestea a ajuns și la urechile respectabilei familii, care a convocat de urgență un consiliu pe această temă. La această întrunire, William a insistat că într-adevăr fusese în intenția sa de a se căsători cu Katharine, dar poziția socială nu îi permitea să-și îndeplinească visul, hotărându-se că ar fi mai bine pentru amândoi să se îmbarce pe una dintre corăbiile bogatei Companii pentru a face avere.

Și nu mică îi fu uimirea, când a descoperit, chiar în preziua îmbarcării, că pe numele său fusese înaintată o Declarație de căsătorie, act ce l-a oprit să părăsească țara, după cum avea în intenție.

Tânărul a declarat în fața Curții că fusese

de acord cu o posibilă căsătorie, dar a continuat candid că, în condițiile de față, când fata i s-a oferit cu o asemenea ușurință, nu i se mai pare deloc soluția rezonabilă pentru viitoarea sa familie. La insistențele avocatului său, judecătorul și-a afirmat nu dorința de a stabili viitoarea căsătorie, ci dacă această căsătorie a avut loc. Totul pleca deci de la cunoscutul *per verba de futuro subsequente copula*.

Au trecut aproape doi ani de la înaintarea cauzei, iar în aprilie 1793, comisarii au găsit în mod clar „faptul că un contact sexual a avut loc între părți” și „în consecință s-a înregistrat și o promisiune solemnă de căsătorie” – fapte extrem de „relevante pentru declararea existenței mariajului între cei doi”. Chiar dacă William nu s-a mulțumit cu această sentință și a înaintat apel mai departe, hotărârea a rămas neschimbată, tânărul trebuind să se mulțumească cu postura de om căsătorit cu

O „congregație adormită”, gravură de John Kay

La plimbare prin Edinburgh, pe la 1800

o femeie pe care, de acum, era evident că nu o mai putea iubi.

Astfel de cazuri au făcut posibilă ascensiunea mitului conform căruia în Scoția puteai cădea ușor în capcana mariajului fără voie. În această idee, un cunoscut lord englez, Brougham, a susținut cu tărie ca onorabili părinți să nu-și trimită odraslele la studii în Scoția, deoarece ele s-ar putea trezi peste noapte căsătorite și cu averea înjumătățită. Căci frica cea mai mare era ca tânărul de condiție socială ridicată să nu fie atras în mreje de femei inferioare ca poziție, avere și rang.

Mijloc ușor de căpătuială?

În 1830, William Chambers era de părere că acțiunile de înaintare a Declarațiilor de căsătorie provin mai ales de la femei din clasele sociale inferioare, în speță servitoare, care încearcă astfel să pună mâna, relativ ușor, pe averea și pozi-

ția inculpatului. Însă, după cum arată procente din registrele păstrate până astăzi, un asemenea lucru nu se putea întâmpla prea des, aceste cazuri având rareori șanse sigure de reușită.

Cazurile sunt iarăși extrem de relevante. Să răsfoim deci arhivele scoțiene. Povestea de dragoste dintre un anume avocat John Irving și o angajată a unui han din zona graniței, Elizabeth Richardson, stă măturie. Evenimentele s-au petrecut pe la 1780, bărbatul reușind să o convingă pe tânără că, dacă vor trăi împreună, ei vor deveni efectiv un cuplu căsătorit. Dar trebuie să păstreze aparențele, deoarece bogatul părinte al avocatului nu ar fi de acord cu această alianță și ar fi mai bine ca „amândoi să îi aștepte sfârșitul – care nu este deloc departe, având în vedere vârsta-i înaintată“, pentru a putea pune mâna pe întreaga avere familială. După ce femeia a rămas însărcinată, rudele sale, care locuiau dincolo de graniță, în

Cumberland, au venit să o viziteze, asigurând că, „după legile scoțiene“, un asemenea mariaj este valid. Când s-a născut și cel de-al doilea copil, Irving s-a săturat de soția sa și s-a hotărât să se căsătorească, de astă dată legal, cu o bogată moștenitoare. Pentru a rupe orice legătură posibilă cu fosta lui dragoste, a distrus toate scrisorile și actele din care se putea deduce existența unei promisiuni de căsătorie. Norocul Elizabeth a constatat în faptul că rudele sale au păstrat câteva scrisori din care reieșea clar existența acestui prim mariaj. Și astfel, Irving a fost declarat bigam, trebuind să se mulțumească să rămână alături de prima și singura soție recunoscută, Elizabeth.

Însă nu în foarte multe cazuri au existat și posibilități atât de clare de dovedire a mariajului promis. De cele mai multe ori, era foarte greu a se stabili dacă un nobil local a declarat într-adevăr sau nu că se va uni cu o femeie pe care o sedusese. Obiceiul fiind de a prezenta chiar și amantele, pentru a nu stârni prea mare valvă, drept soții sau viitoare consoarte.

Plângeri au venit și din partea femeilor care au fost părăsite de soți după lungi perioade de coabitare. Astfel este și cazul lui Mary Macfarlane, din 1799, care a format un cuplu cu un bucătar din Edinburgh, Angus McDonald, mai bine de 12 ani. Din legătură s-au născut patru copii, din care însă nu au trăit decât doi, femeia fiind

părăsită de soț, în 1798, acesta dorind să se căsătorească cu altcineva. Foarte hotărât în intenția sa, Angus s-a prezentat în fața curții și a jurat că niciodată el nu fusese căsătorit cu Mary, ea reprezentând doar „metresa sa ascunsă”. Mărturiile vecinilor însă au schimbat complet situația, ei confirmând faptul că cine venea să o caute pe femeie se adresa cu apelativul „doamna McDonald”, astfel că jurații au stabilit – grație procedurii *habit and reput* – că prima căsătorie a lui Angus este cea validă, el riscând bigamia în cazul în care renunță la ea pentru a lua de soție o altă femeie.

„Jur că nu am avut niciodată această intenție“

Dar cele mai complexe cazuri au rămas cele în care bărbatul implicat a negat, sub jurământ, că ar fi fost vreodată în intenția sa de a se căsători cu impricinata, caz în care femeia, neavând probe contrarii, continua să se lupte în tribunal pentru obținerea de pagube, pentru feciorie și reputație. Asemenea cazuri s-au dovedit a fi extrem de îndelungate, unul dintre cele mai lungi procese de acest tip fiind consumat între fiica cea mai mică a nobilului Robert Farquharson of Allargue, Jean, și Alexander Anderson of Candacraig, care a început în mai 1794 și nu se

David Martin, artistul care era să o pătească

terminase încă în iunie 1804, când curtea i-a oferit ca recompensă suma de 2.000 de lire (redușă apoi la 750); în schimb, copilul născut din această legătură rămânea ilegal.

Dar este greșit să considerăm că toate femeile care au înaintat o Declarație de căsătorie erau într-adevăr și victime ale bărbaților. De multe ori, substratul financiar, posibila cale de câștig relativ facil, atârna cel mai mult în balanță. Și asta, într-o societate în care, mai ales la nivelul mediu, după cum arăta un specialist francez, până spre anul 1780, cuvântul „dragoste” nu apare prea des printre motivele invocate în înaintarea unei căsătorii.

O astfel de victimă prefăcută a fost și o anume Christian Campbell, care a reușit, după lungi încercări, în 1781, să devină amanta unui portretist de succes al perioadei, David Martin. Implorându-l să o angajeze pe post de servitoare, și acesta refuzând inițial,

Christian s-a dovedit extrem de inventivă, doțându-se cu o sticlă de otrăvă, pe care a amenințat că o va bea dacă nu i se va îndeplini rugămintea. Cedând numeroaselor insistențe, David a angajat-o, dar s-a dovedit foarte repede că nu fusese deloc un gest prea înțelept, femeia furând tot ceea ce îi era la îndemână. Iar după ce a dat-o afară, pictorul s-a trezit că a fost înaintată împotriva sa o Declarație de căsătorie, cazul rezolvându-se în fa-

voarea sa, dar după destul de penibile și repetate prezentări în instanță.

Privind în urmă, situația apare destul de ciudată în cazul legislației scoțiene. Căci se vede treaba că, într-adevăr, era extrem de ușor să te trezești însurat fără a avea nici măcar știință de îndelungatul și... costisitorul jurământ de credință. Situația stând cam la fel și în cazurile femeilor care, încrezându-se prea repede în promisiuni frumoase, cădeau în ispită, ca mai târziu să fie repudiate nu numai de societate și familie, ci și de cel care le promisese cu surle și trâmbițe că le va lua în căsătorie. Totuși, grație legilor scoțiene, multe cupluri au reușit să se unească în ciuda tuturor opozițiilor și greutăților întâlnite în alte părți ale lumii. Ce păcat însă că, în acea perioadă, călătoria nu era decât apanajul celor înstăriți, iar deplasarea în Scoția nu era chiar un lucru la îndemâna tuturor. ■

Demonstrație la Chicago, în timpul crizei

Herbert Hoover

Manifestație Ku Klux Klan

INTRIGI ÎN CULISELE CABINETULUI HOOVER

OANA PANAIT

În perioada interbelică, prezența unor reprezentanți ai Ministerului Propagandei Naționale în cadrul legațiilor României din marile capitale ale lumii dubla în bună măsură munca diplomaților de carieră. Aflați acolo ca atașați de presă, ei nu se ocupau doar cu răspândirea unor informații corecte și favorabile României, ci trimiteau pe adresa ministerului informări despre situația politică din țara în care erau acreditați.

Un document aflat la Arhivele Naționale stă mărturie în acest sens. El poartă data de 15 martie 1929, deci cu câteva zile doar înaintea semnării Tratatului de arbitraj și conciliațiune dintre România și America de Nord, din 21 martie 1929. Serviciul Presei, din cadrul Legației Regale a României la Washington, trimite Ministerului Propagandei Naționale raportul bilunar – semnat de George Boncescu – în care prezintă dedesubturile cabinetului Hoover pentru o lume românească mai puțin familiarizată cu realitățile americane, chiar dacă trecuseră trei ani de la mult mediatizata vizită de aici a reginei Maria.

Herbert Clark Hoover și-a legat aproape în totalitate existența politică de așa-numita „eră a prosperității”. Născut în 1874, Hoover face parte din generația pe care o impune pe scena politică prima conflagrație mondială. El ocupă poziții importante în „Administrația principală de alimentație”, for creat special în timp de război și care și-a continuat activitatea și după încheierea primei conflagrații mondiale, remarcându-se mai ales în rezolvarea problemei foamei din Ucraina. Ca președinte al S.U.A. intră în contact și cu realitatea românească într-o problemă extrem de con-

troversată, cea a petrolului, devenit, în opinia unui oficial francez din timpul primei conflagrații mondiale, „materia cea mai prețioasă, mai fermecătoare, mai dominantă pe planetei decât însuși aurul”.

„Brătianu de la Pittsburgh”

Astfel, și americanii se implică în negocierile noastre purtate la Versailles, la sfârșitul primului război mondial, cu partea franceză și engleză, ce doreau soluționarea în favoarea lor a problemei petrolului româ-

nesc. Căci numărându-se printre cei mai de seamă posesori de resurse de pe continentul european, România nu putea scăpa atenției trusturilor internaționale. În plus, numărul susținătorilor de pe plan intern ai naționalizării principalelor resurse ale subsolului creștea amenințător în ochii occidentalilor. Hoover, care conducea pe atunci Administrația principală de alimentație, i-a trimis regelui Ferdinand o scrisoare amenințătoare, cerând imperios ca „problema” să fie rezolvată în favoarea... americanilor.

Anterior, ca ministru al Comerțului (1921-1928), l-a în-

soțit pe Warren G. Harding (1921-1923), președintele în funcție, în călătoria din vara lui 1923 în Alaska, călătorie ce va aduce moartea acestuia. Conform spuselor medicului său personal, o intoxicație cu crabi consumați pe vapor, în timpul călătoriei, i-ar fi fost fatală. Dar pe navă nu se servise deloc o asemenea specialitate. Cum Harding fusese implicat într-un scandal de proporții, moartea lui, survenită la 2 august 1923, la San Francisco, pare să fi fost mai curând o sinucidere.

Propulsat de Convenția Națională a Partidului Republican ținută în Kansas City, Hoover devine președinte al S.U.A. la 4 martie 1929. De acum presa nu mai încetează cu epitetul laudative: „marele filantrop“, „marele inginer“, „marele organizator“, iar cartea sa apărută în 1923, *American Individualism* (Individualismul american), este citată de toate marile publicații. Un nou mit se naște peste Ocean. Un nou mit și o nouă echipă pentru succesul american. Și, printr-o ingeniozitate oratorică, datorată unui anume Cl.G. Bowers, viața politică de peste Ocean începe a fi asemănată cu cea din... România! Ministrul de Finanțe, miliardarul Andrew Mellon, a fost comparat, nici mai mult nici mai puțin, cu... Ion I.C. Brătianu, devenind „Brătianu de la Pittsburgh“. Ne putem pune întrebarea dacă americanul de rând știa cine a fost Brătianu.

Căștigător detașat al alegerilor (în 40 de state din 48), Hoover nu a avut deloc un mandat ușor. Căci guvernarea sa se leagă de cea mai mare criză interbelică – marele crah financiar din 1929 –, de numeroase greve, mișcări protestatere ale fermierilor nemulțumiți, de șomajul în creștere și chiar de importante probleme rasiale, al căror punct culminant poate fi considerat celebrul proces de la

Miliardarul Andrew Mellon

Scottsboro, Alabama, când au fost învinuiți pe nedrept opt băieți de culoare pentru violarea, într-un tren, a două femei albe.

Din momentul înfrângerii în alegerile din toamna anului 1932 și până la moartea sa în 1964, el se va implica în politica de ne-intervenție a S.U.A. în Europa, alături de alte mari nume ale societății americane, cum ar fi aviatorul Ch. Lindbergh, senatorii Taft și G. P. Nye sau editorii Hearst și Mc Cormick.

Cei trei P

Atmosfera surprinsă în raportul trimis la București de George Boncescu cu privire la situația de după alegeri arăta interesul sporit al părții române

Senatorial Taft

de a decoda realitatea americană. „Alcătuirea cabinetului Hoover a cauzat o penibilă surpriză și o surdă iritație în rândul catolicilor și, până la un punct, și printre evrei. Format în totalitatea lui din protestanți și reprezentanți ai marii finanțe și marii industrii („big business“), noul cabinet e considerat ca expresia fidelă a celor trei platforme pe care republicanii au dat lupta în alegerile prezidențiale – *Prosperitate*, *Protestantism* și *Prohibiție*. Presa – potrivit respectului său tradițional pentru Casa Albă, de la care își ia și cuvântul de ordine – nu s-a ocupat de acest aspect al situației decât în treacăt și în termeni foarte măsu- rați“.

Analiza merge mai departe, intrând în intimitatea mașina- țiunilor de culise. Căci, după spusele atașatului nostru de presă, în cabinetul Hoover trebuia să intre și doi reprezentanți, unul al taberei catolice, celălalt al celei evreiești, remarcări în timpul campaniei electorale. „Nu este mai puțin adevărat, totuși, că absența de pe lista cabinetului a două nume care se aflau pe buzele tuturor ca doi dintre cei mai indicați de-a face parte din cabinet a produs consternare în rândurile coreligionarilor lor. Aceștia sunt colonelul Donovan și dr. Iulius Klein; primul este catolic, iar al doilea evreu. Ambii au adus servicii considerabile d-lui Hoover, primul în campania electorală, pe care de fapt a organizat-o și a condus-o, iar al doilea, în timpul cât, în calitate de director al Comerțului Exterior, a servit sub domnul Hoover (în timpul mandatului său la Ministerul Comerțului, 1921-1928) și a organizat în mod exemplar Ministerul Comerțului. Colonelul Donovan, fost «Assistant Attorney General» (adjunct al procurorului general) sub admi-

nistrația președintelui Coolidge, era indicat să ia conducerea Departamentului Justiției; se zice chiar că avea o quasi-promisiune din partea d-lui Hoover. Dr. Iulius Klein, pe de altă parte, a fost întotdeauna considerat ca succesorul inevitabil al șefului său.

Faptul că cele două posturi au fost ținute deschise până în ajunul inaugurării prezidențiale, în timp ce titularii celorlalte departamente fuseseră numiți cu câteva zile înainte, denotă lupta ce s-a dat între domnul Hoover – credincios convingerilor sale personale – și forțele care au operat în dosul tranșelor electorale“.

„Care sunt aceste forțe?, continuă el. Un prieten personal, unul dintre conducătorii catolicilor din Statele Unite de la care dețin aceste amănunte, afirmă că, împotriva tuturor așteptărilor, președintele Hoover a trebuit să cedeze celor trei puternice organizații coalizate în vederea alegerilor – Biserica metodistă, Liga anti-alcoolică și Ku Klux Klan-ul“.

Cu simpatie și înțelegere, despre mașinațiuni

„Se cunoaște ascendentul ce aceste grupări exercită, fiecare în felul său, asupra oamenilor politici din Statele federației, – nota în continuare George Boncescu – dar mai cu deosebire în Statele din West și Middle-West, de tradiții puritane, precum și rolul preponderent ce ele au jucat în alegerile prezidențiale.

Fondurile procurate de Liga anti-alcoolică, sprijinită la rândul său de organizația puternică a vânzătorilor clandestini de băuturi alcoolice, care realizaseră venituri fabuloase grație

Rabinul Stephen Wise

prohibiției, au contribuit într-o largă măsură la victoria republicanilor. În timp ce catolicii s-au abținut de la orice manifestări cu caracter politic în campania electorală, preoții protestanți în predicile ce țineau în biserici făceau pe față propagandă în favoarea d-lui Hoover, denunțând în termenii cei mai violenți „influența străină” (papală) în politica internă a Statelor Unite.

O ilustrație caracteristică a influenței ce exercită biserica metodistă și Liga anti-alcoolică asupra reprezentanților națiunii este următoarea: împotriva recomandării Secretarului Tezaurului (d-l Mellon) și a avizului președintelui Coolidge, care au declarat categoric că fondurile alocate în bugetul precedent pentru aplicarea legii prohibiției sunt suficiente, Congresul a votat un surplus de 25 milioane dolari în bugetul actual.

O bună parte din aceste fonduri suplimentare vor fi întrebuințate la sporirea armatei, dețea destul de numeroasă, a agenților de prohibiție.

Este un lucru cunoscut că acești fideli servitori ai Ligii anti-alcoolice, de care depinde existența lor, se transformă, la trebuință, în agenți electorali.

Pentru moment, acest capitol rămâne închis, dar jignirea adusă catolicilor care – socotind aparte diferitele secte protestante – constituie cea mai numeroasă confesiune religioasă (20.000.000) va fi, desigur, ținută în seamă la viitoarele alegeri peste patru ani când, după cum este probabil, d-l Hoover va candida pentru a doua oară la scaunul prezidențial“. Și într-adevăr, Hoover avea să fie înfrânt, în 1932, de Fr. D. Roosevelt.

„La adunarea membrilor de la «Free Synagogue», ce a avut loc de curând la Carnegie Hall în New York, rabinul Stephen S. Wise a făcut apel la imparțialitatea d-lui Hoover spre a salva țara de la regionalism și pericoul prejudecăților etnice și religioase. D-sa a declarat, între altele, următoarele: «Națiunea se așteaptă cu deplină încredere de la dl. Hoover, care va fi inaugurat președinte luni la amiază, ca să stăvilească curentele de rea voință, prejudecățile și ura, tot așa cum a oprit inundațiile din valea râului Mississippi. Salut în viitorul președinte pe noul conducător al țării, titularul celui mai important post ce domină destinele lumii, în credința că va lua în considerare sfaturile tuturor grupurilor și fracțiunilor din stat, insistând întotdeauna asupra aplicării justiției înăuntru și în afara granițelor Americii, ca reprezentând supremul triumf al acelui idealism care pentru noi este America“.

Pe lângă – obsesiva – grijă de a semnala orice apreciere favorabilă, chiar când nu avea nici o relevanță (precum comparația Mellon-Brătianu), autorul raportului pare foarte preocupat de intrigile din culisele cabinetului american. Le prezintă cu ironie, uneori, dar și cu multă înțelegere. În fond, venea dintr-o țară în care asemenea manevre erau practică curentă. ■

Memorii de război

Generalul Titus Gârbea se întorsese la Berchtesgaden contrariat de indiferența cu care generalul Ilie Șteflea, șeful Marelui Stat Major, și mareșalul Antonescu primiseră raportul său detaliat despre reacțiile germane și situația creată prin debarcarea aliată din Normandia, care deschidea cel de al doilea front pe continent.

Considera, cu scepticism, că autoritățile germane nu-și vor onora promisiunile privitoare la livrările de armament și trimiterea de noi forțe pe frontul din Moldova. Oboseala, dezamăgirea și nemulțumirea surdă, dar evidentă, pusese stăpânire nu numai pe căpeteniile militare, ci și pe populația germană.

Pe acest fundal, în ziua de 17 iulie 1944 generalul Gârbea s-a deplasat la Rastenburg, în Prusia Orientală, chiar la Wolfsschanze („Bârlogul lupului”), unde se afla atunci Hauptquartier-ul (Marele cartier general) lui Hitler. Aici a fost martor al evenimentelor din ziua de 20 iulie (atentatul împotriva lui Hitler), pe care le relatează în paginile care urmează.

Dan GÂRBEA

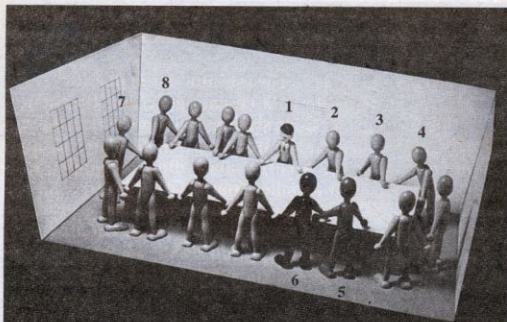
BOMBA DE SFÂNTUL ILIE

General TITUS GÂRBEA

Hitler la câteva minute după atentat

- Comandanți schimbați în plină bătălie
- Breșe în front, greu de astupat
- Pentru ambadorul japonez, Axa Berlin-Tokio era o noțiune fără conținut
- Frontul de Est: un teatru de operații „în descompunere”
- Mareșalul Antonescu „râde mânzește” și întreabă „care-i soluția?”

Reconstituirea mesei cu participanții la Consfătuirea din 20 iulie 1944:

- 1) Hitler; 2) Feldmaresăul Keitel; 3) Generalul Jodl; 4) Generalul Warlimont;
5) Contraamiralul Voss; 6) Gruppenführerul SS Fegelein; 7) Generalul Schmuntz;
8) Generalul Karten

Hitler se întorsese dintr-o vizită pe frontul de Vest. Venise mai repede decât se aștepta, din motive necunoscute. Se vorbea că este obosit și că nu-i mai plăcea să meargă la comandamente pe front. Mai mult ca sigur fuseseră contraziceri cu mareșalul von Rundstedt, care în prima decadă a lunii iulie fusese înlocuit cu mareșalul von Kluge, adus de la comanda Grupului de armate Centru de pe frontul de Est.

Cu „focul în casă“

Această schimbare, despre care aflasem încă de la Berchtesgaden, îmi este confirmată de generalul Heusinger, șeful Operațiilor din cadrul OKH (Înaltul Comandament al Armatei de Uscat), cu care am o discuție chiar în ziua de 17 iulie. Mi-am arătat uimirea că în plină bătălie pe frontul de Est s-a făcut această schimbare. Știam că acolo, la sud de Pripet, se făcuse o mare breșă către care alergau rezerve [germane] aduse în mare grabă de peste

tot, mai ales din Moldova. Heusinger îmi spune că și frontul de Vest e în plină bătălie și, la întrebarea mea, adaugă că înlocuitorul lui von Kluge era mareșalul Model, de curând avansat în grad și care îl înlocuise acum trei luni pe mareșalul von Manstein.

Mi-am exprimat mirarea pentru aceste schimbări. Interlocutorul meu îmi spune că mareșalul Model păstrează și conducerea Grupului de armate Ucraina de Nord. Proaspătul mareșal luase în primire, cum a spus el, „eine riesige Lücke“ (o uriașă breșă) în Rusia Albă (Bielorusia), pe care trebuia să o închidă. Dar o altă breșă mare se produsese în Polonia, spre Lemberg (14 iulie). Heusinger nu-mi ascunde că pericolul nu este mai mic la nord, unde înaintarea sovietică continuă, țintind spre Riga și amenințând cu încercuirea Grupului de armate Nord.

Îi spun lui Heusinger că prin schimbările făcute de pe-o zi pe alta, un front în descompunere de la Baltica la Carpați

este condus practic de un singur comandant, și acesta nou în funcție. Mi se pare o situație rău prevestitoare în organizarea comandamentului pentru tot frontul de Est. Tace, prin aceasta confirmându-mi concluzia.

Se făcuse târziu și i-am spus că doream să mă prezint la generalul Zeitzler, șeful OKH, dar el îmi zice că acesta era absent.

Nici a doua zi, 18 iulie, n-am putut să-l abordez pe Zeitzler. Mai tot timpul șefii cei mari erau adunați la OKW, pe lângă Hitler. La discutarea situației zilnice n-am fost invitat, deoarece pe frontul românesc era liniște.

La 19 iulie am telefonat la Marele Stat Major (M.St.M.). Doream să am o audiență la Hitler privitor la slăbirea sistematică a frontului românesc, dar mai repetat și mai insistent am cerut să mă prezint a doua zi, înainte de amiază, la generalul Zeitzler, care se întorsese între timp. După audiență voiam să mă întorc la București cu ultimele informații.

În ziua de 20 iulie eram în așteptarea maiorului von Hinkeladay, pe care îl trimisese la cabinetul lui Zeitzler. La ora 13.25 acesta s-a întors și mi-a anunțat atențat împotriva lui Hitler, ceea ce m-a aruncat în consternare. Informația mi-a fost completată cu detalii despre cei morți și grav răniți; Hitler a scăpat numai cu răni, cu o puternică comotie, lovit la cap și mâna dreaptă. Printre cei uciși era și colonelul Brandt, ajutorul lui Heusinger, iar acesta din urmă fusese grav rănit.

Am revăzut pe Hitler abia după două săptămâni, când

încă nu putea folosi mâna dreaptă și dădea mâna cu stânga. După câteva zile de la atentat, am văzut de la distanță și baraca sfărâmată. Mi s-a spus că ședința respectivă trebuia să se țină într-o sală-adăpost betonată, dar în aceasta fusese primit Mussolini, invitat de Hitler la o convorbire. Comentând cele întâmplate cu colegul meu, generalul Mârza, acesta a apreciat că situația era foarte gravă pentru germani, care aveau „focul în casă”. În cercurile germane, când se vorbea despre complot, se folosea expresia „Trâmbița lui Ilie”, adică tunetul Sfântului Ilie, serbat la 20 iulie. Churchill, referindu-se la complot, folosea formula „Viermele e în fruct”.

Spaimă de uniforme naziste

Un timp nu am mai putut afla nimic. Toată conducerea OKH era absentă. Cuvântarea lui Hitler la radio din seara aceleiași zile s-a vrut a fi liniștitoare, dar nu a convins. Câte seară, într-o scurtă convorbire telefonică cu subșeful M.St.M., general Mardare, i-am confirmat știrea, adăugând că cei mai apropiați cu care lucram sunt dispăruți sau înlăturați. Am mai spus că „pata de ulei poate să fie întinsă și adâncă”.

Ancheta a început chiar din ziua atentatului. Generalul Zeitzler a fost demis pe loc. Chiar a doua zi află că generalii Wagner, Stieff, Fellgiebel, Lindemann, Zeitzler, Heusinger erau implicați, fie ca participanți, fie ca tăinuitori sau simpatizanți. Alte zvonuri vorbesc despre ițele complotului din

Capitală, unde mari personalități militare au organizat și lucrat de mult în ascuns. Oamenii partidului se lansează în anchete și demiteri; se ilustrează îndeosebi „uniformele negre” (cei din SS). Îmi vine ideea de a pleca la Berlin, pentru a lua legătura cu Legatia noastră. A doua zi află că înlocuitorul lui Zeitzler este generalul Guderian. Îl cunoașteam bine încă din 1938. Era un mare comandant, un caracter ferm, spirit ales, lipsit de orice servilism. El avea autoritatea să țină piept exagerărilor și îndărătniciei lui Hitler, așa cum făcuse și în decembrie 1941, în fața Moscovei, când nu fusese de acord cu Führerul și căzuse în dizgrație. Am luat un scurt contact cu el pentru a-l felicita și a-l anunța că voi pleca la Berlin. Mi-a mulțumit și m-a rugat să-l iert că în situația în care se afla nu putea să-mi comunice o părere despre situația de pe frontul de Est.

Duminică 23 iulie, seara, am telefonat la M.St.M., comunicând numirea lui Guderian și apropiata înlocuire a „Taurului” [generalul Schörner, comandant al Frontului Ucraina de Sud], fără a putea preciza numele succesorului său.

Am călătorit cu trenul de noapte la Berlin. În același tren întâlnesc pe ambasadorul Japoniei în Germania, general Hiroshi Oshima; venise să-l felicite pe Hitler că scăpase cu viață. I-am explicat pe scurt rostul meu pe lângă OKW. Dându-i informații despre atentat, ca unul care fusesem aproape de eveniment, a devenit mai accesibil, chiar locvace. M-a copleșit cu întrebări. Am stat de vorbă până la miezul nopții.

Din ce mi-a spus el, am dedus că complotul avea ramificații în toată țara, cu participarea vechilor partide și politicieni, dar că Göbbels dominase situația în teritoriu și complotul eșuase. Vorbind despre Pactul de oțel și despre Axa Berlin-Tokio, ambasadorul a numit-o „o noțiune lipsită de conținut”, o simplă lozincă (ein Spruch). Am întrebat dacă Axa a fost așa încă de la început, la care mi-a răspuns afirmativ. Atunci l-am întrebat din nou dacă prin aceasta se explica și pactul de neagresiune sovieto-japonez din 1940 și el, gânditor, mi-a răspuns tot afirmativ: „gewiss” (desigur). [...]

[A doua zi generalul Gârbea s-a întâlnit cu ministrul

Rastenburg. Baraca în urma exploziei

Feldmaresalul von Witzleben în timpul procesului

român la Berlin, generalul Ion Gheorghe care] m-a ascultat cu interes, a fost de acord cu amploarea rezistenței și a opoziției, dar, spunea el, chiar dacă într-adevăr masele sunt nemulțumite, ele nu pot participa la complot, deoarece comploturile nu se fac cu mulțimile și astfel organizațiile de partid au putut să înăbușe pu-ciul. Ministrul își dă seama că războiul este pierdut [...] Realist și sceptic, el credea că ne așteaptă o soartă crudă, către care alunecăm fără a putea reacționa. Nu am exprimat nici o opinie față de părerea aceasta a lui, spunând doar că dacă un complot a putut să izbucnească atât de sus, noi nu trebuie să ne mai facem nici o iluzie și mai ales nici un scrupul [...] Am vorbit și cu atașatul militar, colonel Eugen Tilichi, care îmi spune că marii comandanți ai uriașei garnizoane Berlin sunt printre complotiști și că represuniile continuă cu sălbă-ticție și pe față. Oamenii par-tidului sunt asmuțiți precum copoi, iar denunțurile se tin lanț, multe în scop de răzbu-nare. Peste orașul în ruine în

acel iulie fierbinte s-a așternut calamitatea suspiciunii și tero-rii. Și maiorul von Hinckelday, cu care m-am reîntâlnit pentru a ne întoarce la Rastenberg, mi-a vorbit despre zdruncina-rea încrederii între oameni și față de autorități, uniforme naziste fiind omniprezente și provocând spaimă peste tot [...]

Convocare urgentă la Olănești

Cu un avion curier ne-am întors la „Anna“. Cum sosesc mi se comunică înlocuirea ge-neralului Schörner, care a făcut schimb la Baltikum cu ge-neralul-colonel Friessner, proas-păt înaintat în grad. În același timp, aflu că generalul Wenck este trecut la OKH, luând lo-cul lui Heusinger la condu-cerea Operațiilor. Generalul Șteflea, șeful M.St.M., căruia îi raportează telefonic neobiș-nuită înlocuire atât a coman-dantului, cât și a șefului de stat major al Grupului de armate Ucraina de Sud, îmi confirmă că ambele înlocuiri se făcu-seră fără anunțarea M.St.M. Îi

spun că în 26 iulie voi zbura la București.

[Dimineața, înaintea plecă-rii, a fost primit în audiență de generalul Guderian, noul șef al OKH.] Am arătat cât de puțin oportună a fost înlocuirea comandantului și a șefului de stat major [la Grupul de armate Ucraina de Sud], fără ca M.St.M. să fie măcar prevenit. Se justifică, spunând că a luat în primire un întreg teatru de operațiuni „în descompunere“ și un OKH dezorganizat și, în situații atât de excepționale, a trebuit să ia măsuri excepțio-nale. Cu privire la retragerile de noi forțe de pe frontul ro-mânesc îmi dă aceeași expli-cație. Pe o foaie de hârtie arăt cele șase divizii retrase sau în curs de retragere, din care pa-tru divizii erau de tancuri și grenadieri. Guderian surâde și îmi spune că le cunosc mai bine decât el. Pe aceeași hârtie îi arăt evoluția ofensivelor sovietice (9 iunie – Finlanda; 22 iunie – Rusia Albă; 29 iu-nie – Baltikum; 14 iulie – Ucraina), spunând că urmează Moldova, probabil cu aceleași rezultate dezastruoase. Conchid că în luna august va fi sigur ofensivă în Moldova, deoarece frontul a rămas cu un ieșind mare spre est. De aceea îl în-treb cum vor face față situației dacă retrag forțe atât de masiv și mai ales divizii de tancuri. Îi spun că plec la București pentru a raporta tratamentul vitreg ce se face unui aliat, care nu este ajutat, fiind obligat să se sinucidă. Guderian caută să mă liniștească cu asigurări de readucere a diviziilor retrase, dar nu este convingător. [...]

Am ajuns târziu la Bucu-rești, unde aflu că Antonescu este plecat, iar generalul Șteflea îmi spune la telefon că

Îl voi însoți a doua zi, de avionul, la Olănești, unde se afla mareșalul. Plecarea la ora 7, de la Băneasa, cu un avion Fieseler Storch. [În cursul serii, generalul Gârbea a avut o întâlnire cu Sănătescu, dându-i informații despre atentat, iar acesta l-a informat că avusese discuții cu mai mulți comandanți pe care îi vizitase pe front sau când aceștia se aflaseră în trecere prin București.]

A doua zi, 27 iulie, înainte de ora 10, împreună cu generalul Șteflea, eram la vila unde se afla instalat mareșalul. Acolo era mai multă lume și-mi amintesc că am văzut fugitiv pe mitropolitul Nicolae al Transilvaniei, cu pălăria mare lustruită caracteristică, pe Veturia Goga, învăluită în văluri sumbre cu ceva podoabe violete, pe Mihai Antonescu și pe alții.

A început conversația în jurul atentatului și mi se puneau întrebări pe rând sau deodată, iar eu răspundeam cât mai scurt. A venit vorba și despre dr. Göbbels, care la Berlin s-a întrebuințat serios pentru înăbușirea complotului. La un răgaz de liniște, Mihai Antonescu mă întreabă dacă Göbbels este tot așa de hulit de publicul german. Întrebarea n-avea legătură cu tema, dar am răspuns spontan: „Este hulit ca orice ministru al propagandei”. Răspunsul meu a fost dat fără nici o aluzie, dar mareșalul a izbucnit în râsul lui reținut sau, cum se spune, „râdea mânzește”. Mi s-a spus după aceea că Mihai Antonescu, ministru de Externe, conducea și Propaganda cu Informațiile. Știam că nu era simpatizat și răspunsul meu se potrivea unei realități și poate că aceasta provocase râsul

mareșalului care, altfel, râdea foarte rar.

Într-o încăpere alăturată, i-am raportat mareșalului despre atentat și situația militară. Am arătat că atentatul ar putea să determine pe Hitler să tragă anumite concluzii și să ia anumite hotărâri. Pentru toate acestea socoteam că este necesar ca mareșalul să aibă o convorbire cât mai curând cu el. În afară de invazia din Franța, care continuă amenințător, pe frontul de Est situația este dezastruoasă, pierderile sunt enorme. Conchid că în luna august va începe ofensiva și pe frontul românesc, slăbit de toate rezervele. O lovitură sovietică va împinge frontul nostru în 10-15 zile până în Câmpia Dunării, unde nimeni și nimic nu-i va mai opri pe ruși. Un nou lot de divizii de tancuri sunt luate de Guderian sau sunt în curs de plecare, fără

a ne anunța. Și din acest motiv este necesară o întâlnire cu Hitler; ar trebui consultat și noul comandant al Grupului Ucraina de Sud, generalul Friessner.

Rămân singur cu mareșalul, care mă întreabă care e sănătatea lui Hitler și răspund că este rea, dar că mai ales este zdruncinat psihic. Repet că e nevoie să provocăm cât mai urgent întâlnirea cu el pentru măsuri decisive.

Mareșalul, pe gânduri, întreabă care este această măsură, la care răspund că însuși Hitler ar putea propune să se deschidă tratative de pace, deci este nevoie de o discuție cu el.

Între timp, revine Șteflea și când mareșalul pune întreba: „Și dacă Hitler nu vrea să facă demersuri de pace?”, răspund imediat că el a mai făcut demersuri de pace și poate să mai facă. Șteflea susține că pacea este singura soluție, armele noastre nu mai pot face nimic. Mareșalul reia, spunând: „Omul acesta este stăpânit de îndărătnicie sălbatică! Sigur că nu vrea să cedeze nimic”.

Șteflea părăsește din nou biroul, iar mareșalul întreabă: „Care este soluția?” Răspund imediat: „Îlesirea din alianță, desprinderea de Germania, care ne împinge la sinucidere!” ■

Editura

CORINT

Tel.: 222.19.49; 223.19.28.

Fax: 222.40.34.

e-mail: corint@dnt.ro

Ofertă deosebită în:

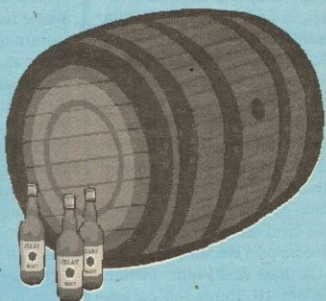
Colecția

Clio

Așa vă place istoria?

Călătorii străini care au poposit în epoca fanariotă pe la curțile domnilor sau pe la casele boierești ne-au lăsat numeroase informații despre prețuirea de care se bucurau băuturile. „Tăriile”, rachiurile erau la mare căutare. Nu exista curte boierească unde să nu funcționeze instalații de obținere a rachiurilor, așa-numitele velnițe.

„O ȘCATULCĂ CU HORILCĂ, CU PĂHARE DE ARGINT POLEITE”

MARIUS-ALEODOR TEODORESCU

Materiile prime pentru prepararea acestor licori se găseau din belșug. Se foloseau, în special, fructele (mai ales prune), dar și drojdii, tescovină, vinuri albe, orz și ovăz – toate fermentate. Nici cartofii, melasa – un sirop rămas după cristalizarea zahărului – și „zeama de miere” nu erau neglijate. Toate erau distilate cu ajutorul alambicelor, numite „căldări” în Moldova și „cazane” în Țara Românească.

Nimic nu se arunca. Borhotul rezidual era folosit apoi pentru hrănirea vacilor și bivolițelor, precum și pentru îngrășarea boilor pentru negoț.

Rachiurile obținute erau aromate cu anason, sacăz, zis și mastică – de unde și denumirea băuturii rezultate.

Călătorii străini apreciau în special miedul, pentru dulceața

și tăria lui. Era preparat din „apă de miere”. Contele de Lagarde a fost servit în 1824, cu ocazia unui prânz la prințul Grigore Brâncoveanu, cu „hidromel” („apă de miere” – mied) vechi de 20 de ani.

La loc de cinste se afla și rachiul preparat din melasă (melisă), preferat de marele vistier al Moldovei Iordache Rosetti-Roznovanu, la 1803, și, în 1808 de vornicul Barbu Știrbei (tatăl adoptiv al viitorului domn Barbu Știrbei). Și Constantin Racoviță, domn al Țării Românești la 1764, era un mare consumator al rachiului de melisă.

Cel mai apreciat rachiul era „anasonul de Chio”, pe care nu și-l permiteau decât marii boieri și care se zicea că avea efecte afrodisiace. Gustată era și „mastica de Corint”, precum și „rachiurile de sacăz și

anason, din Chipru și Anadol”. Rachiul „de Chipru”, cunoscut și sub numele de „Comandaria”, era foarte scump și numai boierii mari își permiteau să-l cumpere.

Rachiurile se serveau în pahare mici și erau aduse la masă în vase de sticlă, numite „garafe” sau „caranfile”, cu pântecule largi și gâturile lungi și înguste. Băutura se păstra în butoaie, în pivnițele de sub casele boierești. Păhăruțul de rachiul era servit la mesele principale înaintea primului fel, numit „mezelicuri”. Dintr-o foaie de zestre, din 17 februarie 1734, aflăm că exista și serviciul de rachiul: „o șcatulcă cu horilcă cu păhare de argint poleite”.

Nici vinurile nu erau mai prejos în preferințele boierimii. Marii boieri dețineau vii în cele mai vestite podgorii ale țării.

Pentru strugurii de masă ei aveau vie specială, situată în grădina curții.

Vinurile erau păstrate în pivnițe în butii mari, zise „zăcători“, pentru că vinul era lăsat acolo „să zacă“, să se învechească. Boierii aveau monopolul desfacerii tuturor băuturilor alcoolice în crâșmele de pe domeniile lor. Tot ei făceau și exporturile de vin în Rusia și Polonia, mai ales. În Moldova, postelnicul Manolache Drăghici a stabilit următoarea ierarhie a vinurilor renumite: pe locul întâi vinul de „Hârlău din via domnească“, pe locul al doilea cel de Odobești; urmau cele de Cotnari, de Huși și Nicorești. La 1788, italianul Domenico Sestini aprecia că vinul de Odobești era „asemănător cu cel din Champagne“ și tot el menționa că se exporta mult din acest soi în Rusia. Un alt călător străin, germanul Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel, care a vizitat Țările Române prin 1710-1714, aprecia că vinul de Cotnari este cel mai bun vin românesc și că în privința calității „se apropie destul de mult de cel unguresc“. Firesc, din moment ce vine de la Cotnari își aveau originea în cele de Tokay. Un alt vin moldovenesc apreciat era cel alb și dulce „de Cruce“.

În Țara Românească „cele mai bune vinuri sunt cele de Scăieni și de Râmnic“, scria Domenico Sestini. Pentru Ion Ghica, cele mai apreciate

vinuri erau, la sfârșitul epocii fanariote, cel de Drăgășani și pelinul de Dealu Mare. La acestea, boierul Iancu Văcărescu mai adăuga vinurile de Sărata și Sătești. Nicolae Filimon aprecia „vinul galben de Drăgășani“, „pelinul roșu din viile mănăstirii Bistrița“ și „vinul tămâios de Cernătești“. „Vinul alb și dulce de Pitești“ era lăudat de del Chiaro, secretarul lui Constantin Brâncoveanu. Boierii erau buni cunoscători și ai vinurilor străine. Iancu Văcărescu le aprecia pe cele de „Porter“ (Porto), „Madera“ (Madeira), „Bordo“ (Bordeaux), „Tokai“ (Tokay) și „Sampaniu“ (Champagne). Contele de Lagarde, cu ocazia aceluiași prânz servit la prințul Grigore Brâncoveanu, a băut „vinuri din Arhipelag“, din insulele grecești. Cele mai apreciate erau cele de Samos și de Temedos. Pentru mesele

boierești se cumpăra uneori chiar „vin din Persia“.

Domenico Sestini a notat următoarea rețetă de obținere a vinului: „cei bogați obișnuiesc să lase vinul sub cerul liber până da primul ger; după o noapte sau două, vinul se acopere cu o crustă înghețată mai groasă sau mai subțire, în funcție de tăria frigului și a timpului cât a fost expus la ger. Apoi se desface butoiul și, cu un fier cald, se face o gaură prin crustă, prin care se scoate vinul concentrat, separat de apa conținută înaintea. Vinul astfel obținut este foarte limpede și poate fi păstrat timp îndelungat“. Despre prepararea pelinului, același memorialist scria: „În vinul roșu, în timpul fermentației, se toarnă o infuzie de pelin, care îi dă acel gust amar caracteristic și o culoare frumoasă, rubinie. Acest vin este foarte indicat pentru stomac; la început pare neplăcut, dar după ce te obișnuiești cu gustul lui, îți place“.

Concluzia ne-o oferă tot Domenico Sestini: „Nu pot să spun exact cu care dintre soiurile străine pot fi comparate vinurile de aici, în afara unuia care seamănă foarte mult cu muscatul de Frontignano. Fără îndoială însă, aceste vinuri sunt gustoase, nu-ți fac rău chiar dacă abuzezi de ele și, odată trecută starea de beție, rămâi cu capul limpede“.

Oare despre câte vinuri de astăzi se mai poate spune același lucru? ■

A						
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
10						
11						

ORIZONTAL: 1) Fizician și inventator italian care în 1901 a realizat prima radiotransmisiune peste Oceanul Atlantic (Guglielmo; 1874-1937). 2) Filosof și scriitor francez, fondator și redactor principal al *Enciclopediei* (Denis; 1713-1784). 3) Compozitor și critic muzical francez, autorul *Simfoniei fantastice* (Hector; 1803-1869). 4) Om politic și publicist român, pașoptist și luptător pentru unirea principatelor (Constantin A.; 1816-1885). 5) Filosof și iluminist german, savant cu preocupări enciclopedice (Gottfried Wilhelm; 1646-1716). 6) Filosof idealist grec, discipol al lui Platon (469-399 î.Hr.). 7) Unul dintre cei mai mari dramaturgi francezi și ai literaturii universale (Jean-Baptiste Poquelin; 1622-1673). 8) Poet latin, autorul a 15 cărți sub numele *Epigrame* (Marcus Valerius Martialis; 40-104). 9) Mare poet latin a cărui figură a fost evocată de V. Alecsandri în *Fântâna Blanduziei* (Quintus Horatius Flaccus; 65-8 î.Hr.). 10) Chimist și biolog francez care a aplicat primul, în 1885, vaccinarea împotriva turbării (Louis; 1822-1895). 11) Mare fizician și astronom italian din epoca Renașterii a cărui replică „E pur si muove” a devenit aforism (Galileo; 1564-1642).

JOCUL ANAGRAMELOR

	x					
DACIA						
ROMAN						
LIDER						
BARDĂ						
COPIE						
ZILAŞ						
NUMIT						
RUINE						
GATER						
FORTE						
VASAL						
SARAC						
MENIT						
SUMAR						

Anagramați următoarele cuvinte astfel încât inițialele noilor cuvinte, citite de sus în jos, să dea numele celui pe care Mihai Kogălniceanu l-a numit „Veteranul ziaristicii române“ (1816–1863)

Jocuri de D. CIREAȘĂ

Soluția careului *VÂNĂTOAREA ÎN ISTORIE*:

BAIAZID-EKA-APAFI-ROCAR-SUTU-CAROL-
ALAMA-GAUME-RU-ACTOR-AU-AMI-USR-INS-B-
TATA-MA-T-CAI-IRADIA-SOL-NA-RAUT-CLIMENTE-
TI-ITACA-TESEU

Solutia jocului din nr. 6/2003, p. 84

AUREOLAT (AU-RE-O-LA-T)

DIALOG CU CITITORII

MARTOR LA PLOIEȘTI

Domnul PETRE TUCUINA, din Slătioara, jud. Vâlcea, ne trimite o completare la articolul domnului Valeriu Râpeanu intitulat 1 august 1943. Ploieștii sub bombe, publicat în revista noastră din luna august 2002.

Sunt unul din puținii supraviețuitori – câți vor mai fi în viață – dintre cei care au participat la apărarea orașului Ploiești de atacurile aeriene, în 1943-1944. Primul bombardament a avut loc la 1 august 1943, când am fost atacați de un număr de aproximativ 200 avioane, plecate din nordul Africii. Erau avioane de bombardament greu, Liberator, Fortress, cu patru motoare. Apărarea noastră se compunea din două regimente românești și două germane de artilerie anti-aeriană, două aerodromuri, unul la Mizil și altul la Târgșor, unde își aveau baza avioanele de vânătoare I.A.R. 80-81 și Messerschmidt 109-110, și baloane captivate care se ridicau

în aer când se dădea alarma. Am fost luați prin surprindere. Totuși, am făcut față atacului. Zburau la mică înălțime și elicele lor se încurca în cablurile baloanelor. Un avion (Fortăreață zburătoare) a căzut pe un tun antiaerian, omorând toți servanții. Aceștia făceau parte din bateria 86 A.A. comandată de căpitanul Ion Istrate din Brăila.

De parașutiști nici vorbă, era personalul de bord, care se salva cu parașuta.

Al doilea atac aerian a fost la 5 aprilie 1944. A fost un atac masiv și au zburat la peste 10.000 m înălțime, ceea ce a scos din uz baloanele, care nu atingeau această înălțime.

Până la 23 august 1944 au mai fost în jur de 20 de atacuri.

După 23 august 1944 am plecat pe frontul din apus, ajungând până la orașul Brno din Cehoslovacia.

NEMULȚUMIRI

Domnul ION BĂRBULESCU din Pitești, ne scrie:

Vă deranjează un posesor al colecției *Magazinului istoric* la zi, nemulțumit de faptul că în numărul din luna ianuarie 2003 nu ați publicat o frază despre marea sărbătoare a poporului român: 24 ianuarie. Unirea Moldovei cu Țara Românească.

Dacă dvs. nu acordați atenție acestui eveniment, ce să spunem de restul publicațiilor.

Oare intrarea în Europa se face cu pierderea demnității naționale și neglijarea principalelor evenimente din istoria noastră. Cred că revista dvs. nu trebuie să fie pătașă. A ținut ea steagul sus în timpuri mai grele.

Aveți perfectă dreptate în ceea ce privește importanța cunoașterii istoriei naționale. Dar noi nu putem publica, în fiecare an, în luna ianuarie, câte un articol despre Unire. Avem în urma noastră 36 ani de existență și am tot publicat articole pe această temă. Nu putem reveni asupra ei decât atunci când istoricii ne oferă date noi, necunoscute.

Cititorul nostru DUMITRU BĂDESCU din București, ne trimite câteva întrebări legate de articole apărute în numărul din luna ianuarie a acestui an:

La pagina 19, se vorbește de editarea primului ziar socialist *Basarabia*, în septembrie 1879. În *Dictionarul Presei Românești (1731-1918)* am găsit *Basarabia*. Cum este corect?

La pagina 20, același articol, se vorbește de opera rămasă în manuscris – monografia mișcării socialiste din România, text redactat de Arthur Gorovei la solicitarea lui Victor Slăvescu. Cine și când îl va publica?

La pagina 33 găsim conflictul sino-sovietic... sau chino-sovietic?

Iar la pagina 42-43 apare cuvântul *türce, türce?*

Și totuși, oricât vi se pare de ciudat, titlul exact al publicației editate de socialiștii români în septembrie 1879 la Iași este *Basarabia*, deși ea a fost menționată în numeroase studii și lucrări, cum este și cea citată de dvs., cu numele românizat *Basarabia*. Pentru a vă elimina orice dubiu, puteți consulta lucrarea *Presa muncitorească și socialistă din România, vol. I (1865-1900)*, Partea I (1865-1889), Editura Politică, București, 1964. La p. 44 este reproduș și antetul publicației.

În privința lucrării consacrate mișcării socialiste și rămasă nepublicată, dacă veți reciti cu atenție o să constatați că ea nu a fost elaborată de Arthur Gorovei, ci de Victor Slăvescu, cum am afirmat noi. Când și cine va edita această operă sunt chestiuni pe care nu avem cum să le știm.

Sino-sovietic sau chino-sovietic este același lucru, amândoi termeni fiind corecți. De asemenea, *türce* este denumirea corectă pentru ansamblul popoarelor turce vechi.

CONTENTS (Romanian History) N. Iorga The need for a new world order • I. Calafeteanu The kidnapping of the historian

Aurel Decei • V. Barbu The miracles of the Blessed Virgin's icons • L. Beta Letter from Gheorghiu-Dej • A. Șipercu A Auid, the same as Auschwitz • M. Radnev Peggy Guggenheim – Constantin Brâncuși, a close friendship • A. Brezianu Elena Brătianu on the Normandy beaches, WWII • S. Alexandrescu Dictators of Romania (X) • G. Filitti Romania 100 years ago • C. Nițulescu The diplomat Corneliu Bogdan (II) • G.G. Potra 2.000 unpublished documents from N. Titulescu (III) • L. Bastoreală Nicolae Malaxa – manager and Mecena • A. Pescaru, E. Pescaru Archaeology at Gernisara • S. Călția The story of some acts • D. Berindei Iuliu Maniu, an unique politician • L. Cosovanu Romanian documents at Hoover Institution (XXI) • A. Artimon The Voyvode's Court in Bacău • T. Nicolin The Swedish King Charles XII in Valahia • O. Panait A diplomatic report on the Hoover Cabinet • T. Gârbea Testimonies from WWII (IV) • M.-A. Teodorescu Old wines and brandy in the Romanian Countries

SOMMAIRE (Histoire roumaine) N. Iorga Le besoin d'un nouveau ordre mondial • I. Calafeteanu L'enlèvement d'historien

Aurel Decei • V. Barbu Les merveilles d'icônes de la Madone • L. Beta Une lettre signée Gheorghiu-Dej • A. Șipercu A Auid, comme à Auschwitz • M. Radnev Peggy Guggenheim, l'amie de Constantin Brâncuși • A. Brezianu Elena Brătianu sur le front de Normandie • S. Alexandrescu Dictateurs de Roumanie (X) • G. Filitti La Roumanie il y a 100 ans • C. Nițulescu Le diplomate Corneliu Bogdan (II) • G.G. Potra 2.000 documents inédits sur Nicolae Titulescu (III) • L. Bastoreală Nicolae Malaxa – manager et mécène • A. Pescaru, E. Pescaru Découvertes archéologiques à Gernisara • S. Călția Le récit des papiers • D. Berindei Iuliu Maniu, homme politique unique • L. Cosovanu Documents roumains à Hoover Institution (XXI) • A. Artimon La Cour princière de Bacău • T. Nicolin Le roi Carol XII de Suède en Valachie • O. Panait Rapport diplomatique sur l'activité du gouvernement Hoover • T. Gârbea Mémoires de la deuxième guerre mondiale (IV) • M.-A. Teodorescu Vieux vins et kirschens en Valachie et Moldavie.

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Н. Иорга Необходимость нового мирового порядка • И. Калафетяну Похищение

историка Ауэля Децей • В. Барбу Чудеса иконы Богоматери • Л. Бета Письмо Георгию Дежа • А. Шиперку В Ауде как в Аушвице • М. Раднев Пегги Гуггенхайм, подруга Константина Бранкуши • А. Брезиану Елена Брătianу на Нормандском фронте • С. А. Александреску Диктаторы Румынии (X) • Г. Филиitti Румыния 100 лет назад • К. Ницулеску Дипломат Корнелиу Богдан (II) • Г.Г. Потра 2000 неопубликованных документов о Николае Титулеску (III) • Л. Бастореалă Николае Малакса – менеджер и меценат • А. А. Пескару, Е. Пескару Археология в Джермисара • С. Кальтия История мелких документов • Д. Бериндей Юлию Маниу, единственный политик • Л. Косовану Румынские документы в Институте Гувера (XXI) • А. Артимон Двор государей в городе Баку • Т. Николлин Шведский король Карл XII в Валахии • О. Панайт Румынский доклад о кабинете Гувера • Т. Гярбеа Военные мемуары (вторая мировая война – IV) • М.-А. Теодореску Старые вина и крепкие напитки в Валахии и Молдове.

INHALT (Rumänische Geschichte) N. Iorga Die Notwendigkeit einer neuen Weltordnung • I. Calafeteanu Die Entführung des

Historikers Aurel Decei • V. Barbu Die Wunder der Ikonen der Mutter Jesu • L. Beta Brief des Gheorghiu-Dej • A. Șipercu In Auid wie in Auschwitz • M. Radnev Peggy Guggenheim, die Freundin des Constantin Brâncuși • A. Brezianu Elena Brătianu an der Front in der Normandie • S. Alexandrescu Rumänischen Diktatoren (X) • G. Filitti Rumänien vor 100 Jahren • C. Nițulescu Der Diplomat Corneliu Bogdan (II) • G.G. Potra 2.000 neue Dokumente über Nicolae Titulescu (III) • L. Bastoreală Nicolae Malaxa – Manager und Mäzenas • A. Pescaru, E. Pescaru Archäologie bei Gernisara • S. Călția Die Geschichte einiger kleinen Akte • D. Berindei Iuliu Maniu, einmaliger Politiker • L. Cosovanu Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (XXI) • A. Artimon Der fürstliche Hof zu Bacău • T. Nicolin Karl XII von Schweden in der Wallachei • O. Panait Ein rumänischer Bericht über das Hoover Kabinett • T. Gârbea Erinnerungen aus dem Zweiten Weltkrieg (IV) • M.-A. Teodorescu Alte Weine und harte Schnäpse in der Wallachei und in der Moldau.

SUMARIO (Historia romana) N. Iorga La necesidad de un nuevo orden mundial • I. Calafeteanu El rapto del historiador

Aurel Decei • V. Barbu Los milagros de los iconos de la Virgen María • L. Beta La carta de Gheorghiu-Dej • A. Șipercu En Auid como en Auschwitz • M. Radnev Peggy Guggenheim, amiga de Constantin Brâncuși • A. Brezianu Elena Brătianu en el frente de Normandia • S. Alexandrescu Los dictadores de Rumania (X) • G. Filitti Rumania hace 100 años • C. Nițulescu El diplomático Corneliu Bogdan (II) • G.G. Potra 2.000 documentos inéditos sobre N. Titulescu (III) • L. Bastoreală Nicolae Malaxa – manager y mecenas • A. Pescaru, E. Pescaru Descubrimientos arqueológicos en Gernisara • S. Călția La historia de algunos documentos • D. Berindei Iuliu Maniu, un hombre político único • L. Cosovanu Documentos rumanos en Hoover Institution (XXI) • A. Artimon La corte principesca de Bacău • T. Nicolin Carlos XII de Suecia en el principado rumano de Valaquia • O. Panait Un informe diplomático sobre el gabinete Guvera • T. Gârbea Memorias de la Segunda Guerra Mundial (IV) • M.-A. Teodorescu Vinos añejos y aguardientes en Valaquia y Moldavia.

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștale de la oraș și de la sate sau la redacție.

ABONEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-21-222.64.07 sau 222.64.39

Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (țări europene);

90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Corești” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 18 000

